lonely planet

François Schuiten
en Christine Coste

BRUSSEL

Routes

casterman

FRANÇOIS SCHUITEN

François Schuiten werd in 1956 in Brussel geboren, in een familie voor wie architectuur van groot belang is. Sinds 1980 werkt hij samen met Benoît Peeters aan de stripreeks *De Duistere Steden*. Zijn albums, die in een tiental talen vertaald zijn, hebben tal van prijzen behaald. Behalve illustraties, affiches en postzegels in heel Europa, heeft François Schuiten de inrichting van de metrostations *Arts et Métiers* in Parijs en *Hallepoort* in Brussel bedacht, en de decors voor verscheidene opera- en dansvoorstellingen ontworpen. Ten slotte was hij de ontwerper van paviljoenen voor verscheidene wereldtentoonstellingen: het Luxemburgs paviljoen in Sevilla, het themapark rond utopieën in Hannover in 2000 – dat vijf miljoen bezoekers mocht begroeten – en het Belgisch paviljoen op de Wereldtentoonstelling van Aichi (Japan) in 2005.
In 2002 werd hij bekroond met de grote prijs van het internationaal stripfestival van Angoulême voor zijn gehele oeuvre.

CHRISTINE COSTE

Christine Coste, die bezeten is door reizen, kunst en het uitgeverijwezen, is economiste van opleiding.
Ze deelt haar interessegebieden en haar ontmoetingen in haar in de pers (*Le Monde 2*, *Géo*, *L'Œil*...) verschenen artikels en haar programma *L'Œil libre* op Aligre FM, dat gewijd is aan fotografie. Als onafhankelijk journaliste was ze coauteur van verscheidene *Lonely Planet* gidsen (*Syrië*, *Athene en de Griekse eilanden*, *Québec*...). Onlangs was ze medeverantwoordelijk voor *Le Catalogue GoodPlanet.org, 1 000 façons de consommer responsable*, onder leiding van Yann Arthus-Bertrand (Éditions de la Martinière, 2008). Ze heeft ook een biografie geschreven: *Jean-Louis Étienne, l'aventurier des pôles*, verschenen bij Gallimard Jeunesse in 2007.

lonely planet

BRUSSEL

Routes

François Schuiten en Christine Coste

casterman

DANKBETUIGINGEN VAN FRANÇOIS SCHUITEN EN CHRISTINE COSTE

Dank aan Laurent Diercxsens, Sylvia Hasenclever en haar kleine familie, Edouard Bourcieu, Juliette Callou, Léopol Vereeckeen, David Guilardjan, Laurence Jenard, Bram de Cock, Pascale Kempinaire, Christiane Gierst, Dominique Tytgat, Paul Collo, Benoît Noël, Françoise Aubry, Etienne Schreder, Anne Goffart, Virginie Devillez, Fransisca Vandepitte, Brita Velghe, André Garitte, Sofie Bouillon, Dominique Robert-Besse, Patricia Paye, Olivier Gilson, Véronique Molo, Wim De Vos, Camille Pisani, Marc Costermans, Axel Van der Stappen, Michel Wittamer, Pierre Marcolini, David Martin, Didier Claes, Sophie Brassine, Alain Goossens, Eve-Maria Vaes, Leen Daems, Valerian Moyersoun, Jean-Michel Duvivier, Stéphane Vanreppelen, Christophe Pourtois, Hugo De Greef, Chloé Thibault, Chris De Becker, Olivia Roussev, Wilfrid Vacher, Régine Carpentier, Olivier Frey, Emmanuelle Deschrevel en Marie-Françoise Plissart. Dank ook aan Carole Huon (uitgavesecretaresse voor dit werk), Pierre Brégiroux (graficus) en Valérie Police, aan Marjorie Bensaada (correctrice), en aan het Afdec (Florence Bonijol, Bertrand de Brun, Martine Marmouget, Catherine Zacharopoulo) voor de cartografie.
Wij danken ook Didier Férat, Nadia Gibert en Vincent Petit, evenals de sneeuw die onze stappen zal bedekken.

Collectieverantwoordelijken: Didier Férat en Nadia Gibert
Editoriale en grafische coördinatie: Carole Huon
Ontwerp maquette en kaft: Valérie Police
Lay-out en kaft: Pierre Brégiroux
Cartografie: Afdec (Florence Bonijol, Bertrand de Brun, Martine Marmouget, Catherine Zacharopoulo)
Correctie: Marjorie Bensaada
Indexering: Nicolas Benzoni

Wettelijk depot: februari 2010 ; 2010/0053/88
ISBN: 978-90-303-6365-1

Gedrukt in China.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING

Brussel is chaotisch. Je stuit op haar zonder haar echt te begrijpen, zo moeilijk is ze te ontcijferen. Alles botst: van de aanblik van de gevels tot de gebroken perspectieven. Geen enkele straat lijkt op de volgende. Ze zou het graag anders gezien hebben, maar ze kon niet. Het dictaat van de moderniteit en haar logische gevolgen, de overdekking van de Zenne, gevolgd door de bouw van de Noord-Zuidverbinding, hebben de stad en haar inwoners stevig door elkaar geschud. Opgericht als dogma's verhieven krankzinnige, van haar trekken afwijkende visies zich in evenveel torens, losstaand of in blokken. Het bereiken van de status van Europese hoofdstad heeft haar niet meer gespaard, maar vandaag is de tijd van genezing gekomen. Geëngageerde denkpistes en projecten zien het daglicht, verwijzend naar de kwetsbaarheid die ze ondersteunen.

Brussel heeft vele gezichten. Haar gemengdheid, een bron van levenslust en creativiteit, houdt stand. Niets verstart. Je keert naar haar terug zonder ooit genoeg van haar te krijgen. Het eclecticisme maakt deel uit van haar manier van zijn en van hoe ze in de wereld staat, de meerpoligheid van haar identiteit. Ze bestaat uit negentien gemeenten, elk met een buurtleven en huizen met eigen, unieke karakteristieken die de verbeelding soms graag opnieuw met elkaar verweeft.

De complexiteit van haar geschiedenis, als kruispunt van verschillende invloeden, heeft geleid tot een van arrogantie verstoken identiteit. Brussel is warm, maar daarom niet minder geheimzinnig. Ze verbergt, verhult. Aan de achterkant van de huizen strekken zich groene eilandjes uit. Op de art-nouveau-, art-deco- of eclectische gevels worden andere fantastische, om niet te zeggen bizarre verhalen verteld. De blik richt zich op een punt, de geest dwaalt rond.

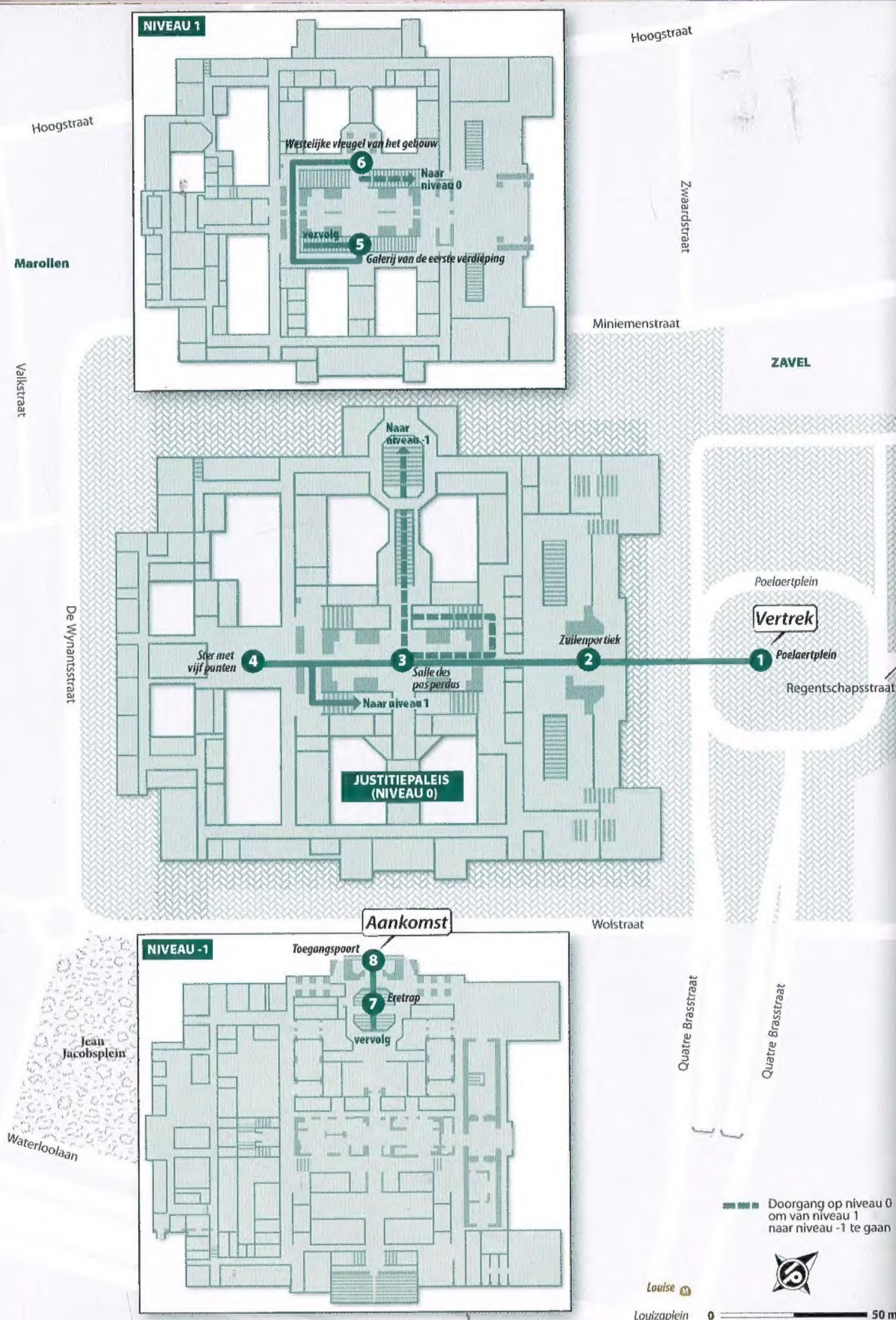
Brussel leent zich voor unieke wandelingen, met aandacht voor wat haar omringt: voor het tramverkeer, voor de donkere, mistige nachten, voor de lichten van de cafés, voor de ijle stiltes van de geplaveide straten en het rumoer van de kwijnende, verscholen parken die haar verfraaien en haar misschien, op een dag, opnieuw zullen innemen en haar wonden zullen helen.

Wat er ook van zij, de gesprekken of lectuur waartoe ze je aanspoort, doen alle grenzen vervagen en doen vooroordelen teniet. Luister dus naar haar, en ga het gesprek aan, zonder te weten waarheen het je leidt. Uit voorliefde voor de onbekende die ze altijd een beetje zal blijven.

JUSTITIEPALEIS IN DE BUIK VAN DE BOUWER

ROUTE

TE WETEN: Een wereld apart, zeker. Maar een noodzakelijke voorbereiding op de ontdekking van de Marollenwijk. Het is toegankelijk op weekdagen, tenzij er tijdens het weekend een evenement geprogrammeerd staat.

JUSTITIEPALEIS
IN DE BUIK VAN DE BOUWER

Je kunt er niet aan ontsnappen. Vroeg of laat merk je het op. Van veraf dient zijn gekroonde en met goud versierde koepel als herkenningsteken. Van dichtbij verwondert, verontrust of fascineert het imposante gebouw met de donkere, strenge gevel. Het justitiepaleis van Brussel laat je niet onverschillig. Leopold I, die de opdracht gaf voor de bouw, en ministers, parlementsleden en magistraten zagen het in dat perspectief toen ze in 1861 Joseph Poelaert als architect kozen.

Het gebouw, een metafoor voor een geduchte en onoverwinnelijke rechtspraak, moest een uitzonderlijk werk worden, tegelijk trots en symbool van een jonge natie in wording. Zeventien jaar lang zwoegde Joseph Poelaert, eerst bewierookt maar later afgewezen, aan deze kolossale constructie, gebouwd op een stukje van de Marollen, dat voor de gelegenheid gevoelloos schoongeveegd werd.

Zuilenbundels, Babylonische bogen, monumentale trappen en voorportalen vormen een raadselachtig silhouet, waar je langsloopt en maar zelden binnenstapt. Het interieur openbaart nochtans een fascinerende mise-en-scène.

Het justitiepaleis, een onafgewerkt bouwwerk, is een concentraat van verhalen, van verzinsels en mysteries, van plotse veranderingen en verlangens om het opnieuw in te richten, net als de hoofdstad waarin het opgetrokken werd. Je stapt er in stilte binnen, zonder vrees, nieuwsgierig om de megalomane droom van zijn protagonisten, die vandaag de dag weer sterk leeft, op te meten.

De keuze van zijn ligging heeft niets met toeval te maken. Het justitiepaleis werd gebouwd op de Galgenberg, waar vroeger terechtstellingen werden uitgevoerd. De lichamen werden vervolgens uitgestald op de Grote Markt.

Tegenover het justitiepaleis

De tijd heeft het zwart gekleurd, de auto's hebben de omgeving er rondom ingenomen en het **Poelaertplein** 1, dat zich aan zijn voeten uitstrekt, is niet meer dan een verkeersophoging, waar trams en auto's komen en gaan op grijze straatstenen die op regenachtige dagen glanzen. Vanaf de Regentschapsstraat of het Louizaplein, die tot aan zijn hoofdingang leiden, laat het justitiepaleis niet echt zijn mooiste kant zien. Maar heeft het wel een mooiste kant? Het heeft zichzelf nooit die vraag gesteld. Het weet dat. Het werd niet gebouwd om mensen te verleiden, en het is geen afspiegeling van de aristocratische pracht van het vlakbij gelegen Koninklijk Paleis of van het even nabije Paleis der Natie, waar het federale Parlement zetelt. De stellingen die zich meester gemaakt hebben van zijn voornaamste gevel lijken, na al die jaren dat ze er staan, een tweede huid geworden te zijn, waar het niet vanaf lijkt te raken. Zeker, het is een enorme stenen kolos met onpeilbare afmetingen die je nauwelijks durft te benaderen. Meestal gaan zijn bezoekers er alleen uit noodzaak binnen. Als je er echter durft binnengaan, zul je van de ene verbazing in de andere vallen. Want zij die het langs de binnenkant kennen en het vrezen in hun plannen, zeggen het allemaal: het is een gebied op zich, dat je niet volledig kunt bezoeken. Tal van ruimtes blijven ontastbaar: gesloten en nooit weer geopende deuren met verloren sleutels, muren die niet meer in gebruik zijn, nog onbetreden catacomben, hele vertrekken en zolders vol archieven die de vloer bedekken als een in de vergeethoek gedrongen installatie. Het zit ook vol, herinnert men u regelmatig, met vrijmetselaarssymbolen die u zelf moet ontdekken. Alleen al de afmetingen van het gebouw onthullen de onmetelijkheid van de oppervlakte die geïnspecteerd en onderhouden moet worden: 26.000 m^2 vloeroppervlakte, waarvan 20.000 m^2 gebouwd (de rest ligt in de omgeving), 665.000 m^3 aan ruimtes, 576 vertrekken, 8 binnenplaatsen (nu overdekt), het geheel in opeenvolgende 'trappen' die zich verheffen naar een centrale koepel, waarvan de nok 100 meter boven de gemarmerde vloer van de 'salle des pas perdus' uitsteekt!

Beklim de treden om binnen te gaan in deze tempel van de buitensporigheid, en loop onder de **zuilenportiek** 2 door, die zo groots is dat hij, naar men zegt, het gewelf van de Sint-Michiel en Sint-Goedelekathedraal (zie p. 95) zou kunnen bevatten! De porring werd bedacht en ontworpen om statig te zijn. Zuilen, pilasters, kroonlijsten, gewelven en beelden werden verveelvoudigd, vergroot en zelfs verdikt en verzwaard in hun trekken om in te spelen op het ernstige en het bombastische. Deze gedachtegang leent zich tot een vermenging van stijlen (Grieks-Romeins, Egyptisch en Mesopotamisch), geschriften en citaten. Beelden van Cicero, Demosthenes, Solon en Ulpianus, griffioenen, een buste van Minerva en het hoofd van een sfinx begeleiden u tot aan de toegangspoort.

Onder de koepel van de 'salle des pas perdus'

Waar de buitenkant de verwijzingen opeenstapelt, slingert de binnenkant

De torens hebben het justitiepaleis verdrongen in zijn verlangen om almachtig te zijn.

je vrijwel zonder overgang in zijn duizelingwekkendste ruimte in termen van volume: de **'salle des pas perdus'** 3, met zijn oppervlakte van 3.600 m^2. Deze zaal in het midden van het gebouw, die baadt in een bundel van verspreid en hiëratisch licht, palmt je in door het vacuüm waarin ze zich uitstrekt. In het midden van de koepel, 100 meter boven alle blikken, en als bedekking van deze beklemmende, opslorpende vertigo: een beetje lichtblauw, een stukje kunstmatige hemel waaraan je je kunt ophangen zonder te vallen.

Onder het gele licht van de bureaulampen, die per twee neergezet zijn op de lange houten tafels met banken aan de twee zijkanten van de zaal, wordt met ijle stemmen gediscussieerd, worden dossiers een laatste keer bestudeerd, en dwalen blikken afwachtend rond. Advocaten, cliënten, magistraten, bedienden en bezoekers lopen rond in deze minerale ruimte. Voor de oude krantenkiosk wacht iedereen zijn beurt af. Ertegenover, bij het verlaten van de 'salle des pas perdus', precies tegenover de hoofdingang, is op de marmeren vloer in het groot een **ster**

Er werken zo'n 2.000 mensen in het justitiepaleis, en men schat dat er elke dag zo'n 5.000 mensen binnenkomen en buitengaan.

Blauwe steen voor een gebouw dat nog altijd niet al zijn geheimen heeft prijsgegeven.

DE GROTE WERKEN VAN LEOPOLD II

Hoewel de werf van het justitiepaleis de Marollen een deel van hun grondgebied heeft afgepakt, past hij ook in het kader van de grote werken die in dezelfde periode in Brussel werden uitgevoerd onder impuls van Leopold II, zoals de Louiza- en Tervurenlaan, de overwelving van de Zenne (zie de route op p. 40) en de creatie van de grote boulevards die afgebakend werden met openbare gebouwen als het Zuidstation (1869) en de Handelsbeurs (1873). De bouw van het justitiepaleis heeft ook geleid tot de verlenging van de Regentschapsstraat, waarlangs het Koninklijk Conservatorium (1872-1876), de synagoge (1875-1878) en de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten (1880) gebouwd werden.

met vijf punten ④ gebeiteld, waarvan de bovenste punt naar het zuiden, naar boven, wijst.
Dit goede vrijmetselaarssymbool is de ster die verlicht, het licht over de wereld die we op dit moment bewandelen, ongevoelig voor haar aanwezigheid en voor wat ze ons onthult. Om de galerij op **de eerste verdieping** ⑤ te bereiken, volstaat het om een van de twee trappen met schilfineer te nemen, die statig verdwijnen langs beide kanten van de zaal, aan de oostelijke of westelijke zijde. Assisenhoven of rechtbanken van eerste aanleg, handelsrechtbank, hoven van cassatie of van beroep, handelsregister, griffie, bibliotheken, vestiaires van de advocaten en aangrenzende cafés: de zalen strekken zich uit en volgen elkaar op van de begane grond tot op de verdieping. Bij het onthaal wijst men u de weg. De bezoeker die niet in een of andere rechtbank moet zijn, van zijn kant, doolt zonder plan of aanwijzingen door de gangen, langs de nummers van de rechtszalen en de salons met gecapitonneerde deuren, waarvan je door het raampje van een deur of het glas van een venster het soms weelderige interieur kunt onderscheiden, voor je verder je weg zoekt in het doolhof.

Op de treden van de indrukwekkende eretrap

We beschikken over geen enkel origineel plan van het justitiepaleis, behalve dat van de catacomben, dat recent ontdekt werd in een verborgen nis achter een valse wand.
De branden die het ministerie van Justitie en het paleis verwoestten, en de diefstallen, hebben tal van sporen

De honderdste verjaardag van het experiment met de slinger van Foucault werd op 8 mei 1951 gevierd in België, in de 'salle des pas perdus'. François Bouny, professor theoretische mechanica aan de polytechnische faculteit van Bergen, bootste samen met Charles Platrier, docent aan de École polytechnique van Parijs, het beroemde experiment na.

In 1944 teisterde een brand gedurende drie dagen en drie nachten het gebouw. Na deze brand werd de koepel verhoogd.

uitgewist. De enige beschikbare archieven hebben te maken met de versiering en inrichting van de omgeving van het gebouw, zoals aangetoond wordt door enkele gravures tegen de muren in de **westelijke vleugel van het gebouw** 6 (toegankelijk langs de galerij boven de 'salle des pas perdus'). In de loop van de XXe eeuw werden inderdaad verscheidene projecten bedacht voor de inrichting van zijn omgeving, die nooit afgewerkt werden. Dat was met name zo in 1929, het jaar waarin een wedstrijd werd uitgeschreven zonder dat er ook maar iets afgewerkt werd, in het bijzonder aan de westelijke zijde van het gebouw, die uitgeeft op de Miniemenstraat en de volksbuurt van de Marollen, de oorspronkelijke toegangspoort van het paleis, die vandaag niet meer in gebruik is. Als u de immense en verbluffende **eretrap** 7 afdaalt, die in opeenvolgende cascades naar deze poort leidt, wordt inderdaad een stukje van de plechtstatige, onafgewerkte mise-en-scène onthuld die ontworpen werd om hier binnen te gaan. Rechts van de 'salle des pas perdus' drukt de afdaling zich uit als een lange, ijzige ontboezeming, omringd door galerijen als naakte armen, die breder worden naargelang u dichter bij de immense, fijn bewerkte **toegangspoort** 8 komt. Deze is afgesloten met een traliewerk, dat verblind wordt door een Miniemenstraat vol flatgebouwen met een al even streng uitzicht. Onderaan de helling onthult het zicht in kikvorsperspectief op de trap echter een verfijnd perspectief, dat leidt naar wie weet welk verdict, vonnis of offer.

Vanuit welke invalshoek je hem ook bekijkt, deze indrukwekkende trap, die pakt omwille van zijn pathos, werd nooit gebruikt. De door Joseph Poelaert bedachte esplanade, die ernaartoe moest leiden, werd nooit verwezenlijkt. Ten gevolge van het protest dat dit project uitlokte in de Marollen en bij de bewoners die ervoor moesten wijken, werd ervan afgezien. Het justitiepaleis had al te veel opofferingen van hen geëist tijdens de bouw: 15.000 bewoners hadden inderdaad hun toevlucht moeten zoeken in de gemeente Sint-Gillis en in het lager gelegen deel van de Marollen, zonder dat ze enige vergoeding kregen voor hun verloren verblijfplaats.

De meester van de art nouveau, Victor Horta (1861-1947; zie p. 128) was 1 jaar oud toen Joseph Poelaert zijn voorontwerp voor het justitiepaleis liet goedkeuren, en 5 jaar toen de eerste steen van het gebouw gelegd werd. Toen hij in 1880 aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel begon te studeren, was het gebouw waarvoor hij zoveel interesse had nog niet ingewijd.

CORPUS DELICTI

De tentoonstelling Corpus Delicti, bedacht door Florent Bex, oud-directeur van het MUKHA te Antwerpen, en Benoît Noël, president van Brussels Art Central, heeft van september tot november 2008 de soevereine orde van het justitiepaleis op zijn kop gezet , met name op het vlak van visuele tradities en het verkeer. Bezoekers bleven niet onverschillig bij het gratis vrije bezoek. Vliegende mannen van Panamarenko boven de 'salle des pas perdus', die in het midden plaats bood aan vier beelden van naakte mannen van Wim Delvoye, met lichamen die van de mond tot de anus doorboord waren met een buis en in een cirkel samen stonden: mensen liepen zijdelings van het ene werk naar het andere, en dat bracht al naargelang het werk plezier of verontwaardiging met zich mee.

In dat opzicht had de plundering van het paleis door de bevolking tijdens zijn inwijding de kracht en woede laten zien waartoe een volk, dat door het gerecht zelf vernederd wordt, in staat is. De Kolos was aan het wankelen gebracht, maar werd hersteld, opnieuw ingericht en in zijn functie gehandhaafd, ongevoelig voor hetgeen over hem gezegd werd. En dat is hij nu nog altijd evenzeer. Want zodra de avond valt, verspreiden de lampen aan het plafond een wit licht, dat schaduwen doet verschijnen waarin men binnendringt, gevoelig voor de geluiden van deuren die geopend en gesloten worden, voor de silhouetten die zich vormen en voor de stappen die wegsterven. De schemering wakkert de verbeelding aan. Het justitiepaleis is een fascinerend film-, theater- of operadecor. Orson Welles zou er graag The Trial gedraaid hebben. Regelmatig vinden er opnames plaats.

In de herfst van 2008 zorgde de tentoonstelling Corpus Delicti voor een primeur in de geschiedenis van deze zo bekritiseerde plek. Het succes van deze installatie van hedendaagse werken – een zestigtal, verdeeld over de buitenkant en de binnenkant van het gebouw volgens een perfect georchestreerde scenografie – verbaasde iedereen, te beginnen de initiatiefnemers. De architecturale band met de bevolking, die tot dan toe onbestaande was, begon zich te vormen. Het mag dan een strak aangetrokken band zijn, maar hij is er wel. De samenkomsten die tijdens deze periode plaatsvonden, hebben inderdaad voor een kentering gezorgd in de benadering van het gebouw. Doordat ze zich deze ruimtes met soeverein recht toe-eigende, nodigde de kunst het publiek uit om het gebouw te ontdekken, te temmen. Wat het maar al te graag deed. De stappen die de Belgische overheid ondernomen heeft bij de UNESCO om het paleis te klasseren als nationaal erfgoed – het dossier is lopende – toont ook de veranderende mentaliteit ten opzichte van het gebouw. En dat is nog maar het begin. Het justitiepaleis is immers een raadsel, met een gevarieerd en veelzijdig corpus delicti, dat het verstand te boven gaat, naar het beeld van de stad er rondom die zich uitbreidt en op haar beurt verstrikt is in het web van haar beslissingen en haar omzwervingen, zowel in de somberste en meest vernietigende delen van haar geest als in de meest verlichte en creatiefste.

Sinds de bouw van het justitiepaleis en de daaruit voortvloeiende verbanning van duizenden Marolliens, is de ergste belediging die je te beurt kan vallen dat je in de Marollen als 'architek' of zelfs als 'schieven architek' behandeld wordt: geslepen architect.

De koepel van het paleis, een herkenningspunt in de stad, wijst de weg.

De droom van een architect

Voor de bouw van het justitiepaleis werd op 27 maart 1860 een internationale architectuurwedstrijd geopend. Geen enkel van de 28 voorgestelde projecten trok de aandacht van de jury, waarin onder andere Joseph Poelaert, architect van de stad Brussel, zetelde. Een jaar later, op 12 juli 1861, gelastte een koninklijk besluit de minister van Justitie om een architect aan te duiden. Degene die gekozen werd was Joseph Poelaert, de vroegere architect van de stad, die een maand eerder zijn functie had neergelegd. Zijn lidmaatschap van een vrijmetselaarsloge zal niet vreemd geweest zijn aan zijn benoeming, wordt vaak benadrukt, aangezien de politieke en economische macht erg nauw verbonden was met de vrijmetselarij.

De man, die op 21 maart 1817 geboren werd, had hoe dan ook verscheidene gebouwen in de hoofdstad op zijn actief, zoals de Congreskolom, de restauratie van de Muntschouwburg, de Sint-Katelijnekerk en de kerk van Laken. Toen hij in april 1862 zijn project voorstelde, waaraan hij zich naar eigen zeggen zes jaar lang gewijd had, loofde iedereen zijn talent. De man met het onafhankelijke karakter, die geen enkele ongehoorzaamheid duldde (men vertelde ook dat hij zich gauw gekrenkt voelde en erg prikkelbaar was), onttrok zich echter al gauw van zijn oversten. Op geen enkel moment tijdens de werken (die begonnen in 1866) deelde hij de volledige en definitieve plannen van het gebouw mee aan de parlementsleden die hem erom vroegen. De werken vorderden van jaar tot jaar aan de hand van constant veranderende plannen en zonder duidelijk bestek.

De architect, die volledig overgeleverd was aan zijn creatie, dacht alleen nog maar aan haar en kwam telkens opnieuw terug op zijn werk. Hij creëerde zonder zich iets aan te trekken van de moeilijkheden bij de uitvoering ervan. Toen hij op 3 november 1879 stierf (gek, volgens sommigen), was hij totaal geïsoleerd en zijn werk niet af. Het paleis, dat op 15 oktober 1883 met veel pracht en praal door koning Leopold II ingewijd werd, bleef zo in zijn omgeving, en zijn binneninrichting, een gebouw in wording. En dat is het nog altijd.

Achter de schermen van het justitiepaleis vind je vertrekken boordevol vergeten stukken van Brussel.

VERTREK: JUSTITIEPALEIS
AANKOMST: STATION BRUSSEL-KAPELLEKERK
TE WETEN: Je gaat er gewoonlijk 's ochtends in het weekend naartoe om op koopjesjacht te gaan en de wandeling voort te zetten tot de Zavel. Het beroemde Vossenplein houdt je echter op. Tijdens de week vind je er andere schatten, en de zijstraten bieden een heterogeen buurtleven dat je ziel op een kier zet.

DE MAROLLEN
OPROERIG HART

Onder het imposante justitiepaleis liggen de Marollen, gebundeld in een handvol smalle straatjes en bruisende steegjes, met als verzamelpunt het Vossenplein, het koninkrijk van de 'brol', met andere woorden van het dagelijks uiteenlopende samenraapsel van voorwerpen, meubilair en kleren. De omvang en de consistentie van deze santenkraam wisselen van dag tot dag, net als de prijzen. Tijdens het weekend kun je hier over de koppen lopen.

In dit vierkant van krioelende wanorde, waar op het eerste gezicht verwarring en verbrokkeling heersen, komt de kracht van een klein, solidair volkje van doorzetters tot uiting.

Intuïtie leidt de blik. De Marollen en hun Vieux Marché zijn onlosmakelijk verbonden. Deze laatste heeft lang voorzien in de behoeften van haar bevolking en die van de andere wijken van de hoofdstad. Het is tijd voor een omwenteling.

De Marollen, het hart van de proletarische onrust tot het begin van de XXe eeuw, en vervolgens van de verschoppelingen toen de fabrieken de streek verlieten, zijn uitgegroeid tot een plek voor een zondagse wandeling, en een begeerde renovatieruimte.

De Marollen hebben altijd al geleefd volgens het ritme van de gemengdheid en de uitwisseling. De immigranten (eerst Oost-Europese joden, daarna Spanjaarden, en ten slotte Marokkanen) hebben een stroom gevormd die door de sociale instellingen (die in deze buurt talrijk zijn) en het rijke en drukke verenigingsleven ondersteund en verzameld worden ondanks alle moeilijkheden, ondanks elk overheersingsgevoel en het risico overweldigd te worden, die zou kunnen ontstaan vanuit een herinnering die allesbehalve nostalgisch wil zijn, maar eerder levend en creatief.

Poelaertplein: panorama van de stad

Van op het Poelaertplein hoor je de Marollen zachtjes gonzen. Van bovenaf bekeken onthullen ze niets. Dankzij een volledig glazen **lift** ❶ op het einde van een loopbrug met ruwe trekken, die je liefst zou uitvlakken, kun je rechtstreeks van het Poelaertplein de wijk instappen. Zeker, in navolging van de gevestigde orde en de voorkeur is er in haar manier van functioneren geen plaats voor vastgestelde banen. Haast en gewoonte zorgen er echter voor dat de zware misdrijven tegen het landschap vergeten worden. Het plein, zegt men in de Marollen, is de heilzame plek tussen een boven- en een benedenstad die tot daar verscheurd is. Het is waar, op enkele seconden tijd bereik je het Vossenplein, het hart van de wijk. Tijdens het weekend tekent zich trouwens een weg af tussen de Vieux Marché en de chique, elegante Zavel. Het traject is aangenaam, maar toch verliest het een deel van de volkse identiteit van de Marollen. Want al gauw besef je het: hier heb je een meervoud en een enkelvoud. De Marolle, het historische hart dat zijn naam aan de wijk gegeven heeft. De bouw van het justitiepaleis (zie route p. 6) heeft het beroofd van een deel van zijn grondgebied, aan de achterkant van het gebouw, tegenover het Poelaertplein, in de schaduw van herinneringen aan wat het vroeger was, in een niet zo ver verleden.

De Marollen danken hun naam aan de Maricollen, een samentrekking van Mariam Colentes, een religieuze orde die de Maagd Maria eert en die zich rond 1660 in de wijk vestigde.

Om het te begrijpen neemt u dus best de Wolstraat, en loopt u langs het justitiepaleis. In de verte zult u het met bomen begroeide Jean Jacobsplein zien. Eens u dat gepasseerd bent, tekent zich loodrecht erop de De Wynantsstraat af, met zijn verscheidene restaurants die op weekdagen overspoeld worden door bedienden en juristen. Vanaf de Valkstraat, die in zijn verlengde ligt en waar zich vroeger het beulenhuis bevond, zetten de straatstenen en huizen zonder gezicht u aan om verder af te dalen naar de Hoogstraat. De Marolle, die nu de rust van een gerenoveerde buurt uitademt, weerkaatst alleen de stappen van de voorbijgangers of het geluid van een rijdende auto. Er blijft niets of bijna niets meer over van de huizen die er stonden, van het tiental cafés die haar bezielden, en van de hele economie rond de recuperatie van stoffen, hout en schroot die haar in leven hield. De geschiedenis van wat ze ooit was leeft echter voort. Het was hier dat een uitgelaten menigte in 1944 de begrafenis van Hitler vierde rond een open doodskist met erin een man die als de Führer geschminkt was. Het is ook hier, in deze straten, dat in 1969 het eerste bewonerscomité opgericht werd tegen de onteigeningen die hen bedreigden. Op de hoek van de Montserratsstraat en de Voorzorgsstraat belichaamt een **gedenksteen** ❷ aan deze slag van de Marollen de overwinning op een ministerie van Justitie dat zich opnieuw wilde uitbreiden en op de huisjesmelkers die op de loer lagen.

De Hallepoort, omsloten door de tweesprong van de Zuidlaan, is de laatste van de zeven poorten die vroeger langs de tweede omwalling van Brussel opgetrokken waren. Ze werd gebouwd in de XIVe eeuw en vernield tussen de XVIIIe en de XIXe eeuw. De gevangenisfunctie die ze tot 1824 had redde haar van de afbraak. Ooit was dit het Koninklijk Museum voor Wapens, Oudheid en Volkenkunde. Haar recente renovatie heeft aanleiding gegeven tot de creatie van een centrum voor stadscultuur, waar u op elke verdieping aandachtig de geschiedenis van de versterkte stad kunt volgen, ondersteund door maquettes, wapenuitrustingen, films en collecties van werken uit de middeleeuwen, en tot een panorama van de stad vanaf de weergang.

De inmiddels gemoderniseerde Hallepoort heeft de klimop en de zwarte kleur, waarin ze gehuld was, verloren.

De Marolliens noemen het Jean Jacobsplein het Kattenhof, een verwijzing naar de bewoners van de Marollen, die in 1860 onteigend en naar de Kattenstraat in Ukkel verdreven werden. Op dit plein spraken vroegere buren en vrienden, die naar andere wijken in de hoofdstad vertrokken waren, af.

"Hier ligt de projectontwikkelaar en zijn trouwe echtgenote, de bureaucrate. Altijddurende concessie.", kunt u lezen.

In de Valkstraat 17, achter een hek, strekt zich in het geheim de Aalbessengang uit, een charmant, met bloemen versierd, koel steegje, de enige zichtbare doodlopende straat in een periode waarin mensen met z'n tienen in de onbewoonbare huisjes met gemeenschappelijke latrines gestouwd werden.

Enkele stappen verder, in de Valkstraat, herinnert het **monument voor de levenden** ❸, een werk van de beeldhouwer Maurice Wolf dat aan het begin van de XXe eeuw opgericht werd, eveneens aan het oproerige, broederlijke karakter van de wijk. Dit reliëf van dansende en drinkende dorpsbewoners, dat onder de vensters van het strenge justitiepaleis en zijn met goud versierde koepel geplaatst werd, is een ode aan het leven, aan het feest, waarop zelfs de honden uitgenodigd zijn. Daaronder, op een handvol meters, leidt de Hoogstraat je binnen in de Marollen.

Langs de Hoogstraat naar de Hallepoort

De verkeersader met de brede trottoirs loopt over een afstand van 1 km van de Hallepoort (het laatste overblijfsel van de tweede omwalling die Brussel omvatte) naar de Kapellemarkt, waarboven de mooie Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk (zie p. 33), gebouwd in de XIIe eeuw, uittorent. Deze vroegere Romeinse weg was lang de enige verkeersader van de wijk, tot de Blaesstraat aangelegd werd, tussen 1851 en 1854, evenwijdig met en doorheen ongezonde steegjes. In die tijd waren de Marollen, sinds de XVIIIe eeuw, het grootste proletarische getto van Brussel, het centrum van de sociale onrust ook, en dat lang voor het *Manifest van de communistische partij* in de Belgische hoofdstad uitgegeven werd. De Hoogstraat was er de winkelstraat van. In de vorige eeuw was ze gekend voor haar stoffenwinkels en haar marktschreeuwers, die de voorbijgangers toeriepen om hun voor te stellen binnen te komen en een kostuum, een mantel of een jurk te kopen. Sindsdien hebben de meubelwinkels, antiquariaten en brocantes hen meer en meer verdrongen naar het deel van de straat dat grenst aan de Zavel. Aan de andere kant, in de omgeving van de Hallepoort (de andere ingang van de Marollen, of de uitgang ervan naar de gemeente Sint-Gillis), vind je daar niets van terug. Vooral tijdens het weekend zie je aan die kant van de Hoogstraat veel minder mensen op de trottoirs. Winkels, cafés en restaurants leven trouwens alleen van klanten uit de omtrek. Het Sint-Pieterziekenhuis (waar zich in de XIIe eeuw een leprozenhuis bevond, dat later omgevormd werd in een klooster, en vervolgens, in de XVIIIe eeuw, in een koninklijk ziekenhuis) en het gebouw van het **Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW)** ❹, op nummer 298A, bakenen door hun aanwezigheid het territorium af, naar het voorbeeld van de **Cité Hellemans** ❺, de eerste reeks sociale woningen die aan het begin van de vorige eeuw in Brussel gebouwd werden als onderkomen voor de armste bewoners, die tot dan toe samengepakt woonden in grote blokken en ongezonde doodlopende steegjes. Deze verzameling huizen, die in 1915 ingewijd werd en de naam droeg van de architect die ze ontwierp, bestaat uit zeven identieke, evenwijdige flatgebouwen, die van de Hoogstraat tot aan de Blaesstraat gebouwd zijn. Meerkleurige stenen, elementen in natuursteen, stroken siersmeedwerk en onlangs gerestaureerde art-nouveauversieringen bepalen hun voorkomen, met naar het zuiden gerichte terrassen en platte daken. De gangen die ze van elkaar scheiden, ontlenen hun namen aan de beroepen die vroeger in de Marollen uitgeoefend werden: de Timmerliedenstraat, de Kuipersstraat, de Stoelenmakersstraat, de Borduurdersstraat en de Goudsmedenstraat. Namen die je versnippert terwijl je de Sistervatstraat afdaalt tot aan de Blaesstraat en het Vossenplein, dat plots uitgestrekt en geplaveid opduikt.

Het hoofdkantoor van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (Hoogstraat 298A) leent zich niet tot een bezoek. Nochtans herbergen zijn verdiepingen een verrassend museum, dat met name uitzonderlijke collecties van werken uit de middeleeuwen en de renaissance bevat, collecties die vooral uit de verschillende verwoeste gasthuizen afkomstig zijn. Toch worden maar enkele werken tentoongesteld in de vergaderzalen en de gangen van de instelling (onder andere Brusselse retabels uit de XVe eeuw), totdat ze op een dag over eigen ruimtes zullen beschikken. Ze kunnen ontsluierd worden na afspraak.

Het Vossenplein

De horizon is gekadreerd. De **Onze-Lieve-Vrouw Onbevlektkerk** ❻ (bekend onder de naam Kapucijnenkerk) in baksteen, huizen met twee verdiepingen, afgebakend door cafés, restaurants, brasserieën en een boekenwinkel, een brandweerkazerne die omgebouwd werd tot sociale woningen en openbare baden met modernistische architectuur: al gauw richt de blik zich op het essentiële, terwijl hij tegelijkertijd op het kerkplein de reden van de verplaatsing ontdekt: de Vieux Marché, het koninkrijk van de brol. Brol? Het samenraapsel in het Brussels, waar kriskras door elkaar voorwerpen, meubels, vaatwerk, boeken, tijdschriften en kleren voor elke leeftijd naast elkaar uitgestald liggen, vergeten, verspreid, weggegooid en aangeboden, op de grond zelf, verlaten. Een gigantisch ritmisch samenraapsel van schragen met planken er op, en rijen geopende kartonnen dozen. De dagelijkse santenkraam regelt zijn volume in functie van de dagen. Op weekdagen ontmoeten vakmensen en vaste bezoekers elkaar op dinsdag en donderdag, terwijl op zaterdag en zondag gemikt wordt op een breder, talrijker publiek. Verkopers, uitdragers en voorbijgangers: iedereen komt en gaat hoe en wanneer hij wil.

De Kapucijnenkerk is de enige kerk in België waar je binnen mag met een dier. Elke eerste zondag van oktober worden op het kerkplein van de Vieux Marché vanaf 15.00 uur dieren gezegend, ook knuffels. Ooit, vertelt men, bracht een circus op doorreis zijn olifanten ernaartoe.

Het is in de Hoogstraat dat de eerste arbeidersbijeenkomsten plaatsvonden, georganiseerd door Jacob Katz (1804-1896), een van de grondleggers van het socialisme, die in 1836 al een oproep deed voor algemeen stemrecht.

De Marollen in de schaduw van het justitiepaleis, bekroond met de door Poelaert bedachte piramide.

Zij die het best op de hoogte zijn, zijn al lang voor zonsopgang aanwezig om de kilte van de ingekorte nacht te trotseren. Goede zaakjes zijn schaarser geworden, zegt men, omdat ze door de antiquairs weggegrist zijn lang voor ze openbaar gemaakt worden. De markt op het Vossenplein was nochtans lange tijd de markt waar vele Brusselaars hun meubels en kleren kochten. Voor sommigen is dat nog altijd zo. Zeker, het aanbod is verminderd, verarmd naargelang de ambachtslieden, schroothandelaars, verkopers van kachels, schrijnwerkers en stoffeerders van de Marollen verdwenen zijn. Als je graag snuffelt vind je evenwel nog echte goudklompjes, curiositeiten en verleidingen waaraan je al afpingelend niet kunt weerstaan. In het café La Brocante en in de Bar de la Clef d'Or wordt afgesproken en getafeld. De rokerige sfeer is gemoedelijk. Ze verwarmt en lest je dorst: een geroezemoes van stemmen tegen een achtergrond van muziek en chansons. Vanaf 13.00 uur loopt het plein geleidelijk aan leeg, en krijgt het weer die vredige, propere indruk die het sinds enkele jaren kenmerkt. In dit hart in de open lucht wordt een andere strijd uitgevochten: de verdeling tussen de twee Marollen, de rijke en de arme, waarvan de rasechte Marolliens getuige zijn en waartegen ze zich verzetten. Het plein vormt de grens.

Aan de kant van de Zavel

De Blaesstraat aan de kant van de Hallepoort heeft in feite niets te maken met de Blaesstraat aan de kant van de Zavel. Op dezelfde manier tekenen zich tussen het bovenste en het onderste deel van de wijk twee duidelijk afgegrensde werelden af. Als je de Vossenstraat ingaat vanaf het Vossenplein, zie je de Marollen die zich 'verzavelen' of 'exclusiever worden', zoals men hier zegt. De handelaar in strijkinstrumenten van de wijk, de restaurants en de boekenwinkel Chez Albert moeten voortaan het gezelschap dulden van een kunstgalerij en trendy design- en decoratiewinkels. De Hoogstraat, waarop ze uitkomt en die naar de Zavel loopt, weerspiegelt dezelfde neiging, zij het in iets mindere mate dan de Blaesstraat. Volg dus de verspreiding van deze metamorfose.

Permanente en tijdelijke tentoonstellingen (met name van foto's), lezingen en filmvertoningen maken deel uit van de programmatie van het **Joods Museum van België**, dat sinds 2004 gevestigd is aan de Miniemenstraat 21.

Op het Vossenplein (in het Frans: place du Jeu de Balle, omdat je er het kaatsspel kon beoefenen) stond in de XVIIIe eeuw een windmolen, die een houtzagerij aandreef. In 1837 maakte deze houtzagerij plaats voor de fabriek Le Renard, waar de Vlaamse naam van het plein vandaan komt. Uit haar ateliers kwamen enkele van de eerste Belgische locomotieven. Al snel zorgde de concurrentie met de Luikse fabrieken ervoor dat de arbeiders werkloos werden. De vroegere fabriek werd een tentoonstellingslokaal voor paarden en stieren, voor ze afgebroken werd en plaats maakte voor de Vieux Marché. De verhuis van deze markt van het Anneessensplein in 1873 gaf de door de industrie verlaten buurt een nieuwe impuls dankzij de recyclage-economie. Onder het plein bevindt zich een schuilplaats, waarvan de toegang vandaag dichtgemetseld is, die naar men zegt dienst deed tijdens de oorlog.

Het Bruegelmuseum (opening voorzien in 2012) zal geen enkel werk van de kunstenaar tentoonstellen. Het zal de wijk in zijn periode oproepen, evenals het meubilair van die tijd, waaronder bepaalde stukken en in het bijzonder een buitengewoon zeldzame bank, die ter plekke teruggevonden werden. Ook de tuin aan de achterkant zal gereconstrueerd worden.

Aan de Hoogstraat 139 herbergt de **vroegere koffiebranderij Jacqmotte** ⑦, die gerenoveerd werd door het architectenbureau M. & J.-M. Jaspers – J. Eyers & Partners, voortaan als loft, kantoor of galerij ingerichte woningen. Dat is een primeur in deze buurt, die erkend en aangeduid wordt als een geslaagd voorbeeld van renovatie. Enkele stappen verder, aan nummer 130, toont het huis van **Pieter Bruegel** ⑧ een gevel van de XVIe eeuw, met bakstenen waarvan de properheid de instelling weerspiegelt die in de hele buurt heerst. Binnen enkele jaren zal dit een museum worden. In afwachting prijkt de naam van de schilder op de spandoeken die in deze straten opgehangen zijn. De handelaars van dit gebied zouden maar wat graag de benaming Marollen ruilen voor de prestigieuzere naam van Bruegel. Een vreemd idee! Een idee dat ontstaan is uit een onachtzame marketinggedachte, die onverschillig staat tegenover alles wat de identiteit van een buurt vormt.
De steegjes die naar de Miniemenstraat leiden bieden een stilte waarin je verdwijnt. De Rodepoort, de Kristinastraat of de Tempelstraat: het volstaat om je toegangspoort tot deze verkeersader te kiezen, waarvan het traject, van de Marollen tot de Zavel, geleidelijk twee totaal verschillende werelden laat zien, doordrongen van een dichotomie die zo dichtbij is dat ze irreëel lijkt. Langs de ene kant grijze, trieste flatgebouwen die zich uitstrekken onder een al even somber justitiepaleis, gevolgd door gevels van schamele huizen die uitkijken op de achterkant van de erg bekende **Catteauschool** ⑨, met zijn hoge, gemoderniseerde bakstenen muren. Aan de andere kant woningen met twee of drie verdiepingen en met opgesierde benedenverdiepingen, die verlicht worden door galerijen met primitieve kunst en antiquairs in hun fluwelen universum, perfect geordend rond zeldzame en soms unieke stukken. Tussen de twee verschuilt de **Sint-Jan en Sint-Stefaankerk** ⑩, ook wel Miniemenkerk genoemd, zich achter haar prachtige architectuur die Vlaamse barok en classicisme vermengt.

Pieter Bruegel leefde van 1562 tot 1569, het jaar waarin hij stierf, in de Marollen. Zijn intrek in deze wijk, die toen bevolkt werd door wevers, stoffeerders, ambachtslieden en schilders, kwam er op vraag van zijn toekomstige vrouw, die hem graag wilde zien terugkeren uit Antwerpen, waar zijn minnares woonde. Tijdens deze korte periode creëerde hij vele symbolische werken, zoals *De Volkstelling te Bethlehem* (1566), *De Val der Opstandige Engelen* (1562) en *Jagers in de Sneeuw* (1565), die op de eerste verdieping (zaal 68) van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten te Brussel tentoongesteld worden, op een tiental minuten stappen van het huis van de kunstenaar. Voor deze stedeling en humanist, die in zijn tijd al erg gewaardeerd werd, is het schilderij een verzinsel waarop antieke bronnen en menselijke komedie zich vermengen, zonder enige verwijzing naar de plattelandswereld van die tijd. Pieter Bruegel werd begraven in de Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk.

De engel van de Miniemenkerk, boven de Marollen, vervuld van medelijden.

Deel van de trap van het Huis van het Volk

De muurfresco's in de Kandelaarsstraat (die zich tussen de Miniemenstraat en de Blaesstraat smalletjes een weg baant), die geschilderd werden door de kinderen van het Comité de la Samaritaine, tonen een reeks beroemde figuren die in dit deel van de Marollen geleefd hebben, zoals mondharmonicaspeler Toots Thielemans.

De deur is gesloten. De miniemenpaters vestigden zich in 1621 op deze heuvel en gaven hun naam aan deze straat. Van de eerste kapel, die drie jaar later gebouwd werd, en van het klooster blijft er niets meer over, in navolging van de religieuze gebouwen die vroeger de wijk vulden. Alleen deze kerk van het begin van de XVIIIe eeuw blijft over. De culturele activiteiten en de concerten (met name voor orgel) die er gegeven worden, worden erg gewaardeerd. Loop nu langs deze muren, die niet het minste geluid, zelfs niet subtiel, afscheiden. Langs de buitenkant of langs de binnenkant, er sijpelt niets door. Ga verder met het bekijken van de gevels, en laat u verleiden en 'pakken', terwijl u verder stapt, door de aantrekkingskracht van de etalages van de galerijen en de antiquairs die proberen elkaars werken te overtreffen. De blik beperkt zich tot deze voorwerpen, maskers, meubels met een geschiedenis die vreemd zijn aan deze omgeving, en aan haar strijd.

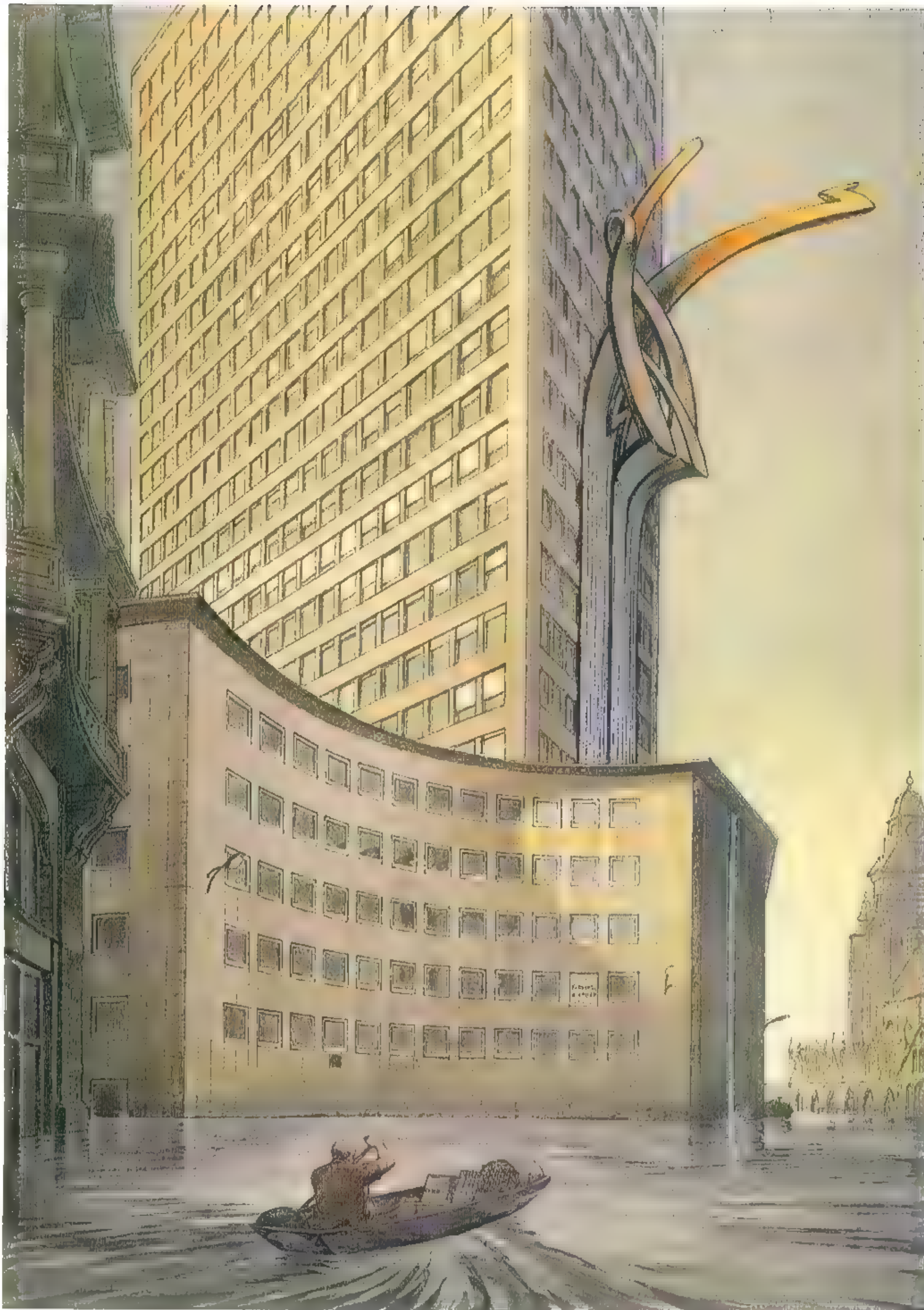
In dit deel van de Marollen, dat de Samaritanessen genoemd wordt omwille van de straat die het onderaan doorkruist, speelde zich inderdaad Opération Matelas af, in 1989 georganiseerd door haar bewoners als protest tegen de massale onteigeningen. Twee maanden lang was de Samaritanessestraat bedekt met matrassen, aan de rand van een Zavel die schitterde door rijkdom en begerige opschik. Twintig jaar na de slag van de Marollen herinnerde deze strijd aan de levensomstandigheden en de behandeling van haar bewoners, die men wilde verjagen zonder zich te bekommeren om hun welzijn. Na tal van krachtmetingen werden de meeste elders ondergebracht.

Emile Vanderveldeplein

In de Marollen sluipt de schim van de opstand in stilte binnen. Sinds de middeleeuwen worden bevolkingsgroepen en sociale gemengdheid gevormd en opnieuw samengesteld met de constructie en vernietiging van woningen, die in voor- en tegenspoed beleefd worden. De afbraak van het Huis van het Volk in 1965, een art-nouveaugebouw van Horta (zie p. 128), is op dat vlak een beslissing die kant noch wal raakt; het werd vervangen door de **Zaveltoren** ⑪, een zware, sombere uitkijktoren, opgetrokken op het kleine Emile Vanderveldeplein (dat u kunt bereiken langs de Duivenstraat of de Stevensstraat).

Het Huis van het Volk, een architecturaal hoogstandje, was aangepast aan de beperkingen van het Vanderveldeplein.

De Zaveltoren, die elk spoor van het verleden weggeveegd heeft, dringt de schaduw van zijn massa op.

De orde van de miniemen, van de Brigittinen, van de kapucijnen, van de Visitandinen... Vanaf de middeleeuwen brengt de armoede in de Marollen tal van ordes ertoe om zich er te vestigen. Sindsdien hebben verscheidene sociale diensten en plaatselijke initiatieven het roer overgenomen. Nu zijn zij het die de armoede verzachten, opleiden en resocialiseren. De Marollen zijn de Brusselse wijk waar ze het talrijkst zijn. Zo bevindt zich in de Kapucijnenstraat, op de achterplaats van een garage, Les Capucins, een centrum voor opleiding door werk dat verzwakte bevolkingsgroepen ter hulp komt door hun voedingsmiddelen en kleding aan te bieden tegen prijzen die 80 % lager liggen dan in de winkels. Het **sociaal restaurant Nativas**, op het nummer 110 in de Hoogstraat, is een andere solidariteitsruimte waar mensen kunnen eten en elkaar ontmoeten.

De tijd herstelt geen vergrijpen, en went er ook niet aan. De hemel zelf wordt bezoedeld door dit massieve blok met zijn vale, leeggebloede huid, doorzeefd met identieke ramen en waarop je onvermijdelijk stuit, van waar je ook komt. Je wordt er onmiddellijk mee geconfronteerd, je kunt er niet aan ontsnappen.
Het Huis van het Volk was inderdaad een prachtig symbool dat het volk zich toe-eigende, een ode aan de vrijheid van denken en van creëren, die misschien te ondraaglijk was om te blijven.
Het gebouw, dat in 1895 op vraag van de Belgische Arbeiderspartij ontworpen werd door Victor Horta (1861-1947) en vier jaar later door Jean Jaurès ingewijd werd, was in het hart van Brussel een ruimte met kantoren, vergaderzalen, lezingen en voorstellingen waarin ook een café en een coöperatieve winkel ondergebracht waren. Dit meesterwerk van de art nouveau was een paleis van licht, tot in de kleinste details uitgedacht, en opgetrokken en ontwikkeld als gunst. De vele protesten om dit stukje erfgoed te behouden waren tevergeefs. Jean Delhaye (1908-1993), architect en medewerker van Horta, kon alleen enkele glas-in-loodramen en wat siersmeedwerk van het verwoeste gebouw redden. De andere puzzelstukken, die verstrooid werden over verscheidene stukken grond in de stad, gingen helemaal verloren. De vastgoedspeculatoren en hun politieke medeplichtigen hadden gelijk toen ze zeiden dat de mens opnieuw, ranker en lichter kan bouwen. Van dit bouwwerk bestaan vandaag alleen nog maar foto's, die aangeven wat voor een mooi geheel het vormde met de **Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk** ⑫ op de achtergrond, die op haar beurt door een of ander mirakel gespaard werd ten opzichte van al die sloop- en reconstructiebedrijven die in de loop van de laatste drie eeuwen de hoofdstad teisteren.
Deze sierlijke kerk, die in 1134 gebouwd werd, vormt samen met de Kapellemarkt, die haar omringt, een ander epicentrum van de wijk, het punt waar de Hoogstraat en de Blaesstraat samenkomen, die er aan deze kant met al hun boetieks charmant uitzien. Het kerkplein is breed en open. De blik volgt de omtrek en blijft stilstaan

De Kindertuin aan de Sint-Gisleinsstraat 40 (tussen de Blaesstraat en de Huidevettersstraat) werd gebouwd tussen 1895 en 1900, en is een ander werkstuk van Victor Horta in de Marollen.

Op de **synagoge** aan de De Lenglentierstraat 18 verwijst een gedenksteen ter nagedachtenis van de Joden van de Marollen, die het slachtoffer werden van het nazisme en van racisme, naar de hulp die de Marolliens hen tijdens de oorlog boden.

bij details: geldautomaten, frietkraam, terrassen van cafés en de rode vlag van het Algemeen Belgisch Vakverbond, die aan het begin van de Hoogstraat wappert.

Van de Blaesstraat naar de Huidevettersstaat

Zet uw weg verder langs de aanbiedingen van de talloze en gevarieerde winkels in de Blaesstraat, en let op dat u de kopie van het echte kunt onderscheiden. Apostrophes (op nummer 50), een winkel die gespecialiseerd is in bureaumeubilair en –accessoires, en 125 (op nummer 125), met zijn doolhof van trapsgewijze vertrekken vol meubelen, schilderijen, lampen en voorwerpen van allerlei slag en leeftijd, zijn vaste waarden. De recente vestiging in de wijk (in nummer 96B) van Arte Ventuno, een galerij met moderne en hedendaagse kunst, opent de deuren voor andere gebieden, die het lager gelegen deel van de Marollen, dat zich uitstrekt onder de Blaesstraat, op haar manier openbaart en ontwikkelt.

Neem de Kapucijnenstraat naar beneden toe om ernaartoe te gaan. De ondernemingen in dit troosteloze straatje volgen elkaar in alle bescheidenheid op. Achter de deur van nummer 13 bevinden zich het atelier en de kantoren van de **Passementerie De Baker** ⑬, met een knowhow die uniek is in Europa. Deze familieonderneming, die al meer dan een eeuw bestaat en die nu in handen is van Christiane Gierst, maakt op bestelling gordijnkoorden, kwasten, galons, franjes, tressen... Haar klanten zijn musea, interieurinrichters, ontwerpers en antiquairs. Maar drie mensen zorgen voor de goede werking van dit atelier, dat buiten de tijd en zijn spanningen lijkt te staan en dat een keer per jaar, tijdens de Erfgoeddagen, voor het publiek toegankelijk is. Keer terug naar het heden van een straat die men door een stripmuur tracht te verlichten, en kom uit in de Huidevettersstraat, die er langs de buitenkant even somber uitziet, maar waar je her en der verspreid adresjes vindt waar je blijft hangen en terugkomt.

De Kapellekerk verlicht de Marollen met haar elegante voorkomen.

In La Poêlerie recycleert en verkoopt men nog oude stukken die je nergens anders kunt vinden. Op het tegenoverliggende trottoir, bij Le Siffleur (nummer 141) zijn het luchters en lampenkappen in glaspasta, deurknoppen en messingen kettingen die zich opstapelen in deze levende rommelkamer, waarin je rondsnuffelt terwijl je geniet van het voorwerp dat je later zult meenemen.

De soberheid van de **Archieven van de Stad Brussel** ⑭, die ondergebracht zijn in de vroegere stoffenwinkel Jules Waucquez & Compagnie (nummer 65), trekt evenzeer de aandacht. Tijdelijke tentoonstellingen, geplaatst op een deel van de benedenverdieping, achter een vroeger loket, nodigen u uit om aan de hand van een thema, een beetje van de geschiedenis van Brussel te ontdekken in het documentaire erfgoed van de stad. Het boeiende bezoek trekt u mee naar een Brussel van de verre toekomst, tegelijk ontastbaar en ongewoon vertrouwd. Het programma van het **Théâtre les Tanneurs** ⑮ (op nummer 75) voert u mee naar andere krachtige scènes met de polsslag van het heden, met hun terugkerende inzichten en twijfels. Het theater, dat gewijd is aan toneelcreaties en aan hedendaagse dans, is een plek waar voorstellingen, kunstenaarswoningen en ateliers een onlosmakelijk verbonden trio vormen, dat veel belang hecht aan ontmoetingen en de banden die gesmeed worden met de bewoners van de wijk. Open op een avond de deur, ga zitten, kijk en luister.

De Miniemengalerij (nummer 23), een doolhof van dikbuikige vertrekken vol meubelen en voorwerpen uit alle tijden, is samen met het huis met nummer 125 in de Blaesstraat een van de zeldzame inkoop-verkoopwinkels van de buurt waar het zin heeft om te gaan snuffelen.

Het gewone volk van Brussel praatte vroeger Marols, een mengelmoes van Nederlands, Frans en Spaans, een volksdialect dat vandaag aan het verdwijnen is in de hoofdstad.

In dit lager gelegen deel openbaart zich een andere kant van de Marollen: die van een buurt die ontsnapt aan elk 'consumentencircuit', waar het creëren van economische activiteiten rijmt met plaatselijke tewerkstelling. De conversie van het warenhuis Merchie-Pede en het oude Wijnpaleis (op nummer 62) tot een sociaaleconomisch complex is de belichaming van deze logica. Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, dat eigenaar is van deze reusachtige ruimtes, tracht ook zo veel mogelijk mensen te mobiliseren om de armoede en de werkloosheid, die de buurt teistert, tegen te gaan.
Vlak naast het warenhuis Merchie-Pede ligt het Wijnpaleis, dat herdoopt werd tot **Ateliers des Tanneurs** ⑯. Het is het eerste overblijfsel van dat bloeiende industriële verleden, dat binnen zijn art-nouveaumuren een twintigtal activiteiten tot ontwikkeling heeft zien komen. In de immense 'Vatenhal' werden restaurants en een boekhandel ondergebracht, en de andere hallen worden gebruikt voor gevarieerde evenementen, waaronder een biomarkt op woensdag en zondag. De verdiepingen en de aanpalende vertrekken herbergen ateliers voor architectuur, fotografie en informatica, en textielverwerkende bedrijven, recyclagebedrijven... Niets sijpelt door. De Huidevettersstraat ontwaakt op een ander ritme, het werk wordt hier mondjesmaat doorgegeven, de cafés zijn minder talrijk en het leven wordt verdeeld over evenveel individuen die dromen van een betere toekomst. De trottoirs zelf weerspiegelen een eenzaamheid en een leegte die versterkt wordt door de onheilspellende betonnen hoogbouw van de treinverbinding Noordstation-Zuidstation (zie de route p. 82), waarop u uitkomt.

Op het perron van het station Brussel-Kapellekerk

Daar, voor die koele, lelijke muur met zijn donkere tunnels, eindigen de Marollen. Daar, net onder de breuklijn, spelen zich echter sinds enkele jaren, de acties van **Recyclart** ⑰ af, een kunstlaboratorium en opleidingscentrum voor werkzoekenden, dat in 1997 geboren werd uit de wens om ruimtes, die in waarde gedaald waren, en stedelijke breukgebieden over te nemen om er opnieuw in te investeren en ze nieuw leven in te blazen, met andere woorden om nieuwe verbindingen, bronnen van leven te creëren. Neem dus even uw tijd voor de verwezenlijkingen van deze zo vernieuwende actor van de openbare stadsruimte.
Om de tunnel, die de Huidevettersstraat verbindt met de Ursulinenstraat, in te gaan, loopt u langs de met muurschilderingen versierde en met kunstlicht verlichte muren tot u het café-restaurant van Recyclart bereikt. Het is gevestigd onder het station Brussel-Kapellekerk, in een van de vele lokalen die de vereniging opgefrist heeft. In dit niet onderhouden station, dat echter nog altijd gebruikt wordt en overdag geopend is, werd dit culturele project met een sociaaleconomisch luik boven de doopvont gehouden. De renovatie nam drie jaar in beslag. Muurschilderingen, die nu overspoten zijn met graffiti, gaven opnieuw kleur aan deze ruimtes met loketten, die 's avonds gesloten zijn, behalve wanneer er voorstellingen gehouden worden en de ruimte, met de aangrenzende lokalen, omgetoverd wordt in een concertzaal, danszaal of theater, al naargelang het programma. Enkele stappen daarvandaan, nog altijd onder het station, bieden andere lokalen plaats aan ateliers waar je opgeleid wordt tot schrijnwerker, metaalbewerker of schilder, terwijl in de keuken van het café-restaurant van Recyclart kelners opgeleid worden. Stadsmeubilair, een skatepark aangelegd op de treinverbinding Noord-Zuid, dat verstopt ligt aan het einde van de Ursulinenstraat,

een fotoatelier: de initiatieven van Recyclart zijn opgenomen in de stad, en spreken met de bewoners van de buurt. Op concertavonden ademt de nacht een undergroundsfeer uit. Overdag word je wakker onder een andere hemel.
Op het kwijnende, verlaten perron van het station Brussel-Kapellekerk, dat boven de stad zweeft, biedt het panorama zicht op de Marollen in al haar architecturale componenten. De Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk, betonnen torens, tegen elkaar gebouwde huizen van de XIXe eeuw in rode baksteen, donkere flatgebouwen en de oude kapel van de Brigittinen in Brabantse barokstijl, aan de zijkanten opgeluisterd door kopieën uit dezelfde tijd: de blik

Het agrarische uitzicht van de Marollen verdween vanaf het begin van de XVe eeuw, toen de bevolking sterk begon toe te nemen. Tuinen en binnenplaatsen van boerenhuizen veranderden in binnensteden, die met de buitenwereld verbonden waren door een pad of een gang. Zo ontstonden honderden doodlopende straatjes in de buurt, die al gauw ongezond en smerig werden. Vandaag zijn in hun plaats verscheidene onheilspellende, buitenmaatse flatgebouwen gekomen, die de ruimte kenmerken en boven de Marollen uitsteken. Het Brigittinenblok, het Miniemenblok, het Krakeelblok: ze ontlenen stuk voor stuk hun naam aan de kapel of de kerk die ernaast ligt.

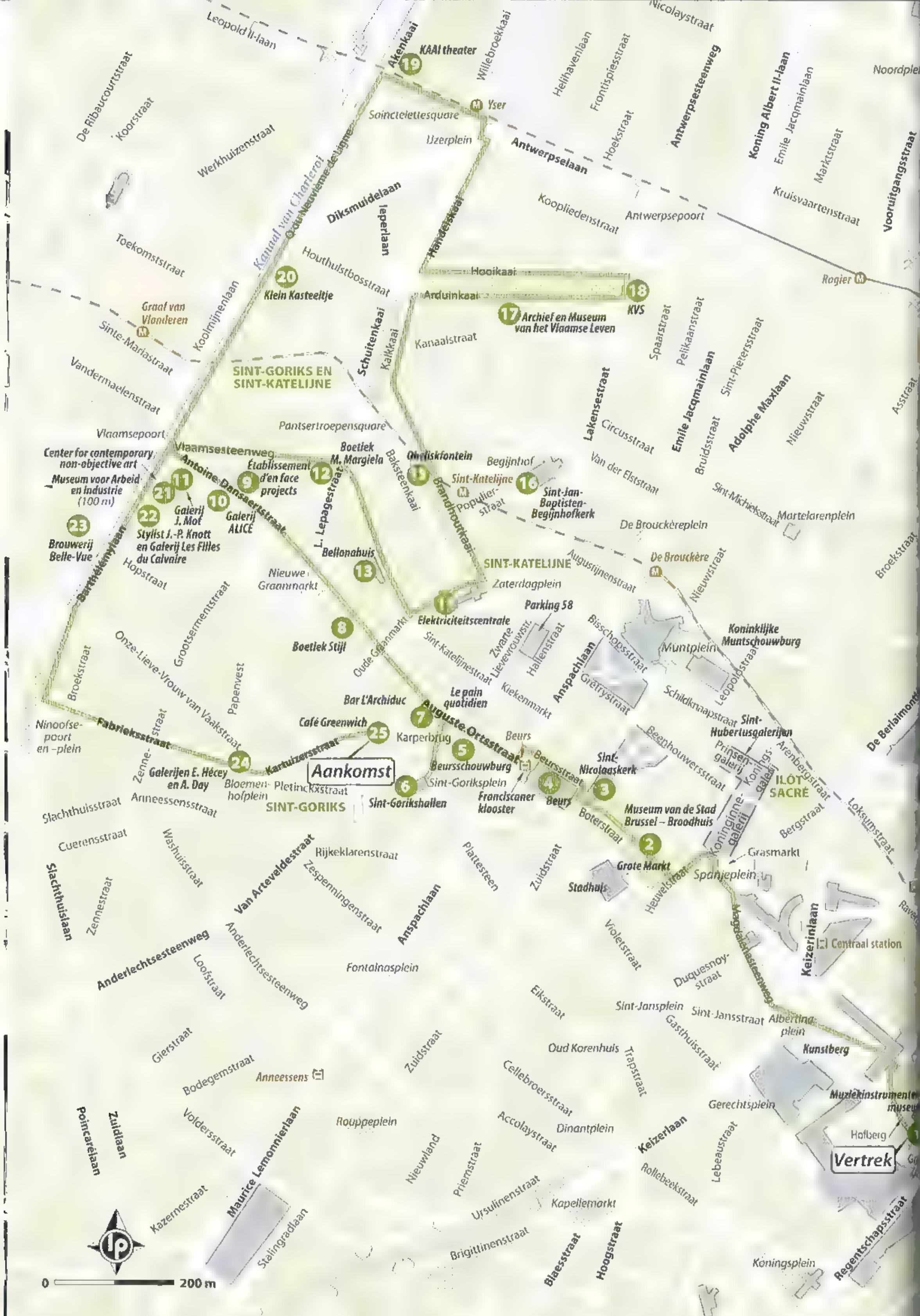

De Brigittinenkerk heeft zich opengesteld voor de hedendaagse artistieke scène.

Nadat ze de ene bestemming na de andere gekregen had, en nadat ze ontsnapt was aan tal van sloopprojecten, herbergt de oude Brigittinenkerk, een kerk uit de XVIIe eeuw, sinds 1997 het Centrum voor Hedendaagse Bewegings- en Stemkunst van Brussel. De aanpasbare ruimte met haar imposante volumes is sinds 2007 voorzien van een door Andrea Bruno gecreëerde uitbreiding. Ze biedt het hele jaar door een rijk en gevarieerd programma aan. Het plein en de woningen in de omgeving van de kerk maken deel uit van een uitgebreid renovatieplan, dat onder andere kunstenaarsateliers omvat.

gaat van de ene naar de andere, vlucht in de spleten en zet deze catalogus van architecturen opnieuw op een rijtje, een knappe bloemlezing van een anarchistisch urbanisme.
In de verte domineert de koepel van het onverstoorbare justitiepaleis. Een trein doorkruist het landschap zonder te stoppen. Wacht u op de volgende, of gaat u weer naar beneden, naar de straat, om uw weg voort te zetten? De vraag zoekt een antwoord in deze chaos, een mogelijk en geïmproviseerd vervolg op haar verlangens.

VERTREK: DE HOOGSTE VERDIEPING VAN HET MUZIEKINSTRUMENTENMUSEUM
AANKOMST: CAFÉ GREENWICH
TE WETEN: Volg het spoor van een verborgen rivier op een of twee dagen, zodat u de tijd kunt nemen om in Sint-Goriks en Sint-Katelijne rond te kuieren, wijken die erg gegeerd zijn omwille van hun kledingboetieks, galerijen en cafés, en vergeet ook niet om plaatsen voor een avondvoorstelling te reserveren.

LANGS DE LOOP VAN DE ZENNE

Verborgen in de schoot van de benedenstad, loopt de rivier, een zijtak van de Schelde, van zuid naar noord, onder de boulevards, straten en steegjes onder de Grote Markt, aan de rand van de Beurs.

Zonder de Zenne zou Brussel nooit geworden zijn wat ze nu is. Op zijn minst zou de stad niet de ontwikkeling gekend hebben die door de haven, die langs haar oevers aangelegd werd aan het begin van haar eerste millennium, mogelijk gemaakt werd. Dat weet ze, en ze betreurt het lot dat ze de rivier oplegde toen ze de status van hoofdstad kreeg. In de jaren 1550 had de vorming van het kanaal van Willebroek al een deel van haar wateren 'gevangen' en zo haar neergang ingezet.

De aanleg in de jaren 1830-1870 van het kanaal van Charleroi, dat verbonden werd met het kanaal van Willebroek, en de beslissing om de Zenne, de laatste vergaarbak van het centrum van Brussel, te overwelven, veranderden voor eeuwig het landschap van dit deel van de industrie- en volksstad die de burgemeester en de projectontwikkelaars van die tijd wilden saneren en verfraaien in Haussmannstijl, om een burgerij aan te trekken die toch nooit zou komen.

De Zenne ontbreekt aan het landschap, zegt men. Zeker, maar ze blijft een onzichtbare draad, met een loop en meanders die je aan de oppervlakte kunt volgen als je de langs de straten in de Sint-Goriks- en Sint-Katelijnewijk wandelt. Deze buurten zijn nu het toneel en het voortoneel van een kunstenaarsleven vol hedendaagse creaties, die vertoond worden door theaters, culturele centra, galerijen, boekenwinkels en kledingboetieks, en waarop je verliefd wordt door terug te gaan naar hun bron.

De vroegere Old England winkel, in 1898-1899 ontworpen door architect Paul Santenoy, een vriend van Victor Horta (zie p. 128) en Paul Hankar, is een van de pareltjes van de art nouveau die de stad rijk is. De collectie instrumenten van alle tijden en continenten, die er sinds 2000 is ondergebracht, wordt als een van de mooiste ter wereld beschouwd.

Vanaf de bovenste verdieping van het Muziekinstrumentenmuseum

De blik van de vroegere Old England winkel rust op Brussel, en overschouwt de stad met haar elegante haven, die sinds haar geboorte bij haar hoort. Hij laat echter geen enkele eigen emotie zien, of het moest zijn dat hij zich in een sluier van mysteries hult. Loop dus naar de andere kant van de kunstig bewerkte, toverachtige art-nouveaugevel en verken het fabelachtige **Muziekinstrumentenmuseum** 1, dat vandaag de verschillende etages van de Hofberg 2 bezet. Neem, zodra u op de hoogste verdieping aankomt, plaats aan een van de tafels van het café-restaurant en ga volledig op in het fascinerende, raadselachtige panorama van de hoofdstad, een parterre van dicht op elkaar gepakte daken, waarboven torens en enkele monumenten uitsteken. De koepel van het justitiepaleis (zie de route op p. 6), de Zuidtoren, de spits van het stadhuis, het Atomium (zie kader op p. 57)... het oog springt her en der. Verkeersaders en kruispunten zijn onmiddellijk verdwenen, opgeslorpt door een compacte, heterogene en contrastrijke stedelijke horizon, onder een uitgestrekte en vluchtige hemel die even fascinerend is.

Overschouw de stad, en laat u meeslepen door haar ondoorgrondelijkheid. Brussel heeft de Zenne levend begraven, en met haar een groot deel van haar vroegste geschiedenis uitgevlakt. Sinds kort staat de hoofdstad echter open voor introspectie. Tracht haar dus te begrijpen, zelfs al verbergt ze zich en verstoort en breekt ze onophoudelijk elk perspectief.

De Zenne werd zo onder de grond gestopt dat er geen enkel spoor van de rivier zichtbaar bleef.

Op de Grote Markt

Om daarin te slagen, moet u vooraf enkele tastbare herkenningspunten bepalen door naar het **Museum van de Stad Brussel** 2 te gaan, dat gelegen is op de Grote Markt, in het Broodhuis.

Onder het zenitlicht van de Sint-Hubertusgalerijen

Op de plek waar zich het Broodhuis (in het Frans: Maison du Roi) - een administratief gebouw van de hertog van Brabant, verheven tot koning van Spanje - bevond, stond oorspronkelijk, in de XIIe eeuw, een houten woning waar men brood verkocht, vandaar zijn Vlaamse naam.

De **Sint-Hubertusgalerijen**, op de hoek van het Spanjeplein en de Grasmarkt, bundelen drie passages in Italiaanse neorenaissancestijl: de Koninginnegalerij, de Koningsgalerij en de Prinsengalerij – die beschouwd worden als enkele van de eerste grootscheepse realisaties in hun soort in Europa (ze werden feestelijk geopend op 20 juni 1847), maar vooral als de mooiste. De hoogte van het glazen koepelgewelf (8 meter), de lengte (200 meter) en de aangrenzende gebouwen met twee verdiepingen vormen een buitengewoon harmonieus geheel. Het werk van architect Jean-Pierre Cluysenaar bekoorde trouwens van bij de opening, en al gauw werd de benedenverdieping ingenomen door cafés, ijsverkopers, banketbakkers-chocolatiers en theaters, die sindsdien het gezelschap gekregen hebben van kleding- en designboetieks, een filmhuis (de Arenbergbioscoop) en van twee referentieboekhandels, die naast elkaar liggen in de Koningsgalerij: Tropisme en de boekhandel Saint-Hubert, een kunstboekhandel met geklasseerd interieur.

De Zenne verbindt Brussel met Antwerpen. Acht dagen tot twee maanden varen waren nodig om de Noordzeehaven te bereiken ten gevolge van haar meanders, die zich over 120 kilometer uitstrekken. Dankzij de opening van het kanaal van Willebroek, in 1561, konden de twee steden met elkaar verbonden worden in 30 kilometer.

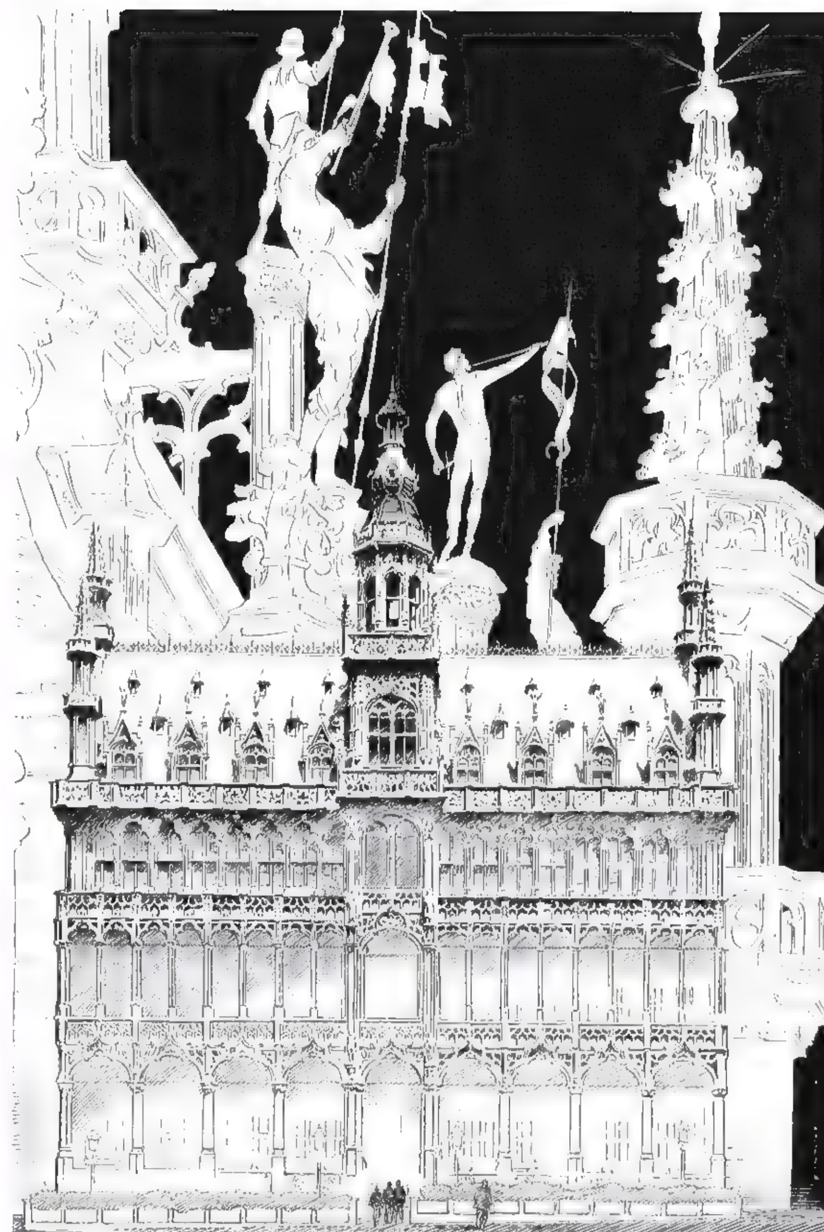
Dat kun je snel bereiken: vanuit de Hofberg neemt u de Kunstberg naar beneden, en vervolgens, er net onder, het Albertinaplein. Dat steekt u over, en zo bereikt u de Magdalenasteenweg, het Spanjeplein en de Grasmarkt, die elkaar opvolgen. Vervolgens slaat u linksaf de Heuvelstraat in. Terwijl u verder stapt, ziet u in de omgeving van de Grote Markt de verschillende, erg toeristische winkels en hotels. Midden op de dag zien we dat de stroom voorbijgangers toeneemt en beslist verbaasd vertraagt, zwaar onder de indruk van zoveel barokke rijkdom, kantwerk in steen en gouden blaadjes. Het klopt dat het een weelderig decor is, bevolkt door een reeks beelden, eeuwige figuranten in een theatertafereel met een bijna irreële pracht, waarover je de ogen laat dwalen terwijl je verdwaalt in zijn versierselen. Tegenover het stadhuis vormen galerijen in rijen boven elkaar de neogotische gevel van het Broodhuis, dat sinds 1987 het Museum van de Stad Brussel herbergt.

Van de begane grond tot de eerste verdieping tonen schilderijen, gravures, tekeningen, oude plannen en maquettes van de stad in verschillende tijdperken de hoofdstad naarmate ze zich ontwikkelde, met name voor, tijdens en na de verdwijning van de Zenne.

Bij het openen van de eerste zaal op de verdieping geeft met name een reusachtige maquette, die de stad voorstelt rond het midden van de XIIIe eeuw, een voorstelling van wat Brussel toen was: een gehucht, verspreid over 4 km omwallingen en gebouwd op een hellend moeras, overvloeiend van waterlopen, van zuid naar noord doorkruist door de Grote Zenne en in het

Als doctor in de rechten voelde Jules Anspach zich al op erg jonge leeftijd aangetrokken tot de politiek. Hij wordt gemeenteraadslid in 1857, en zes jaar later moet hij de plots overleden burgemeester vervangen. Hij is dan 34, en hij ambieert om het pas gestichte België de mooiste hoofdstad van Europa te geven, naar het voorbeeld van koning Leopold I, die hem met deze taak belast, en van zijn zoon, de hertog van Brabant, de toekomstige Leopold II, die zich zal inspannen om Brussel haar stedenbouwkundig en architecturaal uitzicht te geven.
De overwelving van de Zenne en de aanleg van brede verkeersaders vormen het eerste salvo van werken, dat door een overeenkomst toevertrouwd wordt aan een Engelse privéonderneming. Al gauw stoot dit op heel wat verzet, en Jules Anspach wordt ervan beschuldigd dat hij het oude Brussel wil vernietigen. De verhoging van de belastingen, de lage vergoeding voor de onteigende eigenaars en de technische moeilijkheden op de werf, die de benedenstad openrijt, versterken het misnoegen. Dat bereikt zijn hoogtepunt wanneer het schandaal van de verduistering van fondsen door een van de aandeelhouders van de Engelse maatschappij bekend raakt, waardoor deze laatste zich moet terugtrekken en de stad de leiding over de werf moet overnemen. De werken worden uiteindelijk voltooid in 1871.
Het programma van de grote werken, dat door Anspach opgestart werd, zij het onder bescherming van Leopold II, had ook betrekking op andere delen van de hoofdstad, zoals de Louizalaan. Door zijn voortijdige dood, op 19 mei 1879, slaagde hij er niet in om zijn transformatie van Brussel te voltooien, in navolging van Joseph Poelaert (zie p. 17), die op 3 november van hetzelfde jaar stierf zonder dat hij zijn justitiepaleis had kunnen afmaken.

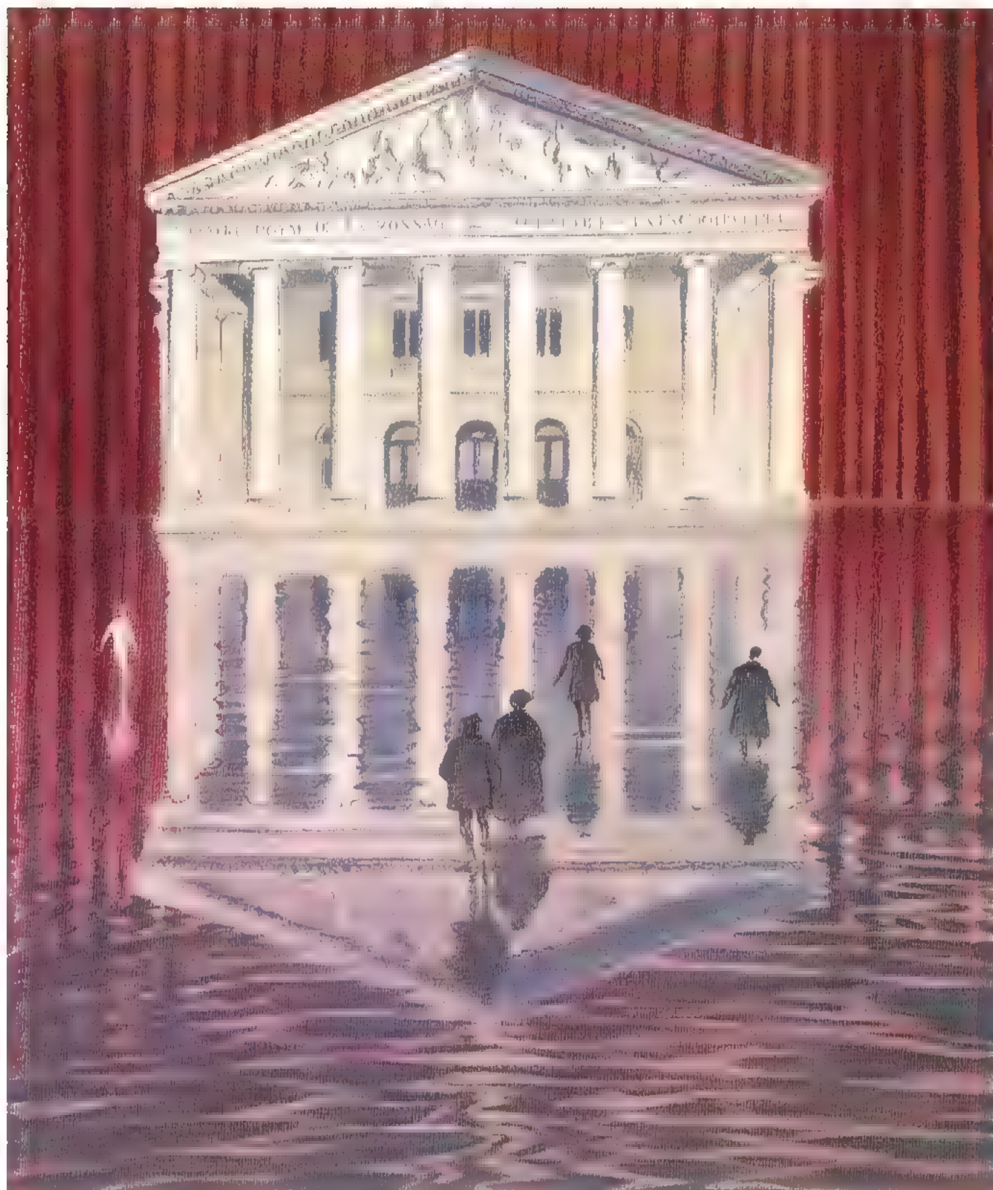

Het Broodhuis in al zijn pracht en gotische overdrevenheid.

De Zenne, die gebruikt werd voor de vestingwerken in het westen van de stad en als energiebron voor de molens, werd in de middeleeuwen ook gebruikt voor de putten voor visteelt en voor de groenteteelt, en vervolgens in de vaten van de ververs en de leerlooiers.

westen door de al even meanderende Kleine Zenne.
De haven, die aan het einde van de Xe en het begin van de XIe eeuw aan haar oevers gebouwd werd, telt maar een handvol gebouwen. De houten molens en bruggen zijn zeldzaam. Aan de verbinding van twee takken van de Zenne ligt het castrum van het Sint-Gorikseiland, dat in 979 opgetrokken werd. Op het plein waar nu de Beurs is, langs de rivier en vlakbij de Sint-Nicolaaskerk, die vandaag nog altijd op dezelfde plaats staat, strekt zich het klooster van de Franciscanen uit, dat later Recollectenklooster genoemd zal worden. De overwelving van de Zenne, uitgevoerd tussen 1867 en 1871, en de aanleg van de grote boulevards in het centrum hebben de gebouwen van het klooster 'overwonnen'. De Grote Markt, die er net boven ligt en aangelegd werd op een drooggelegd moeras, is in die tijd een markt, de zogenaamde nedermerct of markt beneden in de stad. Ze was toen de belangrijkste van de vele, verspreide markten van de stad. Over de heuvels van de maquette, ten slotte, steekt het kasteel van de Coudenberg uit, de verblijfplaats van de hertogen van Brabant, gebouwd in de XIe eeuw en opgenomen binnen de stadsmuren. De bovenstad verenigt al de belangrijkste politieke instellingen van het land. Volg in de andere zalen van het museum de opeenvolgende metamorfoses van Brussel, met name die van de industriële en volksbuurten in de benedenstad. De eerste foto's die van deze buurten genomen werden vanaf de tweede helft van de XIXe eeuw onthullen straatjes en doodlopende steegjes, die aangelegd werden tussen de verschillende smalle, donkere armen van de Zenne. De watervangen van het kanaal van Willebroek, en vervolgens van dat van Charleroi (dat in 1832 de waterweg verlengde tot in de zuidelijke provincies) hebben inderdaad het debiet van de rivier verminderd. Ze is niet meer dan een vuile, stinkende stroom, die bijdraagt tot de toename van de al hoge sterfte in deze buurten. De noodzaak om de hoofdstad, en met name het lager gelegen deel, te saneren en te verfraaien, wordt al gauw erkend door de elite van de jonge natie, en in het bijzonder door de liberale

Illusie in spiegelbeeld van de Koninklijke Muntschouwburg.

De **Koninklijke Muntschouwburg**, die op het Muntplein in de greep van het centrum zit, openbaart zich enkel vanuit bepaalde hoeken. Dat ontbrak er nog maar aan voor deze instelling, die afgezien van haar erg druk bezochte programma, een bijzondere plaats inneemt in de geschiedenis van het land. De voorstelling, op 25 augustus 1830, van De Stomme van Portici, een opera van Daniel François Esprit Auber, en de betoging tegen koning Willem I van Oranje die erop volgde aan het einde van het schouwspel, maakte de weg vrij voor de septemberdagen, die leidden tot de onafhankelijkheid van het land. Het gebouw, dat vervolgens volledig verwoest werd door een brand, met uitzondering van de neoklassieke gevel, werd in 1855 heropgebouwd door Joseph Poelaert. Het dak werd sindsdien verhoogd. Het voorportaal van zijn kant is voorzien van een plafond, dat door Sam Francis geschilderd werd, en van een vloer in zwart en wit marmer, die ontworpen werd door Sol Lewitt. Aan de binnenkant van deze instelling, waar Callas, Brel en Béjart hebben opgetreden en waar de grootste namen van de opera, de muziek en de dans, zoals Anna Teresa de Keersmaeker, hun opwachting maken, werden andere ingrepen van hedendaagse kunstenaars, met name van Daniel Buren, uitgevoerd.

Voor de Zenne uit het landschap verdween, had de Sint-Gorikswijk zich ontwikkeld op het grootste eiland in de rivier en leek ze op bepaalde plaatsen op Brugge of Gent.

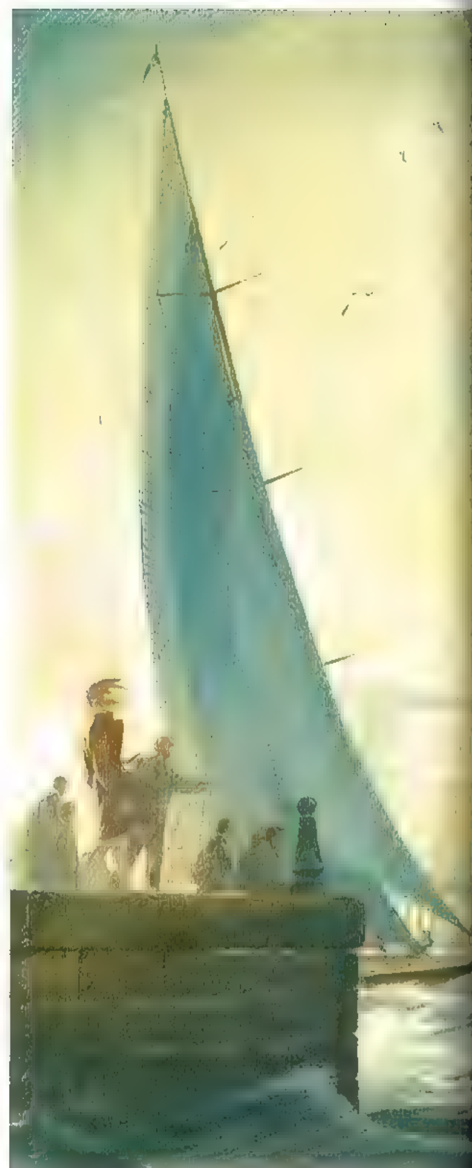

De vroegere Zennehaven bevindt zich ter hoogte van de zogenaamde Parking 58, die gelegen is aan de Zwarte Lievevrouwstraat en die op zijn beurt gebouwd werd op de centrale hallen die gebouwd werden ten tijde van de overwelving van de rivier, en die afgebroken werden om dit uitgestrekte parkeer- en kantorenpark te creëren voor de Wereldtentoonstelling van 1958.

advocaat Jules Anspach, burgemeester van Brussel van 1864 tot 1879, die sterk beïnvloed werd door de werken van Haussmann in Parijs, en die meteen na zijn benoeming een projectoproep lanceert en zo wedijvert met de architecturale en stedenbouwkundige ambities van koning Leopold II.
De oplossing om de Zenne te verbergen, zoals voorgesteld door Léon-Pierre Suys, wordt weerhouden. De bedoeling is om de rivier te kanaliseren in ondergrondse buizen, met ernaast twee hoofdriolen, en boven de overwelving een voortzetting te maken van brede, rechtlijnige boulevards in Y-vorm, die zich van zuid naar noord uitstrekken tussen de Zuidlaan en de Kruidtuinlaan, over een afstand van meer dan 2 km. De Lemonnier- en Anspachlaan en het De Brouckèreplein met, bij wijze van splitsing, de Emile Jacqmainlaan en de Adolphe Maxlaan: de nieuwe aders van het centrum snijden in een brede, scherpe lijn in het vlees van de stad. De tijd van behoud en verbinding van het oude met het moderne is voorbij, nu is de tijd gekomen voor grote projecten, voor de afbraak van hele delen van buurten, voor massale uitwijzingen en stedenbouwkundige plannen, voor de bouw van burgerwoningen of officiële gebouwen in Haussmannstijl.

Anspachlaan

Wandel dus naar de Anspachlaan, ter hoogte van de Beurs. De ader en zijn eminentste gebouw, werken van architect Léon-Pierre Suys die ontstaan zijn uit deze ambities, bevinden zich op enkele stappen van de Grote Markt, die u verlaat langs de Boterstraat, die langs een deel van de **Sint-Nicolaaskerk** 3 ligt, een kerk die samen met de stad geboren is. Wanneer u op de laan aankomt, hebt u toch de vreemde indruk dat u langs de **Beurs** 4 gewandeld bent, met haar beelden waarvan enkele bij Auguste Rodin besteld werden. De diverse aandachtspunten van deze grote verkeersader en de armen van de straten die zich aan de overkant van het trottoir openen concentreren inderdaad de aandacht. De gevels van de woningen in Haussmannstijl, die zich langs beide kanten van de laan verheffen, zouden zelf ook graag meer bekeken worden, gewaardeerd voor hun eigen architectuur en details. Ze waren trouwens in hun tijd het voorwerp van een wedstrijd en

De Zenne die weer aan de oppervlakte komt en de Kruidtuinlaan onder water zet.

In het verlengde van de Boterstraat geeft de Beursstraat (aan de linkerkant) uit op de resten van het Franciscaner klooster, een archeologische site die in 1998 blootgelegd werd bij wegwerkzaamheden.

Het Vlaams Parlement, gelegen in het hartje van Brussel, telt 124 kamerleden.

Langs de kant van de Beurs en de Koninklijke Muntschouwburg strekt zich ook de Nieuwstraat uit, druk bezocht omwille van haar kledingboetieks voor elk budget. De Louizalaan en de Waterloolaan, van hun kant, bundelen de grote internationale mode- en juwelenmerken.

de toekenning van een prijs. Maar ze maken zich geen illusies. De interesse van de voorbijgangers ligt elders: in de boetieks, de cafés en bioscopen die op hun benedenverdieping gevestigd zijn, in de aangrenzende en even aantrekkelijke Sint-Goriks- en Sint-Katelijnewijk.
De Ancienne Belgique, aan de Anspachlaan 110, is samen met de Botanique (Koningsstraat 236) het belangrijkste centrum van de Brusselse muziekscene, waar zangers en rockgroepen optreden. Op nummer 100 heeft de stripwinkel Brüsel zijn intrek genomen. Aan de andere kant van de laan is Au Suisse een ander gekend adres, dat beroemd is vanwege zijn broodjes die je kunt meenemen of ter plaatse opeten aan de bar, in een decor van de jaren 1950-1960 dat onveranderd gebleven is.

In de trendy Sint-Goriks- en Sint-Katelijnewijk

Vanaf de Auguste Ortsstraat, een ader die loodrecht op de Anspachlaan ligt en tegenover de Beurs wegloopt, geven we voorrang aan andere adressen omwille van hun eigen, originele persoonlijkheid, maar ook omwille van hun inzet voor de maatschappij. De **Beursschouwburg** 5 op nummer 20 tot 28, een avant-gardistisch Vlaams cultureel centrum, is sinds zijn ontstaan in de jaren 1960 even geëngageerd in het buurtleven als in zijn programmatie, of het nu om dans, muziek of theater gaat. Dit platform voor de ontmoeting van disciplines, genres en talen is een belangrijk deel van het culturele landschap in Brussel, en stond op het voorplan bij alle oorlogen tegen de projectontwikkelaars die in de jaren 1980 het gebied teisterden. Sommige slagen werden verloren, zoals blijkt uit de vestiging van het Marriott-hotel en de McDonald's, die in panden in Haussmannstijl recht tegenover de Beursschouwburg (doorgaans Beurs genoemd) gehuisvest werden. Het Griekse restaurant en de kapper hebben deze aardverschuiving alleszins overleefd, net als de kroeg Le Coq, die ooit bedreigd werd. De burgerij heeft immers nooit gebruik gemaakt van deze voor hen ontworpen woningen. Zij gaven er de voorkeur aan om zich buiten het centrum te vestigen, in de gemeenten Sint-Gillis, Elsene (zie de route op p. 114) en Schaarbeek (zie de route op p. 98), of op de Louizalaan (zie p. 123), de nieuwe, chique, groene en ruime woonzones van Brussel. Minder welgestelde mensen zijn zich dus komen vestigen in de ruime woningen aan de Lemonnierlaan, de Anspachlaan... en onvermijdelijk werden de slecht onderhouden woningen mettertijd verlaten. Nog niet zo lang geleden wilde niemand in dit beruchte deel van de benedenstad wonen, herinnert men u wanneer de vraag over de evolutie van deze buurten aangekaart wordt; behalve misschien een bevolking die gedeeltelijk bestond uit jongeren en ontwerpers die op zoek waren naar grote ruimtes tegen een bescheiden prijs.
Loop de Ortsstraat uit. Langs de Karperbrug komt u uit op twee stappen van het Sint-Goriksplein. Sinds de renovatie van de **Sint-Gorikshallen** 6 en de vestiging van café Zebra aan het begin van de jaren 1990 (het eerste café dat zich vestigde op dit plein, dat toen verlaten was), hebben de woningen met twee of drie verdiepingen die het omringen een kleurtje gekregen. De trottoirs gaan over in caféterrassen, die erg gegeerd zijn voor hun sfeer en hun avondconcerten.
De opening en het succes van de Zebra op het plein hebben het pad geëffend voor andere zoogbroeders als Le Roi des Belges en de Mappa Mundo, die ontstaan zijn uit het verlangen van Frédéric Nicolay, een oud-leerling van de hotelschool, om deze ruimtes te doen herleven en ze in te richten volgens hun eigen identiteiten, en nooit identiek.
En niet zonder succes. Samen met Sonia Noël, ontwerpster van de boetiek Stijl die verantwoordelijk is voor de modieuze en trendy reputatie van de Antoine Dansaertstraat en haar omgeving,

vervolg blz. 57

Op de plaats van het Sint-Goriksplein en de Sint-Gorikshallen, een oude overdekte markt die tussen 1880 en 1881 gebouwd werd, verhief zich de Sint-Gorikskerk, een van de oudste kerken van Brussel, die in 1796 onder het Franse bewind gesloten en als openbaar goed verkocht werd, en vervolgens met de grond gelijk gemaakt.

Tot de XIXe eeuw werd de Brusselse binnenstad gebouwd rond de hoofdas oost-west, die de bovenstad verbond met de benedenstad volgens de uit de middeleeuwen stammende oude Steenweg, waarvan het traject de Naamsepoort langs de Naamsestraat, de Hofberg, de Magdalenasteenweg, de Grasmarkt, de Kiekenmarkt, de Sint-Katelijnestraat en de Vlaamsestraat verbindt met de Vlaamsepoort. Vanaf 1830 wordt de hoofdstad gestructureerd volgens een noord-zuidas die beetje bij beetje het traject van de Steenweg uitvlakt. De Steenweg wordt in de XXe eeuw helemaal afgebroken bij de bouw van de Kunstberg (zie de route op p. 62).

Tour en Taxis, de geboorte van een buurt

Deze vochtige gronden deden in de XVIe eeuw dienst als wei voor de paarden van de keizerlijke Post, die gecreëerd was door de Duitse familie van Italiaanse afkomst Von Thurn und Tassis (verfranst tot Tour et Taxis). Ze zullen de naam behouden van diegenen die zo lang hun eigenaar waren.

Nauwelijks gebouwd worden ze aan het einde van de XIXe eeuw uitgekozen voor de vestiging van de scheeps- en spoorinstallaties die voorzien waren om de zeehaven, die aan de oever van het kanaal van Willebroek aangelegd was, te versterken. De Maatschappij voor zeekanaal en haveninrichtingen van Brussel, die belast was met de constructie, bouwde bijgevolg opslagplaatsen en gebouwen voor de douane en voor de transit van goederen, die over land, spoor of water van over de hele wereld kwamen.

De koninklijke opslagplaats, haar bijgebouwen en het zeestation zijn prestigueuze gebouwen, die een bakstenen complex vormen dat over meer dan 37 ha verspreid ligt langs de kaai. Samen met het kanaal zorgde de site ervoor dat in de omliggende buurten Sint-Jans-Molenbeek en Schaarbeek tal van industrieën, ondernemingen en opslagplaatsen aangetrokken en ontwikkeld werden.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog betekende ook het begin van het verval. In 1980 werd de site van Tour en Taxis gesloten. De gebouwen worden verwaarloosd. Ze worden beurtelings betrokken bij verscheidene projecten (men voorzag de aanpassing van de site tot Cité de la Musique) en bedreigd met afbraak, maar vinden met name in de vereniging La Fonderie (die in Sint-Jans-Molenbeek het Museum voor Arbeid en Industrie gecreëerd heeft) een verdediger, die in haar strijd gesteund wordt door tal van nationale en internationale verenigingen.

Tour en Taxis wordt in 2001 gekocht door de vastgoedmaatschappijen Extensa en Robelco, en het begint zo aan een tweede leven, dat gekenmerkt wordt door een totale stedenbouwkundige reconversie van zijn gebouwen. Aan de kant van de Havenlaan werd de koninklijke opslagplaats*, een magistrale eclectische constructie in Vlaamse neorenaissancestijl die eruitziet als een paleis, gerenoveerd. Ze herbergt nu kantoren, een restaurant, winkels en tal van evenementen. Ook het magazijn aan de achterkant, met een immense oppervlakte van 17.000 m^2, werd gerenoveerd.

De Foire du Livre de Bruxelles, een jaarlijkse afspraak, zet de plek aan tot andere interpretaties.

Het wordt samen met de immense hal van de koninklijke opslagplaats gebruikt voor tentoonstellingen, beurzen (de Foire des Antiquaires, de Foire du livre), festivals, salons, voorstellingen en grote mode- en kunstevenementen.

Op termijn wordt de site, met braakland dat geleidelijk aan gebruikt zal worden, voorzien van woningen, openbare voorzieningen en een park van 20 ha.

** Bereikbaarheid: ongeveer een kwartier te voet vanaf het metrostation IJzer (IJzerplein). Steek de brug over en draai rechtsaf. Zo komt u in de Havenlaan, die u volgt tot aan de site.*

Het Atomium is de meest intrigerende constructie die de Wereldtentoonstelling van 1958 opgeleverd heeft.

is hij een van die mensen die op vijftien jaar tijd bijgedragen hebben tot de gedaanteverwisseling van de buurt.
"De cafés van Fred hebben volk naar hier gelokt", herhaalt men, net als het idee van Sonia Noël om in 1984 de creaties van jonge Antwerpse stylisten samen te brengen voor ze bekend werden.
Het heeft nochtans niet veel gescheeld of het Sint-Goriksplein zou, in de jaren 1960, ten prooi gevallen zijn aan het verbrusselingssyndroom. Deze term uit de omgangstaal duidt op het fenomeen dat erin bestaat om opmerkelijke gebouwen van het erfgoed te slopen en ze te vervangen door megalomane en speculatieve vastgoedprojecten van onduidelijke oorsprong. Het is eraan ontsnapt, en het wil er niet aan herinnerd worden. Het wordt helemaal in beslag genomen door het heden.
Neem opnieuw de Karperbrug.
U belandt opnieuw bij de rotonde waarop ze uitkomt, om dan de Antoine Dansaertstraat in te slaan, die tot aan de Vlaamsepoort loopt, langs het kanaal. Deze brede ader staat bekend als de ruggengraat van een buurt waar de Belgische mode op enkele adressen haar modellen onthult. Een enkele reis is voldoende om al gauw drie duidelijk onderscheiden en veelzeggende delen te ontcijferen van een evolutie die door **L'Archiduc** 7, een mythische jazzbar die in 1938 zijn deuren opende op nummer 6, gadegeslagen wordt met de afstand die komt met de leeftijd en de ervaring, en met een blik die alleen maar muziek, improvisatie en ontmoetingen nodig heeft om te leven.
In het eerste deel zijn een aantal bekende en minder bekende namen geconcentreerd, die achter hun etalages hun collectie voorstellen. Comptoir des Cotonniers, Olivier Strelli en Rue Blanche volgen elkaar op, met ernaast Le Pain Quotidien (dat hier in 1990 zijn deuren

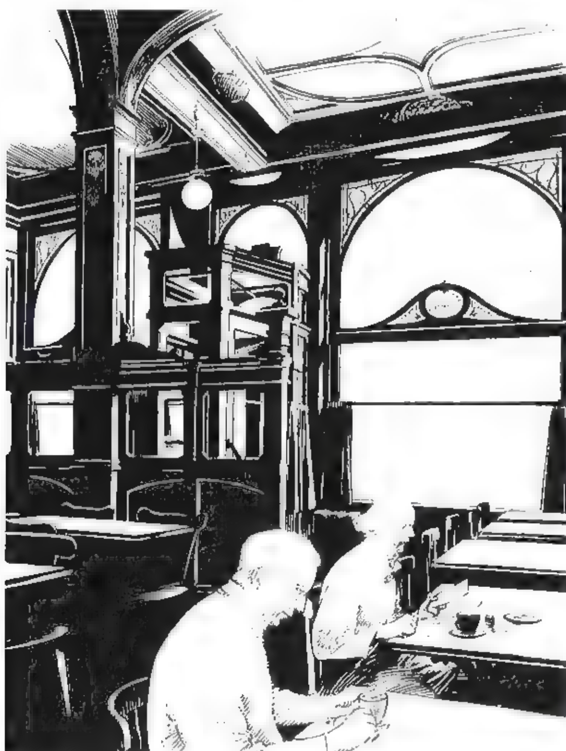
Het gebouw, dat door ingenieur André Waterkeyn ontworpen werd voor de Wereldtentoonstelling van 1958, zou oorspronkelijk maar zes maanden, de periode van deze grote samenkomst van naties, blijven staan. Zijn onmiddellijke succes heeft het echter op dezelfde wijze als het justitiepaleis in het Brusselse landschap gegrift, zij het met een heel andere symboliek: die van de geestdrift van een moderne, naar de toekomst en de wetenschappen van morgen gerichte natie.
Het Atomium, dat 102 meter hoog is, stelt een ijzerkristal voor dat 165 miljard keer vergroot werd. Het aantal bollen, negen, komt overeen met het aantal provincies van het land, dat toen nog niet in tweeën verdeeld was. De bollen, die ingericht werden door de architecten André en Jean Polak, zijn met elkaar verbonden door buizen. Deze wonderlijke en fascinerende constructie was twee jaar lang gesloten voor een volledige renovatie en werd voorzien van een nieuwe aluminium huid, waardoor ze opnieuw schittert. Naast een programma van tentoonstellingen, lezingen en filmvertoningen, biedt het een vergezicht over de stad Brussel, die bij mistig weer op een spookstad lijkt. Vanaf het Sint-Katelijneplein nemen we de metro tot de Heizel, ten noorden van de stad.

Het waterreservoir van Etterbeek (1877), een van de oudste van de hoofdstad, onthult droog een grandioze ondergrondse wereld.

opende, op nummer 16), het erg trendy restaurant Bonsoir Clara (nummer 22) en de onopvallende boekhandel Passa Porta (nummer 46), een internationaal literatuurhuis dat even bekend is omwille van zijn activiteiten op het vlak van poëzie, vertalingen en tijdelijke verblijven voor schrijvers. Het tweede deel, dat naar het voorbeeld van het derde de mogelijkheid biedt om grotere ruimtes te hebben tegen een lagere kostprijs, heeft sommige boetieks ertoe aangezet om zich daar te vestigen. Het verzamelt vandaag avant-gardistische stylisten zoals Annemie Verbeke (nummer 64), **Stijl** ⑧ (nummer 74) en Nicolas Woit (nummer 80), met op de Nieuwe Graanmarkt ook Christophe Coppens, die even gewaardeerd wordt voor zijn accessoires. Hoewel de buurt erom bekend staat dat ze altijd al vele Vlamingen bijeengebracht heeft, staat ze vooral en in de eerste plaats open voor alle culturen en creaties. Dat blijkt wanneer we de Antoine Dansaertstraat verder aflopen. De kunstgalerijen **Établissement d'en face projects** ⑨ (nummer 161), **ALICE** ⑩ (nummer 182) en **Jan Mot** ⑪ (nummer 190) grenzen aan de authentieke voedingwinkels, voor de straat uitmondt op de Vlaamsepoort en het kanaal. De recente gedaanteverwisseling van de cafés op de hoek van deze poort in gegeerde ontmoetingsplaatsen wijst op de aanhoudende verandering van deze stadsruimtes, die evenzeer duidelijk wordt in de Vlaamsestraat (die we inslaan op de hoek van café Walnis). Maar dan op haar manier en met haar eigen adressen met een zeer uiteenlopend aanbod, zoals de grappige fietsenwinkel

Aan de andere kant van het kanaal strekt zich de wijk Sint-Jans-Molenbeek uit, in het verleden een industriële buurt die aan de Ransfortstraat 27 het Museum voor Arbeid en Industrie herbergt. Het is gewijd aan het industriële erfgoed van Brussel en is ondergebracht in de vroegere werkplaatsen van de Compagnie des Bronzes, die de monumentale poorten van het justitiepaleis vervaardigd heeft.

In de stilstaande tijd van de Greenwich.

De beslissing om het Sint-Katelijnebekken in november 1853 te doen verdwijnen, bracht Joseph Poelaert ertoe om op een deel van de locatie een nieuwe Sint-Katelijnekerk te bouwen. Hij zou de bouw echter nooit voltooien.

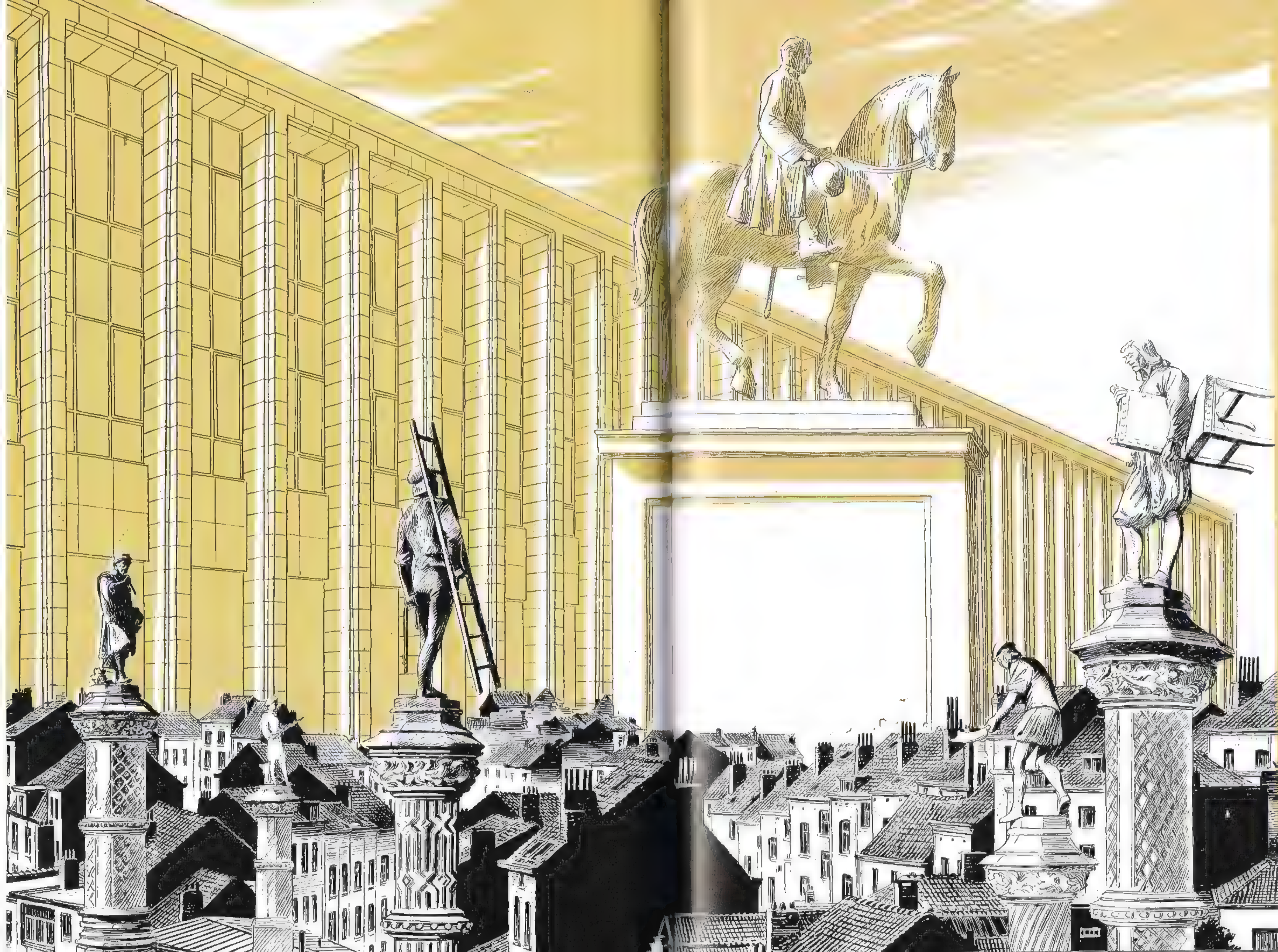
CYC (op nummer 85), de erg in trek zijnde boetiek **Martin Margiela** ⓬ (nummer 114) en **het Bellonahuis** ⓭ (nummer 46), het 'maison du spectacle' met de betoverende gevel in Italiaans-Vlaamse stijl, die je uit niets in de straat zou kunnen afleiden.
Ook het Sint-Katelijneplein, dat u op het einde van de straat kunt zien, heeft een overvloed aan de meest uiteenlopende, meestal gastronomische, uitnodigingen. Zo is de **Elektriciteitscentrale** ⓮ (nummer 44), de eerste centrale van de stad, een van de varianten van het plein, die van een plaats die omgetoverd werd tot een ruimte voorbehouden aan de visuele kunsten.

Langs de kaaien

De Baksteenkaai en de Brandhoutkaai, vlak naast het Sint-Katelijneplein, bieden onderdak aan de vismarkt, met als tegenwicht de **obeliskfontein** ⓯ die ontworpen werd ter ere van Jules Anspach en die eertijds op het Brouckèreplein stond. Blijf echter eerst, in het vooruitzicht van de Populierstraat (loodrecht op de Brandhoutkaai), even goed stilstaan bij de prachtige barokgevel van de **Sint-Jan-Baptist-ten-Begijnhofkerk** ⓰. De naam van de kaaien verwijst naar de activiteiten van weleer langs de kanalen, die op het einde van de XIX[e] eeuw gedempt werden om plaats te maken voor wandelwegen en visrestaurants. De horizon verbreedt zich, en de centrale terrepleins strekken zich uit naar net gebladerte. Rechts van de Brandhoutkaai ligt de Kalkkaai, en nog verder naar rechts de Arduinkaai, waar het **Archief en het Museum van het Vlaams Leven** ⓱ zich gevestigd hebben (nummer 28), gevolgd door de **KVS** ⓲, de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, het beroemde nationaal Vlaams theater met activiteiten die over twee ruimtes verdeeld zijn, een moderne op nummer 7, en de andere in het vroegere wapenarsenaal, waarvan je de achterzijde kunt zien. Dit prachtige gebouw in neo-Vlaamse renaissancestijl, dat in 1887 omgebouwd werd tot een schouwburg door de architect en interieurinrichter Jean Blaes, is een voorbeeld van de metaalarchitectuur, waarop u uitkomt (de ingang ligt aan de Lakenstraat 146) voor u verder stapt langs de Hooikaai en vervolgens langs de Handelskaai (rechts). Deze geeft toegang tot het IJzerplein en de IJzerpoort. De hoge woningen in Haussmannstijl en het grote modernistische Citroëngebouw, de boegbeelden die erlangs staan, worden door dit grote kruispunt gereduceerd tot figuranten die je passeert om naar de Akenkaai te gaan. Deze strekt zich uit langs het kanaal, en herbergt op nummer 2, in een gebouw in modernistische en art-decostijl, het **KAAItheater** ⓳, een andere grote naam in de Belgische kunstscene. De ondoorschijnende wateren van het kanaal worden verlicht door de kleuren van de hemel. De verkeersaders die erlangs lopen zijn stedelijke niemandslanden waar je voorbijloopt terwijl je tracht de activiteiten, die hen bezielen, waar te nemen. Het kanaal vormt een breuk, sommigen zeggen de breuk van Brussel. Er hebben zich grenzen gevormd. Tussen Sint-Jans-Molenbeek en het centrum bijvoorbeeld. Verlaat de Akenkaai en sla in tegengestelde richting de Negende Linielaan in, die langs het kanaal loopt. De trottoirs, eenvoudige trottoirbanden voor auto's, bussen en trams, boezemen niet veel vertrouwen in. Probeer echter toch te voelen wat er leeft. Op het nummer 27, in de vroegere legerkazerne in neo-Tudorstijl, is het zogenaamde **Klein Kasteeltje** ⓴ gevestigd, een opvangcentrum voor asielzoekers die in aanmerking komen om als politiek vluchteling erkend te worden. Dit is het belangrijkste asielcentrum van België. Een eiland van onzekerheden, dat we bekijken en achter ons laten om de Vlaamsepoort te bereiken, gevolgd door de Barthélémylaan. Hier vindt u op nummer 5 het **Center for Contemporary Non-Objective Art** ㉑, en op nummer 20 de Brusselse stylist Jean-Paul Knott, met op de bovenverdieping de **galerij Les Filles du Calvaire** ㉒. In deze mengelmoes van identiteiten en vragen tekent zich aan de andere kant van het kanaal, aan de Henegouwenkaai, de **Brouwerij Belle-Vue** ㉓ af, die nog altijd in werking is. Als u aangekomen bent bij de Ninoofsepoort, neemt u de Fabrieksstraat, waar zich nog twee galerijen voor hedendaagse kunst gevestigd hebben, respectievelijk op nummers 1C en 1B: de **galerij Erna Hécey** op de benedenverdieping, en op de tweede verdieping de **galerij Alice Day** ㉔. Bel aan en ga binnen. De ligging van het restaurant La Fabrique en van het atelier van het KAAltheater, aan de Onze-Lieve-Vrouw-van-Vaakstraat (langs het Bloemenhofplein) hadden de situatie in dit deel van de stad, dat bestempeld werd als weinig fatsoenlijk, al helemaal overhoopgehaald. De goedkopere panden van de vroegere spinnerijen hebben echter een bevolking van jongeren en families zonder vooroordelen aangetrokken. Geleidelijk aan werden de trottoirs en de benedenverdiepingen van de Kartuizersstraat (nog altijd langs het Bloemenhofplein) en van de Oude Graanmarkt, die er loodrecht op aansluit, verrijkt met uitnodigende boetieks en galerijen die u kunt bezoeken, voor u uw eindpunt bereikt: de **Greenwich** ㉕. Ga zitten aan een tafel in dit café met vergeelde muren, dat buiten de tijd lijkt te staan, waar op hun spel geconcentreerde schakers een stilte uitstralen waarin je graag plaatsneemt.

De Zennestraat, die zich uitstrekt tussen de Slachthuislaan en de Onze-Lieve-Vrouw-van-Vaaklaan, heeft niets te maken met de vroegere loop van de rivier. Haar aanleg, die nooit voltooid werd, moest de Anderlechtsepoort verbinden met de Vlaamsepoort.

VERTREK: EGMONTTUIN
AANKOMST: PARK VAN BRUSSEL
TE WETEN: Buurten waar u elke dag van de week terecht kunt, behalve op maandag, de sluitingsdag van de musea, en waar u in de uiteenlopende onvermoede tuinen een haven van vrede kunt vinden, getooid met beelden en meer dan honderd jaar oude bomen.

ZAVEL, KUNSTBERG
SCENOGRAFIEËN VAN DE PLEK

De Zavel en de Kunstberg liggen naast elkaar en delen een voorliefde voor kunst. De aantrekkingskracht van de ene wordt aangevuld door het rijke aanbod aan musea van de andere. De Zavel dankt zijn charme aan zijn tuin, aan zijn Grote Markt met oude woningen, die wonderbaarlijk goed bewaard gebleven zijn, en aan zijn aangrenzende straten, waar zich meer en meer antiquairs en galerijen van hoofdzakelijk eersteklas kunst vestigen. Samen met de belendende Marollen vormen ze een begeerde route voor de weekendwandelaar. Zijn ligging vlakbij de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, het Magritte Museum, het Koningsplein, het Muziekinstrumentenmuseum en het Paleis voor Schone Kunsten, dat nu de naam Bozar draagt, is een van de grondslagen van zijn succes.
De opeenvolgende musea leiden naar de Koningswijk, die vandaag Kunstberg genoemd wordt. Ze vormt sinds de middeleeuwen het centrum van de macht en heeft tal van metamorfoses ondergaan. De laatste, die uitgevoerd werd met het oog op de aanleg van de Noord-Zuidverbinding en de Wereldtentoonstelling van 1958, heeft het betoverende kader van de steile helling van de Hofberg, die zich uitstrekte aan de voet van het Koningsplein, volledig vernield. De vrijmaking van de benedenstad is koud, zuiver. Te zuiver. En het laagste punt van de Kunstberg is niet meer dan een kunstmatig verhoogde verkeersader, waar de schikking van de gebouwen een vacuüm vormt dat op zoek is naar zijn ziel.

Het Egmontpaleis met zijn beeldschone, verborgen interieurs.

De oorsprong van het Egmontdomein gaat terug tot 1532, toen de graven van Egmont zich in Brussel vestigden. In het midden van de XVIIIe eeuw komt het in handen van de graaf van Arenberg, wiens nakomelingen het aan de stad verkopen in 1918. De stad zal het op haar beurt aan de Staat afstaan in 1964.

In de geheimen van de Egmonttuin en de Kleine Zavel

Als voorbode op de Zavel heb je de Egmonttuinen, het geheim van een hoofdstad waar je regelmatig naar terugkeert, alleen om even te proeven van de meditatieve schoonheid van deze beboomde ruimte, die de toren van het Hilton-hotel, dat vlakbij opgericht werd, haar niet kan afnemen. Dit verborgen domein kan trouwens betreden worden langs die kant, aan de Waterloolaan, maar geef liever de voorkeur aan de ingang in de Grotehertstraat (ter hoogte van nummer 12), die veel charmanter en onopvallender is. Stap door het hek, en klim de met taxushagen en donkere buksen omringde helling op. Laat dan uw blik langs de stam van de reusachtige rode beuk, die u met open armen ontvangt, dwalen. Libanese ceders, tulpenbomen en steeneiken tonen vlakbij hun vriendelijke silhouetten. Bloemperken, gekrijs van vogels, beelden en oranjerieën (die omgevormd werden in theesalons) dragen bij tot het betoverende kader van dit rustige, onvermoede park, een gered stukje van het park van het **Egmontpaleis** 1, waarvan

In het midden van de tuin van de Kleine Zavel, boven de fontein, staan de graven van Egmont en van Horne, die op 5 juni 1568 onthoofd werden omdat ze in opstand gekomen waren tegen de Spaanse bezetting.

de gevel zich op de achtergrond uitstrekt (zijn luxueuze salons worden vandaag gebruikt voor de officiële ceremonies van de minister van Buitenlandse Zaken, die zich er gevestigd heeft).
Als u verder stapt, volgt u de zandweg die voorbij het Hilton loopt om uit te komen bij het monumentale portaal van Le Passage de Milan (de andere ingang ligt langs de kant van de Waterloolaan). Sla het geplaveide straatje in, dat omzoomd is door de vroegere stallen van het paleis en de portierhuizen in neoklassieke stijl, die nu dienst doen als hoofdzetel en tentoonstellingsruimte van het **Institut supérieur pour l'étude du langage plastique** ② (te bezoeken tijdens een van zijn tijdelijke tentoonstellingen).
De benzinepomp en de Waterloolaan waarop het uitkomt brutaliseren het uitzicht. Keer terug naar de tuinen om nog (een beetje) te genieten van hun kalmerende sfeer, voor u naar de uitgang aan de kant van de Wolstraat gaat. Langs de trap leest u op de muren de gebeitelde citaten uit *L'Œuvre au noir* van Marguerite Yourcenar, die op 8 juni 1903 enkele straten verderop geboren werd, aan de Louizalaan 193, in een huis dat verwoest werd door een flatgebouw, zoals ze beschrijft in de openingsparagraaf van *Le Labyrinthe du Monde*.
De Wolstraat lijkt bezweken te zijn onder de rust van de Egmonttuin. Van het Poelaertplein (aan de linkerkant) tot aan de achterkant van de tuin van de Kleine Zavel (aan de rechterkant) strekken zich stil haar trottoirs uit, getooid met mooie woningen uit de XVIIIe eeuw aan een kant en de XIXe eeuw aan de andere, die soms, op de bovenverdieping, toegang geven tot een gerenommeerde kunstgalerij (zoals de Tzwerngalerij op nummer 36, bijvoorbeeld).
Bovenaan de tuin van de **Kleine Zavel** ③ aangekomen, is de omgeving even intact gebleven, of toch bijna. Geïnspireerd door de aanwezigheid van de Onze-Lieve-Vrouw ten Zavelkerk, die er net onder ligt, heeft architect Henri Beyaert (1823-1894), op de plaats waar vroeger het kerkhof van het Sint-Jansziekenhuis lag, een tuin verzonnen bij wijze van plein. Deze tuin wordt omringd door een hek met diverse motieven en 48 ritmisch geplaatste gotische zuilen.
Elk van deze zuilen vormt de sokkel van een bronzen beeldje dat een beroep, een gilde, een handelaar of een ambacht voorstelt die in de XVe eeuw in zwang waren.
Het resultaat is magisch. Met name een schilder, een goudsmid en een glasblazer, een fruithandelaar, een zadelmaker en een rijtuigmaker begeleiden de afdaling (aan de linkerkant) naar de ingang van deze elegante tuin, een haven van rust die echter verstoord wordt door het verkeer van de Regentschapsstraat, die erlangs loopt en die de verbinding vormt tussen het Koningsplein en het justitiepaleis (zie de route op p. 6). De luxueuze **Onze-Lieve-Vrouw ten Zavelkerk** ④, die aan het begin van de XIVe eeuw gebouwd werd door een gilde van kruisboogschutters, heeft niet kunnen ontsnappen aan de lawaaierige baan die ook langs haar loopt. Met haar verbluffende, lichte en kunstig bewerkte gotische structuur, overschouwt ze de straat echter vanuit de hoogte, onverstoorbaar in haar weergevonden doorzichtige witheid en gedeeltelijk opgetrokken op een plek die vroeger de Saedelwech of 'zandweg' genoemd werd.

Het plein van de Grote Zavel, (vanaf nu) in de smaak van de chocolade geplaatst.

De Grote Zavel

Aan de achterkant van de kerk zet de Grote Zavel, die zich hier blootgeeft, aan om verder te gaan op dichter bevolkte dreven. Het plein, dat vroeger de Paardenmarkt genoemd werd, openbaart voorname herenhuizen die tussen de XVIe en de XVIIIe eeuw gebouwd werden in de buurt van het hertogelijk paleis. Het vertrek van de aristocratie in de XIXe eeuw naar andere ruimtes in de Rand veranderde de Zavel in een volksbuurt, die evenwel veel minder arm was dan de Marollen (zie de route op p. 18). Ambachtslieden, handelaars en cafés (17 op het plein) brachten het tot leven en verlevendigden het tot de recente vestiging van antiquairs en galerijen. De traditie van de antiquairs gaat terug tot 1950, met de komst van de grootouders van Marc Costermans, die verdreven waren van het lager gelegen Justitieplein (langs de Lebeaustraat) dat toen de wet van de slopers van de Noord-Zuidverbinding onderging (zie de route op p. 82). Zij waren de eerste antiquairs van de Zavel, en ze brachten hun boetiek (op nummer 5) onder op hetzelfde trottoir als de **bakkerij Wittamer** ⑤, die er op haar beurt sinds 1910 gevestigd was en die later een beroemde banketbakker-chocolatier zou worden. Beetje bij beetje namen de antiquairs de plaats van de cafés in, en omstreeks de jaren 1980 werden **Pierre Dartevelle** ⑥ en **Martial Bronsin** ⑦ in de Sint-Jakobsgang galeriehouders van Afrikaanse kunst bij wie de grootste verzamelaars nog altijd hun inkopen komen doen. Later zouden ook andere grote verkopers van primitieve kunst, zoals Émile Deletaille (Wolstraat 30), zich in de buurt vestigen. Brussel is de Europese hoofdstad van kunst uit verre landen geworden, en de Zavel het epicentrum van deze markt in Brussel, waar iedereen elkaar kent. In 1990 telde de buurt een vijftiental galerijen met primitieve kunst; vandaag zijn dat er een

vervolg blz. 73

Op de hoek van de Regentschapsstraat (langs de kant van het justitiepaleis) en de Kleine Zavel herinnert een gedenksteen eraan dat op deze plaats het herenhuis van de familie Thurn und Tassis (verfranst tot Tour et Taxis; zie p. 54) stond, dat gesloopt werd bij de verlenging van de Regentschapsstraat.

Wittamer was de eerste chocolatier op het plein. **Pierre Marcolini**, een van zijn leerlingen, was de tweede, en hij haalde de markt helemaal overhoop met zijn creaties en zijn designboetieks, die ontworpen waren als juwelendoosjes.

Magritte, choreografie van een leven

Een lantaarnpaal op het trottoir van een onbeduidende straat staat eenzaam voor een bakstenen huis. *Het Rijk der Lichten* van Magritte is getekend onder een blauwe, bewolkte hemel. Aan deze benadering ontbreekt alleen een lover van bomen, en de nacht die valt. Bel aan bij nummer 135 in de Esseghemstraat en ga binnen. Stappen op het parket van de bovenverdieping verscheuren de stilte van het huisgezin. Ga de trap op. Het bezoek aan de plek waar René Magritte van 1930 tot 1954 woonde, introduceert zijn werk en het gezin dat hij vormde met Georgette, die hij enkele jaren eerder ontmoet had in de Kruidtuin en met wie hij voor de kerk getrouwd was op 28 juni 1922, in de Sinte-Mariakerk van Schaarbeek. De familie Magritte, die in die tijd op een beperkt budget leeft, bewoont de benedenverdieping van dit huis met drie verdiepingen, dat aan de achterkant versierd wordt met een tuin.

Wanneer het koppel dit huis in de gemeente Jette betrekt, die toen nog erg groen en met velden en tuinen bezaaid was, werkt Georgette deeltijds aan de zijde van haar zus Léontine. Ze verkoopt materiaal voor kunstenaars aan de Kolenmarkt, op twee stappen van de Grote Markt. Magritte van zijn kant heeft zijn activiteit als grafisch ontwerper uitgebouwd in de hut achterin de tuin. Hij voltooit verscheidene reclameopdrachten (met name affiches).

De werken van die periode worden geschilderd in de eetkamer en bewaard in de zolderkamer.

Magritte gebruikt de details van zijn dagelijks leven en zijn eigen ervaringen voor zijn doeken. Hij is terughoudend en ondoorgrondelijk, en zijn levensritme is geregeld, een aaneenschakeling van rituelen en afspraken zoals degene die doorgaan in de kroeg Het Goudblommeke in Papier (Cellebroerstraat 53-55) onder surrealisten, of in Le Greenwich (Kartuizersstraat 7) voor enkele schaakpartijtjes. Zijn eerste tentoonstelling in de galerij Le Centaure (Louizalaan 68) zorgt in 1927 voor een grotere bekendheid van zijn werk. Vier jaar later leert het grote publiek hem kennen dankzij zijn deelname aan de tentoonstelling in het Paleis voor Schone Kunsten, die gewijd is aan de levende kunst in Europa.

In deze woning die omgetoverd werd tot privémuseum (het René Magritte Museum) wordt het verhaal van Magritte verteld aan de hand van gerestaureerde vertrekken op de benedenverdieping, en brieven, foto's, voorwerpen en werken die voorgesteld worden op de hogere verdiepingen. Ontmoetingen, tentoonstellingen, reizen, verhuizen: verdiep u in de details van de chronologie en in de electieve gelijkenissen van deze man met de donkere kostuums en de bolhoed, die op 21 november 1898 geboren werd te Lessines, in de rue de la Station 10, en stierf te Schaarbeek, in de Mimosasstraat 97, op 15 augustus 1967 (Magritte ligt begraven op het kerkhof van deze gemeente).

Het vertrek in 1954 van de gemeente Jette naar Schaarbeek luidde een voorspoedigere periode in voor de familie Magritte. Ze zullen nog tot drie keer toe verhuizen en een nieuwe woning betrekken in deze welgestelde gemeente, met aan hun zijde altijd een dwergkeesje.

Verlaat de intimiteit van dit huis en neem tram 94 om het Magritte-museum te bereiken. Deze nieuwe museuminstelling, die op 2 juni 2009 plechtig geopend werd in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, zetelt in het herenhuis Altenloh, een elegant neoklassiek gebouw van de hand van Alphonse Balat. De voorbehouden ruimte (2.500 m^2, verdeeld over 5 niveaus), die voortaan volledig gewijd is aan de surrealistische kunstenaar, is opgewassen tegen de collectie van het museum, de grootste ter wereld met meer dan 200 werken. Magritte in het teken van Chirico, Magritte in Parijs, Idiote bezigheden, Surrealisme in volle zon, Zwarte magie, de Koeienperiode... van zaal tot zaal stelt de man vragen, verstoort hij de gevestigde orde en opvattingen, en nodigt hij doorheen schilderijen, brieven, foto's en films uit om hetgeen dat ons omringt anders te bekijken.

De grote verborgen orgelpijpen van Brussel die boven de Grote Zavel uitsteken.

Onder aan de Lebeaustraat vormt het justitiepaleis, dat boven de indrukwekkende Keizerslaan torent, een onheilspellende doorgang. We bleven er tot op heden nauwelijks bij stilstaan, zozeer hebben de verschillende grote stedenbouwkundige werken van de jaren 1950-1960 het gehavend. De opdracht die aan kunstenaar Daniel Buren gegeven werd geeft, vanuit het bestaande, opnieuw een andere perceptie aan dit plein, dat voortaan beplant is met **zesennegentig masten**, waaraan blauwe vlaggen wapperen die door een lichtspel verlicht worden zodra de avond gevallen is.

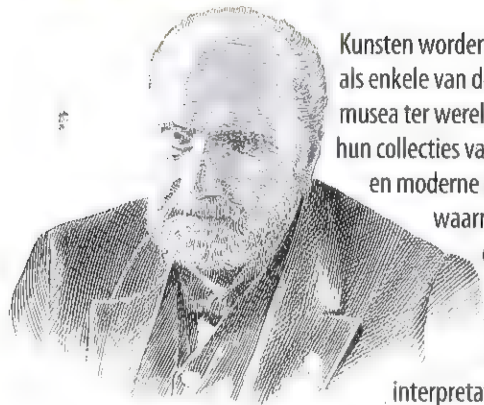
veertigtal, op vijfenzeventig antiquairs die zich in de aangrenzende straten gevestigd hebben.
Zowel in de Allardstraat als in de Lebeaustraat, de Miniemenstraat, de Joseph Stevensstraat en de Van Moerstraat zijn de etalages verfijnd en sober in hun aanpak. De stijging van de huurprijzen (die geïndexeerd werden volgens het succes) en de verkoop van de winkelruimtes voor boetieks tegen recordprijzen op de Zavel hebben hen ertoe aangezet om te verhuizen en, voor sommige van hen, in aangrenzende woningen grotere ruimtes te vinden, waardoor het plein aan de chocolatiers, de modewinkels (Armani was de eerste) en de boetieks voor tafelaccessoires en –kunst overgelaten werd. Op vijftien jaar tijd is de Zavel een chique, hippe buurt geworden. Ze hoeft niet langer onder te doen voor de Louizalaan (zie p. 123) of de Waterloolaan, die haar charme van weleer door het wegverkeer deels kwijtgespeeld is.
De vestiging van het **veilinghuis Pierre Bergé et Associés** 6 op de Grote Zavel in 2006, in het vroegere Hotel van de prinsen van Masmines (nummer 40), en de komst van de boekhandel Taschen in november 2008 getuigen van de aantrekkingskracht en de interesse die de buurt nog altijd opwekt. De enige schaduw over dit charmante tafereel: het parkeerterrein op het plein, en de toren van het Emile Vanderveldeplein, de zogenaamde Zaveltoren, het symbool van het begin van de stedelijke conflicten naar aanleiding van de oprichting van het eerste Brusselse buurtcomité, de vzw Quartier des Arts, die nog altijd actief is in dit deel van de stad.

Van de Grote Zavel naar het Koningsplein

Vanaf het terras van Wittamer (in de zon) of dat van restaurant Le Vieux-Saint-Martin (in de schaduw) volgt uw blik de voorbijgangers. De Zavel breidt elk jaar zijn fundering naar de Marollen uit. En hij heeft ook interesse voor de ontwikkeling van de museuminitiatieven op de Kunstberg, die er ook naast ligt. Hij heeft de toevloed van voorbijgangers doen aangroeien. De opening van het Magritte Museum in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, in 2009, heeft het aantal bezoekers sterk doen toenemen. Magritte is ongetwijfeld de bekendste Belgische kunstenaar, en de Koninklijke Musea voor Schone

Het Hotel van de prinsen van Masmines heeft verschillende eigenaars gekend in de loop van de XXe eeuw. Eerst was er de meester-bontwerker Mallien, daarna het Postmuseum (in 1972), en ten slotte in 2003 de maatschappij voor Belgische openbare veilingen van de gebroeders de Jonckheere, specialisten in oude Vlaamse en Nederlandse schilderijen, die op haar beurt plaats moest ruimen voor het veilinghuis Pierre Bergé et Associés.

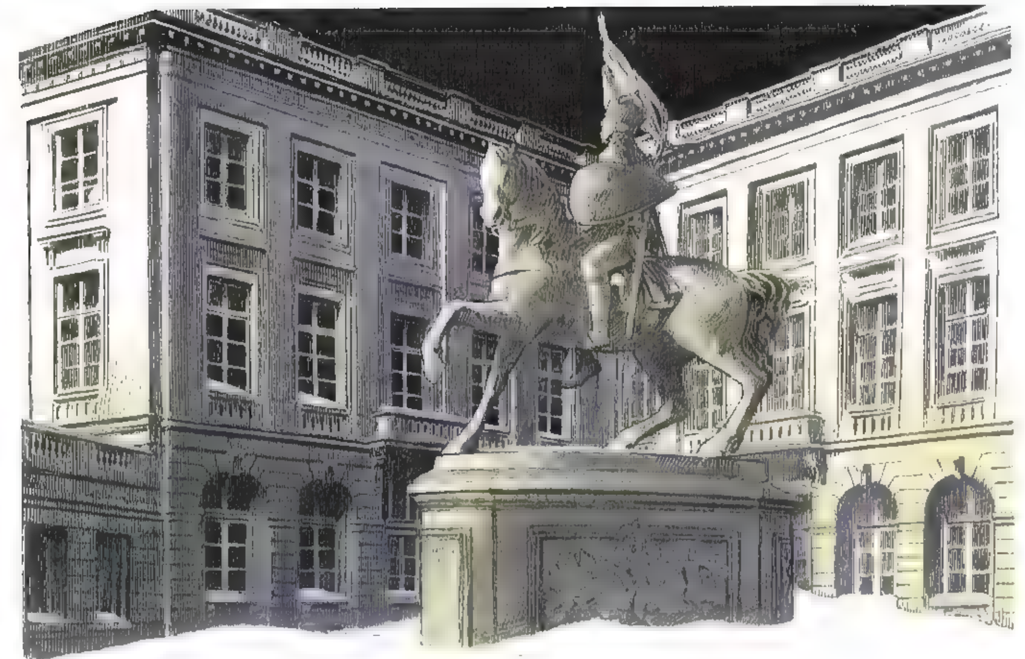

Alphonse Balat

Kunsten worden beschouwd als enkele van de mooiste musea ter wereld omwille van hun collecties van primitieve en moderne kunst, waarnaar je telkens opnieuw blijft terugkeren en geleidelijk bij de interpretatie enkele gewoontes aanneemt en herkenningstekens plaatst.
Begin dus met hen een nieuw verhaal, dat begint door langs de Rodenbroekstraat terug te keren naar de Regentschapsstraat en de ingang, op nummer 3, van de **Koninklijke Musea voor Schone Kunsten** met hun neoklassieke gevel van de hand van Alphonse Balat, en met het Koningsplein op de achtergrond.

Zo strekt een ander deel van de stad zich voor u uit, met een perfecte symmetrie, regelmaat en neoklassieke eenheid, het resultaat van een reeks vernielingen en reconstructies op de Coudenberg, waar vanaf de XIe eeuw het versterkte kasteel van de vorsten van Brabant stond. Dit werd gebouwd ter vervanging van het vroegere castrum op het Sint-Gorikseiland, en onderging vervolgens verregaande verbouwingen, met name onder Filips de Goede. Deze laatste gaf het kasteel in de XVe eeuw het uitzicht van een hertogelijk paleis, waar alle gouverneurs, die de Belgische provincies kwamen besturen in naam van Spanje en vervolgens van Oostenrijk, zich vestigden. Een brand in de nacht van 3 op 4 februari 1731 herleidde het echter tot een ruïne. Het verbrande Hof, zoals de Brusselaars het een hele tijd genoemd hebben, is lang zo gebleven. De ontgravingswerken en de verkoop

In afwachting van de wederopbouw van het paleis, die lange tijd geen vaste vorm kreeg, vond het hof in 1756 een onderkomen in het Hotel van Nassau, dat gekocht en grondig heringericht was door gouverneur Karel van Lotharingen. Het gebouw werd gesloopt bij de stedenbouwkundige projecten van de jaren 1950.

Het aanzicht van het Koningsplein omvatte de aanleg van het Koninklijk park (vandaag het **park van Brussel**, of het Warandepark in het Vlaams, wat trouwens zijn oorspronkelijke naam is). Het park vormt een geheel met de heraanleg van de buurt, die uitgevoerd werd door de Franse architect Barnabé Guimard (1731-1805), tevens de schepper van enkele mooie huizen die het omringen. Om het park aan te leggen verkleinde de Oostenrijkse architect en tuinman van het Hof, Joachim Zinner, op zijn beurt het jachtterrein en het vroegere wildreservaat tot een geëgaliseerde vierhoek, waarna hij het indeelde in lanen in zogenaamde 'patte d'oie' die het Paleis der Natie, het Koninklijk Paleis en het Paleis der Academiën met elkaar verbinden. De meeste beelden die het park van Brussel (Warandepark) sinds 1780 sieren zijn afkomstig uit het oude doolhof van het hertogelijk park, uit het herenhuis van de familie Thurn und Tassis, maar ook uit het park van het kasteel van Tervuren. De grote boom die in de buurt van het **Parktheater** (Théâtre Royal du Parc) staat zou de laatste overlevende zijn van de beplanting van het vroegere Warandepark. Noteer ten slotte dat, om de helling van de gronden, die de nivellering en de bouw van de gebouwen in de omgeving zeer duur maakte, aan te pakken, de regering een beroep deed op het erfgoed en de andere rijkdommen van de kerkelijke ordes. Deze durfden niet te weigeren, ten aanzien van de inbeslagneming van de bezittingen van de Jezuïetenorde in 1773.

Godfried van Bouillon, de eerste vrije vorst van Jeruzalem, in het midden van het Koningsplein.

van de stenen begon immers pas in 1769. De nivellering van de Coudenberg, de bestrating van het nieuwe Koningsplein en de sloop van de vroegere **koninklijke Sint-Jakobskapel** 10, die door de brand gespaard was, vooraleer het gebouw in XVIIIe-eeuwse stijl heropgebouwd werd: er heerst een voorliefde voor rechtlijnige, brede verkeersaders, met geplaveide straten en Franse koninklijke pleinen die als één geheel beschouwd worden, regelmatig en homogeen, bestaand uit elegante herenhuizen, een echt neoklassiek toneeldecor waarbij het voorkomen overheerst. De koninklijke wijk was het belangrijkste centrum van de Belgische weerstand ten tijde van de revolutie van september 1830, die in datzelfde jaar tot haar onafhankelijkheid leidde.
Het verenigt de grote instellingen van die tijd, de ambassades en enkele grote banken. Onder leiding van koning Leopold II werden andere omvangrijke veranderingen uitgevoerd. Zo is het **Hotel Bellevue** 11 voor welgestelde reizigers, dat door de vorst teruggekocht werd, gelegen op de hoek van het Koningsplein en de Koningsstraat, verbonden met het **koninklijk paleis** 12 met zijn door Alphonse Balat hertekende gevel. De Regentschapsstraat, die in 1827 doorgetrokken werd in het verlengde van de Koningsstraat, vervolgt op haar beurt haar weg naar het justitiepaleis.
In het midden van het Koningsplein lijkt het standbeeld van Godfried van Bouillon helemaal verloren in zijn patriottische drang, midden in deze uitgestrekte ruimte die herleid is tot een verkeersader. Vanaf het Hotel Bellevue, dat omgevormd werd tot Museum van de Geschiedenis van België, weerspiegelt het plein een aristocratische 'huis clos', veroordeeld

Op de kelderverdieping van het museum BELvue bevindt zich de ingang van de archeologische overblijfselen van het vroegere kasteel Coudenberg. Deze biedt ook toegang tot een stuk van de vroegere Isabellastraat, die het kasteel verbond met de Kathedraal van Sint-Michiel en Sint-Goedele.

Onder de koepel van de serres van Laken proberen talloze soorten tropische planten en zeldzame bomen elkaar de loef af te steken.

tot een ijle, sprakeloze eenzaamheid die nog versterkt wordt door het gezicht van de Kunstberg (die je kunt bereiken door de Hofberg af te lopen). En dat ondanks het panorama over de benedenstad, waarboven de spits van het Stadhuis rijzig en trots uitsteekt. Het buurtleven hier is verdwenen, heeft zich verspreid met de stadswerken die uitgevoerd werden onder de plak van koning Leopold II. Alleen enkele prestigieuze gebouwen hebben het overleefd, getuigen van de tijd waarin de Hofberg, de laatste contrefort van de bovenstad, de ruggengraat vormde van een levendig en dichtbevolkt deel van de stad, in speelholen en luxewinkels als de Old England met zijn buitengewone architectuur, waar nu het **Muziekinstrumentenmuseum** ⑬ gevestigd is.

Op de Kunstberg

De afbraak van de Sint-Rochuswijk vanaf 1897, en ermee gepaard gaand de verdwijning van het vroegere joodse getto, gaf inderdaad de geleidelijke omschakeling aan van de Hofberg tot een Kunstberg waarvan je met moeite de identiteit en de samenhang van de gebouwen kunt vatten, ondanks hun volumes die in blokken en trapsgewijs de helling aflopen tot aan de Keizerlaan met als achtergrond, in het midden van het voorplein, de tuinen van het Albertinapark.

Het vroegere Hotel van Cleve-Ravenstein, aan de Ravensteinstraat 3, een patriciërswoning van het einde van de XVe en het begin van de XVIe eeuw, is de laatste getuigenis van dat tijdperk. Het Koninklijk Belgisch Filmarchief (de Cinematek) bezet enkele lokalen van het gebouw.

Alphonse Balat is de schepper van de grandioze koninklijke serres van Laken, art-nouveaujuweeltjes van het koninklijke domein die in 1873 gebouwd werden en twee weken per jaar, in de lente, voor het publiek geopend zijn.

De wintertuin vormt de eerste serre van dit enorme glazen geheel, dat een van de eerste constructies met een gebogen metalen geraamte van deze omvang in België was.

De koepel (met een diameter van 60 meter en een hoogte van 30 meter) omvat een wereld waar binnen en buiten vervagen. De uitbreiding van de oude oranjerie werd in dezelfde geest opgevat. De Victoriaserre van de Kruidtuin, die ontworpen werd door Alphonse Balat en voor de serre van de wintertuin van Laken gebouwd werd, bevat op haar beurt een beetje van de sfeer van deze ongelofelijke glazen stad.

De Albertina, bewaarder van de manuscripten van de collectie van Keizer Karel.

De Koningsstraat, bijna zeven kilometer lang en tussen 1815 en 1830 aangelegd, verbindt het kasteel van Laken, de verblijfplaats van de koninklijke familie, met het voormalige paleis van Brussel, waar vandaag enkel nog de officiële activiteiten van de Belgische vorst ondergebracht zijn. Als u tram 92 of 94 neemt, kunt u (gedeeltelijk) haar loop volgen en de maat nemen van de ingrijpende veranderingen die de straat, die Leopold II als koninklijk bestempelde, ondergaan heeft. Het traject, dat drie gemeenten doorkruist (Brussel, Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node) heeft sindsdien heel wat van zijn aanzien en toegankelijkheid verloren.

De Koninklijke Bibliotheek van België, de algemene archieven van het koninkrijk en het Congrespaleis vormen de belangrijkste delen van dit gigantische stedelijke complex, dat tussen 1954 en 1969 gebouwd werd, rondom die perfect geordende en ontworpen groene parterre, ter vervanging van het vroegere park dat aan het begin van het eerste decennium van de XXe eeuw aangelegd werd in een reeks trapsgewijs geplaatste tuinen en terrassen, en rotstuintjes die in het midden voorzien waren van een waterval. De tijdsafstanden tussen bouw en afbraak zijn kort in Brussel. Van boven op de uitkijkplaats van de Kunstberg kunt u deze ruimtes aandachtig interpreteren. Ze onthullen een verrassende warboel van bouwwerken, van identiteiten, van onvermoede ruimtes en van uiteenlopende tijdperken, die het fijne Draaiende oor (The Whirling Ear) van Calder, een rijzig beeldhouwwerk in het midden van een vierkant van water, beluistert op deze plekjes met de minste gebruikte uithoeken, die alleen door de nacht verenigd worden en gehuld worden in flarden van goudgeel licht.
Onder het elegante maar verlaten plein van het aangrenzende museum heeft het **Museum voor Moderne Kunst** 14, dat in 1984 ingewijd werd, zijn ruimtes in een ondergrondse structuur ingericht. **Het paleis van Karel van Lotharingen** 15 van zijn kant werd gedeeltelijk opgeslorpt door de **Koninklijke Bibliotheek van België** 16, die vanaf 1954 gebouwd werd volgens de plannen van Maurice Houyoux, Roland Delers en Jacques Bellemans. Op de bovenverdieping van dit gebouw (aan de kant van de tuinen) is ook, tussen de vloer en het plafond, een muurhoek van de vroegere Nassaukapel opgenomen, het enige overblijfsel van het afgebroken gelijknamige Hotel.
Het is een vreemde stadsmetafoor, deze uitspringende hoek in een gebouw met een imago dat geremodelleerd werd door uitgewiste, geabsorbeerde, naast elkaar geplaatste en geïntegreerde geschiedenislagen.
Ga in de bibliotheek terug naar de tentoonstellingszalen van de Archieven en van het Literatuurmuseum, die op de verdiepingen van de Albertina (die u zeker ook moet bezoeken voor haar Museum van het Boek) gehuisvest werden, de laatste overblijfselen van de Nassaukapel.
Wen beetje bij beetje aan de plek, en bekijk de tuinen van de Albertina met een andere blik.

Aan de voet van de Albertina, aan het begin van de Magdalenasteenweg, herbergt de Borthiergalerij (in 1847 ontworpen door Jean-Pierre Cluysenaar, architect van de Sint-Hubertusgalerijen; zie het kader op p. 45) een aantal handelaars in tweedehands boeken, een goudmijn voor interessante vondsten.

Het Paleis voor Schone Kunsten van Horta, een aan de creatieve en rijke kunsten gewijde wereld.

Neem langs het trottoir van de Keizerslaan, die de wijk rond de Kunstberg afsluit, toch de maat van de ingrijpende stedelijke en architecturale veranderingen die de aanleg van de verbinding tussen het Zuidstation en het Noordstation met zich meegebracht heeft.

Keer terug op uw stappen, ga terug langs de tuinen en u bevindt zich weer in de Ravensteinstraat. Ga dan naar nummer 23 en ontdek het Paleis voor Schone Kunsten, dat herdoopt werd tot **Bozar** ⓱. Ga binnen in dit labyrintische schip, in zijn tijd zonder precedent en geïntroduceerd in een culturele ambitie, dat Victor Horta (zie p. 128) tekende aan het begin van de XXe eeuw om plaats te bieden aan alle kunstrichtingen en om deze aan het publiek te onthullen: muziek, film, kunst en dans. Deze instelling, die in 1928 ingewijd werd, kende destijds haar gelijke niet in Europa omwille van haar karakter, haar transversale analyse van de cultuur en haar architectuur. De gevel en het interieur breken met de art nouveau en flirten met de art deco, die toen in zwang was, terwijl ze zich toch aan de aangrenzende woningen aanpassen, met name aan het Hotel van Cleve-Ravenstein (zie p. 77, in de rand). Aan de binnenkant zijn over acht niveaus en een oppervlakte van 30.000 m² vier tentoonstellingszalen, drie concertzalen, vergaderzalen en administratieve ruimtes verdeeld. Een andere ingang ter hoogte van de Koningsstraat 3, tegenover het park van Brussel, geeft uit op deze ruimtes die van meet af aan voorbehouden waren voor levende kunstenaars en eigentijdse taferelen. Zijn grandioze concertzaal met zijn omhullende ovale vorm en zijn soberheid wordt beschouwd als een van de vijf beste zalen ter wereld, en zijn twee grote tentoonstellingsnetwerken behandelen op hun beurt de meest uiteenlopende thema's. Het **Filmmuseum** ⓲ in de Baron Hortastraat, dat in 2009 heropend werd, van zijn kant, heeft twee projectiezalen waarvan er een voorbehouden is voor stomme films.
In de Baron Hortastraat stijgt een reeks trappen hoog op. Ga deze trappen op, en u komt uit in de Koningsstraat (zie kader op p. 79), waar trams en auto's rijden. Aan de andere kant van het trottoir nodigt het park van Brussel u uit om over te steken en een van deze lanen te volgen, perfect georganiseerde, met bomen omzoomde vluchtlijnen. Op hun lopen geconcentreerde joggers komen voorbij. Wandel, kijk hoe de avond valt en de duisternis komt.

Horta had tussen het Paleis voor Schone Kunsten en het toekomstige Centraal Station, dat er net onder ligt, een vastgoedcomplex met flats, kantoren, boetieks en garage bedacht, met een galerij die er doorheen zou lopen in de as van de Baron Hortastraat en waarboven een toren geplaatst zou worden.

NOORD ZUIDVERBINDING. DE BARST

VERTREK: ZUIDSTATION
AANKOMST: NOORDSTATION
TE WETEN: Deze route moet overdag afgelopen worden, maar pas nadat u zich vertrouwd gemaakt hebt met de stad en u een aantal herkenningspunten gecreëerd hebt. De reis naar de buik van de stad, langs haar vier stations, brengt je van de wijs en is intrigerend en zelfs boeiend omwille van de vele werelden en de barsten die ze onthult.

NOORD-ZUIDVERBINDING
DE BARST

De aankomst in Brussel langs het Zuidstation of het Noordstation brengt je ernaartoe. Zij die hun reis voortzetten naar Antwerpen, Amsterdam, Essen of in de tegenovergestelde richting naar Luik, Rijsel of Parijs komen erlangs zonder het te weten. Zij die het station elke dag gebruiken om in Brussel te komen werken en 's avonds naar huis terug te keren, zijn al gewoon geraakt aan de somberheid van zijn tunnel vol langwerpige neonlichten die wit en troebel licht geven. De verbinding tussen de twee stations, die gewoonlijk de Noord-Zuidverbinding genoemd wordt, vormt de kern van de tocht door de hoofdstad en van het begrip ervan.

De verbinding, die aangelegd werd om deze twee stations met elkaar te verbinden en de mobiliteit van mensen en goederen vanuit het hele land en het buitenland te vergemakkelijken, doorboort het hele centrum. Drie stations – Brussel-Kapellekerk, Brussel-Centraal en Brussel-Congres – werden langs het 3 kilometer lange traject gebouwd, en bieden aan de oppervlakte een uitzicht op een stukje van de identiteit van deze stad, die in de tweede helft van de XXe eeuw volledig herbekeken werd, waar ze de vergaarbak worden van activiteiten die eigen zijn aan de tertiaire sector en de zakenwereld.

De Noord-Zuidverbinding heeft de stad in tweeën gesneden. Een lijn die getrokken werd in naam van een moderniteit die gekenmerkt wordt door een leegloop en een vacuüm van sterren zodra de avond gevallen is. Ze is de barst van een diep gekrenkt hart, die zich openbaart als een reis in zichzelf, duister en verwarrend, die je onderneemt met de stations en de omgeving als ankerplaats.

In de omgeving van het Zuidstation

Het **Zuidstation** ①, perron 5.
De reizigers van de Thalys (die Frankrijk met Duitsland of Nederland verbindt via België) stappen uit de trein, storten zich de ene na de andere op de smalle roltrap of nemen de trap om een taxi, metro, tram of bus te halen en hun weg te vervolgen. Alleen de enkele passagiers die niet gewend zijn aan de plek aarzelen. Een grijze omgeving, kunstlicht en een doolhof van gangen met winkels en fastfoodzaken van alle slag leiden je binnen in Brussel. Op de andere perrons – het station telt er in totaal 22 – volgt de mensenstroom de aankomst en het vertrek van de andere treinen. Brussel laat zich moeilijk ontcijferen, zeggen haar bewoners, te beginnen met dit station en het netwerk van metro-, tram- en buslijnen die vervolgens in zicht komen. Op het mededelingenbord of aan het informatieloket (duidelijker) noteert u het aangegeven perron om het Centraal station te bereiken, de eerste etappe van de reis langs de Noord-Zuidverbinding. Begeef u in die richting, langs de gangen met betegelde en vergeelde muren, en ga de trappen op. U bevindt zich nu in de open lucht, met voor u een nieuwe reeks perrons en rails die elkaar opvolgen, met op het uiterste zuidelijke punt van de treinverbinding de **Zuidtoren** ②, indrukwekkend in zijn vierkante geraamte met blauwe ramen, opgetrokken in een vrije omgeving. Deze toren, de hoofdzetel van de Nationale Kas voor Pensioenen, die tussen 1962 en 1967 gebouwd werd, is de hoogste van Brussel (162 m). De recente heraanleg van het Zuidstation en zijn omgeving versterkt de indruk van een stedelijk niemandsland, gevangen in een logica van moderniteit die rijmt met rationaliteit en uniformisering. De Zuidmarkt, een van de grootste van Europa, neemt op zondagmorgen bezit van de kerkpleinen en omliggende trottoirs. Kramen met exotische vruchten en groenten, kruiden, landbouwproducten en kleren, en de geur van warme wafels en frieten brengen dan opnieuw wat leven in de omtrek van het station en bestormen de **Hallepoort** ③ (zie kader op p. 22). Elke zondag stellen meer dan 400 handelaars hun kramen op, verdeeld over de gemeenten Sint-Gillis en Anderlecht. Een geroezemoes van stemmen, een mengelmoes van soorten, waar alle Brusselse gemeenschappen elkaar ontmoeten.
Op deze weekdag is van dat alles niets te zien. De omgeving van het station, die overgeleverd is aan het verkeer, nodigt niet uit tot een zwerftocht, en nog minder tot melancholie. Op het perron gaat het wachten verloren in het kille beeld van het omringende. Op het dak van een veraf gelegen huis lachen de gezichten van Kuifje en Bobbie, bevroren. De trein wordt aangekondigd. Stap een van de coupés binnen, ga zitten aan het raam (rechts van de middengang) en bekijk Brussel. In de verte zult u spontaan enkele van haar gebouwen onderscheiden. De koepel van het **justitiepaleis** ④ (zie de route op p. 6), de **Zaveltoren** ⑤ en de vergulde engel van de **Koninklijke Musea voor Schone Kunsten** ⑥ (zie p. 74) tekenen zich zijdelings af. Langs het spoor herkent u de steegjes van de Marollen (zie de route op p. 18) en hun grijze woningblokken.
De gedrongen Marollenwijk laat haar heterogene uitzicht van een andere

De **vroegere brouwerij Wielemans**, ontworpen door Adrien Blomme, werd omgebouwd tot centrum voor hedendaagse kunst, het Wiels. Haar gebouw bood plaats aan de grootste brouwruimte van Europa, en drie van de vaten werden bewaard (bus 49, halte Wiels, vanaf het Zuidstation).

Het eerste Zuidstation (dat oorspronkelijk Bogaardenstation genoemd werd, naar aanleiding van zijn bouw op de plaats waar het Bogaardenklooster vroeger stond) werd op 18 mei 1840 ingewijd, een jaar na de aanleg van de spoorweg Brussel-Tubeke. Het verhief zich op de site van het huidige Zuidpaleis aan de Stalingradlaan. Omdat het al gauw oververzadigd geraakt, wordt het vervangen door een groter station, dat daar, buiten het centrum van Brussel in de gemeente Sint-Gillis, gebouwd wordt. De werken van de Noord-Zuidverbinding geven op hun beurt aanleiding tot de bouw van een nieuw station, dat vanaf 1990, door de installatie van een terminal voor de hogesnelheidstreinen, volledig heraangelegd en vergroot wordt, wat een verregaande transformatie van de wijken in de omliggende gemeenten Sint-Gillis (zie de route op p. 114), Vorst en Anderlecht teweegbrengt.

Zuidstation, Noordstation: een bijzondere verbinding onder de stad, een reis op zich.

Het Zuidstation is het grootste station van het Belgische spoorwegnet, en het tweede station op het vlak van reizigers, na het Centraal station met meer dan 250.000 reizigers per week.

Tot in 1952 maakten reizigers de verbinding tussen het Zuidstation en het Noordstation met de tram, die in 1872 in gebruik werd genomen op de nieuwe lanen van het centrum, die gecreëerd werden ten gevolge van de overwelving van de Zenne.

De verbinding, op regelmatige afstand onderbroken door stations, baant zich een weg door Brussel.

kant zien, voorzien van aders die in hun loop onderbroken worden of van een deel van zichzelf beroofd werden. Een voorbeeld hiervan is Nieuwland, gelegen onder het viaduct waarop de trein rijdt, die zich uitstrekt tot aan die hoge, droefgeestige muur die haar loop bruusk onderbreekt. Een halve eeuw na het einde van haar aanleg wordt de verbinding door de Brusselaars nog altijd beschouwd als een van de grootste stedenbouwkundige verspillingen die de hoofdstad gekend heeft.
De geschiedenis is verwoestend.
De werf heeft bijna 17 hectare van de stadsstructuur met de grond gelijkgemaakt en zo'n 1.200 woningen gesloopt, waaronder meesterwerken van de neoklassieke kunst, de art nouveau en de art deco. Hele delen van oude wijken zijn zo verdwenen. Men vermoedt dat het aantal Brusselaars die onteigend werden voor de aanleg van deze lijn tussen de 11.000 en de 15.000 ligt. Het idee om het Zuidstation met het Noordstation te verbinden drong zich al heel vroeg op in het aanzicht van de stad, vanaf 1835.
Tal van alternatieven voor dit rechtlijnige tracé staken trouwens de kop op tijdens de hele XIXe eeuw, zonder dat ze ooit verwezenlijkt werden. De eerste fase van de verwezenlijking van dit project wordt trouwens gekenmerkt door de bouw van het Centraal station en de transformatie van de aangrenzende wijken. Het begin van de oorlog van 1914-1918, gekoppeld aan uiteenlopende technische problemen en aan het verzet tegen de onteigeningsprocedures, zorgde voor heel

Van het Zuidstation tot het station Clemenceau is er maar een halte, en aan de uitgang een voetpad dat links naar de **slachthuizen van Anderlecht** leidt. Deze prachtige en indrukwekkende verspreide hal, die door een netwerk van gietijzeren zuilen verdeeld wordt, werd in 1890 gebouwd in het deel van Anderlecht dat gekend is als de wijk van de groothandelaars in vlees en keukengerei. In deze uitgestrekte vierhoek, die goed geconserveerd is, wordt geen vee meer verkocht. Die bezigheid is verhuisd naar vlakbij gelegen gebouwen, die ontworpen werden volgens de hedendaagse normen. Voortaan wordt de ruimte van de slachthuizen elke vrijdag, zaterdag en zondagmorgen ingenomen door een markt. David Martin, de sterrenchef van de Brasserie de la Paix (recht ertegenover, op de hoek, aan de Ropsy-Chaudronstraat 49, aan de andere kant van het hek), droomt van een dagelijks ritme onder het beschermende oog van twee prachtige stieren, een fascinerend werk van Henri Riech, die met hun spiermassa de hoofdingang van de slachthuizen omkaderen.

De architect en politicus Fernand Brunfaut, geboren in 1886, was een vurig voorstander van de verbinding, waarmee deze revolutionaire socialist zich vereenzelvigde.

wat vertraging, waardoor de uitbreiding en de verbinding van het net aan het Noord- en Zuidstation, waartegen zelfs de parlementsleden zich in 1928 een tijdje verzetten, uitgesteld werden.

Maar de crisis van 1930 en de nood om zijn toevlucht te nemen tot grote werven om de werkloosheid in te dammen reactiveren het project. De oprichting van het Nationaal Bureau voor de Voltooiing van de Noord-Zuidverbinding (NBV), met Fernand Brunfaut aan het hoofd, zal vijf jaar later het startsein zijn voor de verbindingswerken. Ze zullen zeventien jaar in beslag nemen en de stad ingrijpend wijzigen, zoals de overwelving van de Zenne (zie de route op p. 40) in haar tijd ook al gedaan had.

Bij het naderen van het station **Brussel-Kapellekerk** ⑦ vertraagt de trein lichtjes, maar hij stopt niet. Evenwijdig ermee duikt een andere trein in de tunnel die zich aftekent in de buurt van de **Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk** ⑧ (zie p. 33). Het beeld van de graffiti op de muren van de benedenverdieping van het station en van de acties van Recyclart (zie p. 37) in dit station schiet je stiekem weer te binnen, voor het oplost naargelang je steeds verder in de buik van Brussel verdwijnt, met haar door witte neonlichten doorbroken duisternis, waartegen andere treinstellen zich aftekenen.

Max Rosendor, onverzadigbare redder van overblijfselen.

In april 2009 vond in Brussel een ongewone veiling plaats: die van de collectie van Max Rosendor, samengesteld uit meer dan 1.400 architectuurelementen van Brussel uit de XIX[e] eeuw en het art-nouveau- en art-decotijdperk, die voorbestemd waren om helemaal te verdwijnen, maar die door deze bouwondernemer van de sloop gered werden in de loop van de jaren 1970. Met name bewerkte stenen, trapleuningen, deuren en kunstig bewerkte hekken, schoorstenen en glas-in-loodramen werden zo verzameld door deze onopvallende man, die van zijn stad en haar bedreigde architecturale erfgoed hield, en opgeslagen in verspreide hangars. Toen hij stierf hebben zijn kinderen, Alain en Diane Rosendor, deze onvermoede schatten bewaard, tot ze uiteindelijk beslisten om ze te verkopen. Voor hen was dit een manier om ze een tweede leven te geven, maar ook om hulde te brengen aan hun vader, die ze soms vergezelden op zijn missies om deze unieke werken en kunstwerken te redden.

Brussel-Centraal, een station van de hand van Horta

De aankomst in **Brussel-Centraal** ⑨ wordt aangekondigd in witte letters op een blauwe achtergrond. Ga naar de oppervlakte van dit door Victor Horta (zie p. 128) getekende station. U komt uit op een van de tussenverdiepingen, en vervolgens in een grote hal in art-decostijl, uitgerust met een reeks monumentale trappen en een plafond in glastegels.

Silhouetten komen en gaan rustig in de hal en haar omgeving. Dit is niet het moment voor de pendelaars, die elke ochtend en op het einde van elke werkdag op hetzelfde tijdstip in groep toestromen, zwijgend en met een lege blik. Van maandag tot vrijdag vloeit het centraal station tijdens de spitsuren over van deze dagelijkse reizigers die in Brussel werken. Elke werkdag lopen 60.000 pendelaars in deze ruimtes rond. De zes gangen die het station doorkruisen bleken al gauw onvoldoende om hun stroom te kunnen verzekeren.

Ontdek de drie uitgangen van het centraal station om uw banden met de stad te verdiepen en om de maat te nemen van de architectuur van dit door Victor Horta ontworpen station, een decor voor een film die opgebouwd wordt rond de vrees voor de grote hal en de drie door luifels beschermde openingen.

Neem de details in u op: een monument als eerbetoon aan de spoorwegbeambten die voor het vaderland stierven tijdens de twee wereldoorlogen, de treden van de trappen, de loketten, een jonge vrouw die over de balustrade gebogen staat, een hoop pratende mannen...

Vanaf zijn gelijknamige uitgang tekent zich de Magdalenasteenweg af, die uitkomt op de **Magdalenakerk** ⑩, de grote gotische overlevende van de verbinding, die in de jaren 1960 gerestaureerd werd.

Haar omgeving was niet hetzelfde lot beschoren: die werd met de grond gelijk gemaakt in naam van een harteloos pragmatisme.

In 1912 leverde Victor Horta zijn eerste stationsprojecten af, die vervolgens en meermaals herzien werden, met name vanaf 1931, toen de oppervlakte van het station beperkt werd. Toen hij in 1947 stierf, werden de werken overgenomen en voltooid door Maxime Brunfaut, de zoon van Fernand Brunfaut.

Tussen het Paleis voor Schone Kunsten en het Centraal station had Victor Horta een woningcomplex ontworpen, dat bestond uit kantoren, flats, garages, handelszaken en een toren naar het model van de torens die hij in de Verenigde Staten gezien had.

Aan de Zandstraat 20, in de vroegere winkel Waucquez die door Horta ontworpen werd, is het **Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal** gevestigd.

Werp aan de uitgang **Europakruispunt** (11) snel een blik op de gedenkstenen die er door de NBV geplaatst werden bij de plechtige opening van het station op 4 oktober 1952. Werp buiten een even steelse blik op het hotel Le Méridien, en het verheven beeldhouwwerk tegen de wand in blauwe steen van het station, dat in opdracht van de NBV gemaakt werd ter nagedachtenis van de vroegere wijk, die gesloopt werd om de verbinding, de urbanisatie en de sanering van Brussel te kunnen verwezenlijken!
Als u de Keizerinlaan weer oploopt, wordt het concept van moderniteit en de term sanering, die zo vaak gebruikt werd bij de vele stedenbouwkundige herzieningen van Brussel, in vraag gesteld door de Kunstberg (zie de route op p. 62) (links) en een reeks kantoorgebouwen van de jaren 1950-1960 (rechts), waaronder dat van Sabena, dat in 1954 opgetrokken werd volgens de plannen van Maxime Brunfaut.
Ga terug naar de grote hal van het Centraal station en steek ze over naar de uitgang aan Kantersteen en de **Ravensteingalerij** (12), die u in loopt ter hoogte van de straat met dezelfde naam en het Paleis voor Schone Kunsten, dat nu Bozar genoemd wordt (zie p. 80). Neem uw tijd om deze fascinerende winkelgalerij te ontdekken, die opgenomen is in een uitgestrekt kantoorgebouw en in 1954 ontworpen werd door de architecten Alexis en Philippe Dumont.
Loop door deze galerij met zenitlicht om uit te komen bij de indrukwekkende betonnen koepel, die verfraaid werd met glastegels in concentrische cirkels. Een duizelingwekkend beeld van een magistrale compositie, die je met veel plezier blijft bekijken. Keer echter terug op uw schreden, en ga opnieuw naar een van de zes perrons van Brussel-Centraal om naar Brussel-Congres te sporen, per trein amper drie minuten verwijderd. Daar verandert de achtergrond en de sfeer helemaal. Verlaten perrons en parterres met zuilen in koffie-met-melkkleur aan de lopende band steken af bij de pikzwarte muren en plafonds van de tunnels van het station.
Een wereld vanuit het hiernamaals onthult zich, fascinerend door de nood die er huist, herleid tot het komen en gaan van de treinen die er langskomen en die soms, maar zelden overdag, aan de perrons stoppen.

Van Brussel-Congres naar het Noordstation, volkomen verminking van ruimtes

Het station **Brussel-Congres** (13) ademt een vreemde sfeer uit. In navolging van Brussel-Kapellekerk zijn z'n uren afgestemd op die van de kantoren. Soms worden deze koele ruimtes 's avonds gebruikt voor raves, maar in overeenstemming met hetgeen aan de oppervlakte verspreid ligt op zijn territorium. Ga dus naar buiten, en waag u aan de andere kant van de Berlaimont- en Pachecolaan, waarboven het **Rijksadministratief Centrum** (14) uitsteekt, een opeenhoping van buildings en flatgebouwen die vanaf de jaren 1970 gebouwd werden in een oude wijk onder aan de Koningsstraat (zie kader p. 79).

In de maquette van het Rijksadministratief Centrum, een symbool van megalomane moderniteit.

De Sint-Michiels en Sint-Goedelekathedraal bijgestaan door de Zenne.

Duik via de Bankstraat in deze opeenhoping van vreemde, in hun massa opgesloten lichamen, die de **Sint-Michiels en Sint-Goedelekathedraal** (15), waarop je uitkomt en die naar de naam van de twee patroonheiligen van de stad genoemd is, in de tang nemen. Het is een surrealistisch beeld, dit kunstig bewerkte gebouw dat gebouwd werd vanaf de XIII[e] eeuw en dat uiteenlopende architecturale stijlen in zich verenigt, van Romaans tot renaissance (de bouw begon in 1226 en werd pas drie eeuwen later voltooid), dat levend ingemetseld lijkt in dit universum van toren- en kantoorgebouwen die op het einde van de week leeg zijn. Loop door dit verlaten stadsgebied en tracht (tevergeefs) een zucht van leven te vinden. Maak rechtsomkeert, keer terug naar het station en wacht op de volgende trein naar het Noordstation, het eindstation van deze tocht.

Maak u opnieuw vertrouwd met het zwart van de duisternis. Na amper drie of vier minuten per trein ontwaart u de uitgang van de tunnel en de hemel bij het naderen van de perrons van het **Noordstation** (16), die evenzeer omringd zijn door torens, taluds voor witte boorden en overblijfselen van het Manhattanprogramma (zie kader op p. 109), dat in de jaren 1960-1970 de gemeenten Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek teisterde (zie de route op p. 98). Deze gemeenten zijn de wieg van dit station, dat vroeger aan het **Rogierplein** (17) lag, zelf een concentraat waar de vraag van de stad en haar bewoners vervangen werd door die over

Ook de **Kruidtuin** was het slachtoffer van de Noord-Zuidverbinding: ze snijdt de tuin in tweeën langs de Sint-Lazaruslaan, die vanaf de jaren 1960 omzoomd werd met torens, waaronder de Financiëtoren.

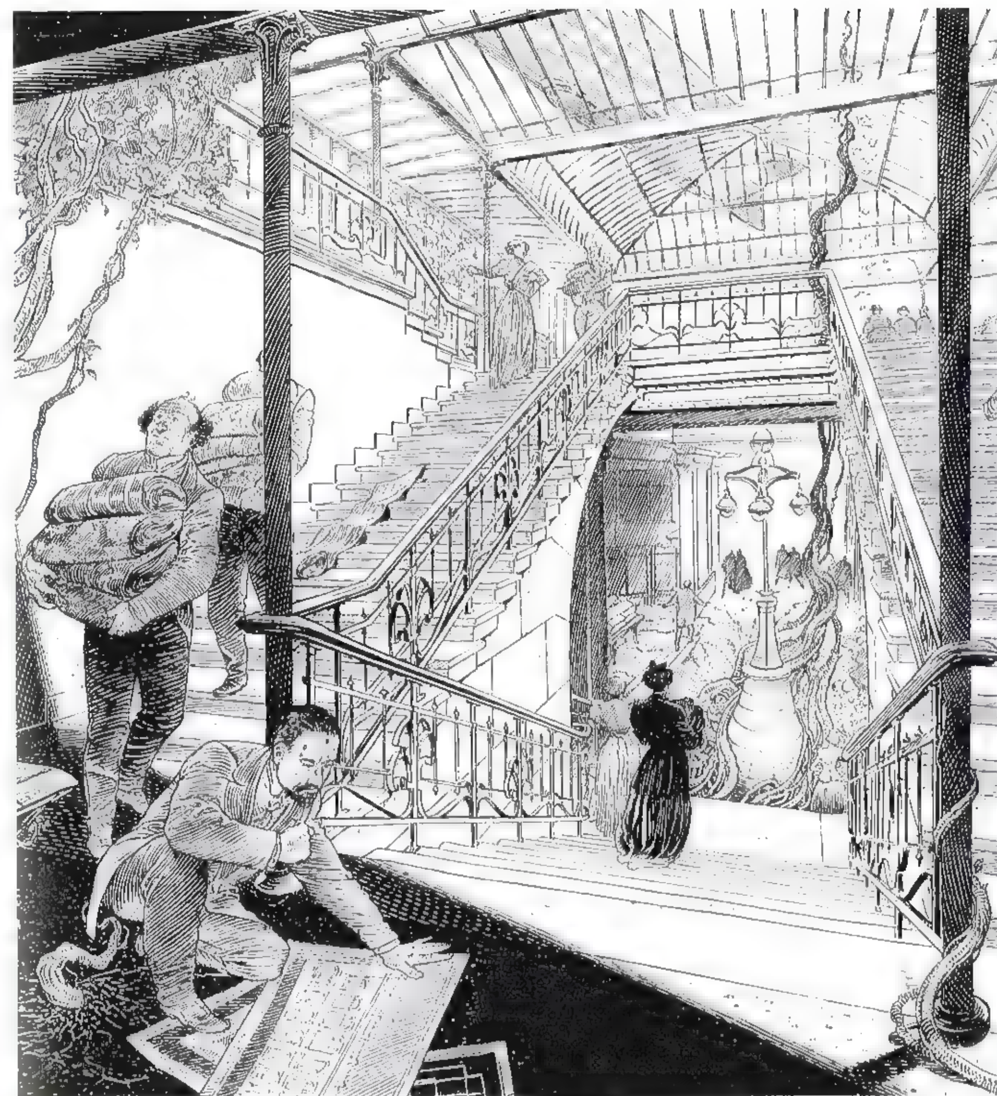

Als u via het station Brussel-Congres uitkomt bij het **Martelarenplein** (een vierhoek die in 1775 aangelegd werd en omzoomd wordt door maagdelijk witte neoklassieke herenhuizen), kunt u de maat nemen van de ingrijpende veranderingen die aan de andere kant van de Berlaimont- en Pachecolaan waargenomen kunnen worden. Neem om ernaartoe te gaan de Zandstraat, die langs het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal loopt, de Broekstraat langs links en vervolgens de Peterseliestraat. Dit mooie plein, dat vroeger Sint-Michielsplein heette, was het eerste neoklassieke stedenbouwkundige project dat in Brussel uitgevoerd werd, en trok in dat opzicht het van de middeleeuwen geërfde kronkelende stadstracé in twijfel (de Grote Markt was inderdaad, na de beschietingen door de legers van Lodewijk XVI in 1695, heraangelegd volgens de gotische smaak van die tijd). Het gedenkteken aan de martelaren van de Revolutie van 1830, dat in het midden van het plein staat, ligt aan de oorsprong van zijn naamsverandering.

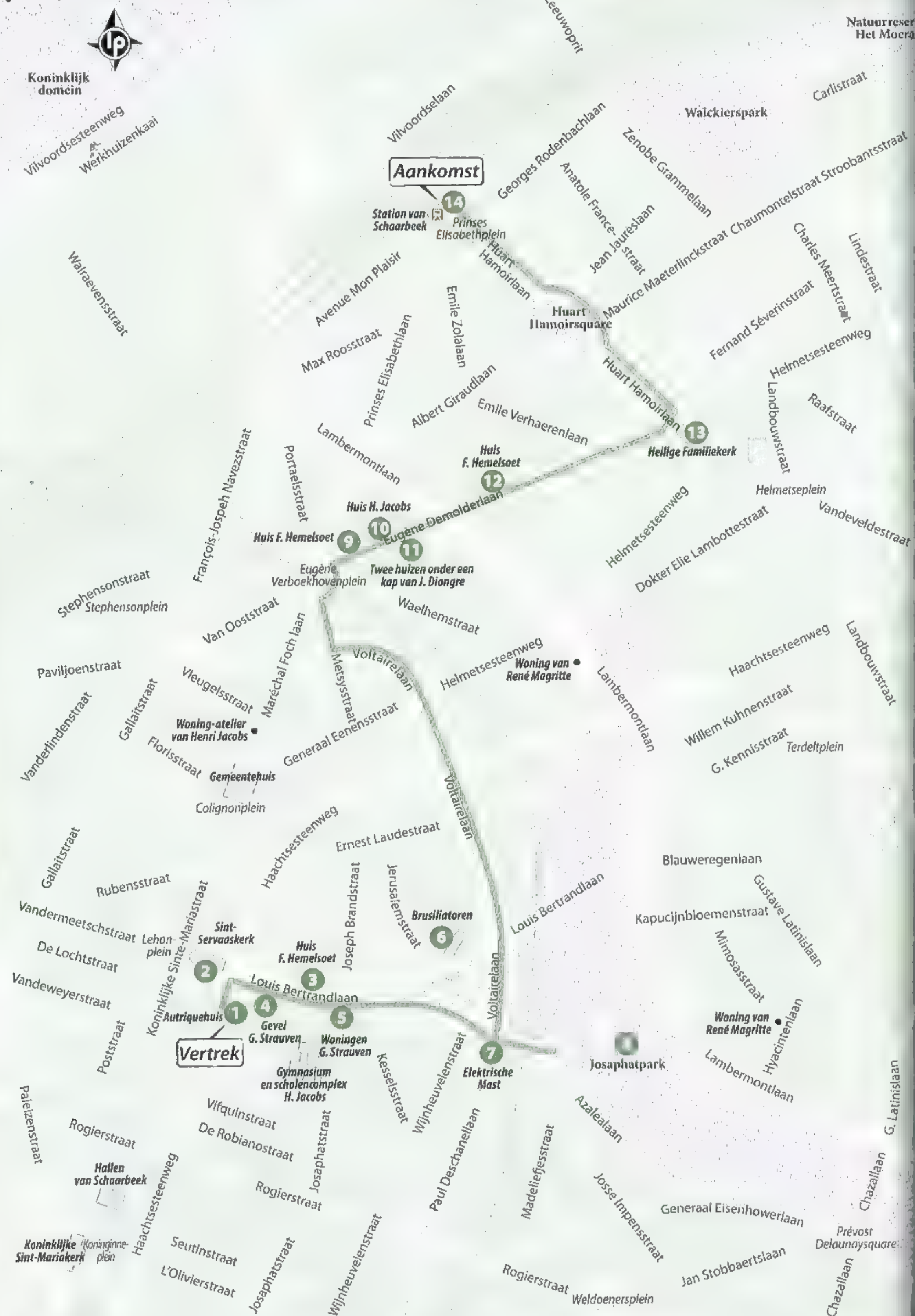
het nut van een stad die bedacht werd door mensen, politici die er niet woonden en er niet van hielden.
De buurt van het nieuwe station, die door de stedenbouwkundigen en de architecten van de groep Structures zonder gevoel geherstructureerd werd, biedt een zicht op de panden die bekend zijn onder de namen **Belgacom** 18, TBR en **WTC1** 19, World Trade Center 2 en 3. De lijst van de verwezenlijkingen langs de Albert II-laan is sindsdien uitgebreid met andere buildings met de namen Ellipse, Zenith en Nord Galaxy.

Standbeeld van Simon de Lucas Faydherbe, dat uit 1650 dateert en in de kathedraal geplaatst werd.

Ga, wanneer u aankomt op het perron van het Noordstation, opnieuw naar de oppervlakte, met als verzamelplaats een immense hal met een hoog en zwaar glazen dak, die u onmiddellijk in deze nieuwe wereld slingert. Langs de uitgang aan de Vooruitgangsstraat of de uitgang Aarschot wandelt u rond het station en bent u getuige van een ware slachting, die nog altijd volop bezig is.
Te beginnen met het Noordstation zelf, met zijn oude gebouw dat het werk is van de architecten Paul en Jacques Saintenoy en dat eruitziet als een smal tankschip. Het wordt aan het uiteinde gekenmerkt door een vierkante toren, waarnaast men in de jaren 1980 een uitbreiding neerpootte die dit typische voorbeeld van de naoorlogse ijzerarchitectuur, het vertrekstation van Kuifje in het land van de Sovjets, helemaal misvormt.
De binnenkant van het station onthult, op zijn manier, deze twee architecturen die niets met elkaar gemeen hebben.
Keer langs de oude hal terug naar de uitgang Aarschot, naar de naam van de straat die onder spoor 12 loopt en gekend is als de straat van de prostituees.
De gemeente Schaarbeek onthult in deze verkeersader rijen vitrines met rode lichten die aangaan zodra de avond valt. Loop ze uit voor u de evenwijdig gelegen Brabantstraat neemt, de straat van de Marokkaanse winkels die uitpuilen van kruiden, vruchten, groenten en andere artikelen. Tenzij u ervan wegloopt om terecht te komen op een ander ondergronds perron in het Noordstation en met tram 3 terug te keren naar het Zuidstation. Waarom ook niet? Ga dan snel terug stroomafwaarts onder de lanen

De stoffenwinkel Waucquez voor hij omgebouwd werd tot Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal.

van het centrum, op het ritme van de tunnels en het kunstlicht van de stations Rogier, de Brouckère, Beurs, Anneessens, Lemonnier en Zuidstation, die door een kunstmatige stem aangekondigd worden. Luister ernaar met een half oor, met het gevoel niets te horen...

VERTREK: AUTRIQUEHUIS
AANKOMST: STATION VAN SCHAARBEEK
TE WETEN: Deze gemeente met fascinerende, vindingrijke gevels is de art-nouveauwijk bij uitstek. Het beste moment om haar te ontdekken is van woensdag tot zondag, de openingsdag van het Autriquehuis. Bij mooi weer kunt u picknicken in het Josaphatpark.

SCHAARBEEK
DROMEN VAN HUIZEN

De gemeente Schaarbeek, een bijeenraapsel van wijken en van uiteenlopende immigraties die elkaar in elke straat afwisselen, is groot geworden in het noordoosten van de Brusselse agglomeratie, ver verwijderd van de eerste richtschema's die voor haar werden opgesteld bij haar uitbreiding in de XIXe eeuw.

Schaarbeek kent geen herhaling. Herhaling maakt geen deel uit en heeft nooit deel uitgemaakt van haar manier van zijn of van haar ontwikkeling. Het architecturale eclecticisme waarin ze zich hult, is naar het beeld van de culturele, sociale en economische diversiteit die ze inhoudt.

Als u de gemeente bereikt langs het Noordstation of de Koningsstraat, de Lambermontlaan, de Haachtsesteenweg of het station van Schaarbeek, wordt u aangezet om de lagen en metamorfoses te volgen van een gemeente die haar voorvechters enerzijds graag als industrieel zouden zien, en anderzijds als harmonieus, welgesteld en modern om een burgerij van het centrum van Brussel, die op zoek is naar nieuwe ruimtes, te verleiden en te binden.

Van de oude dorpskern, die zich rond de Sint-Servaaskerk bevindt, tot het station van Schaarbeek, een spoorkathedraal met een prachtig statig voorkomen, volgt de tocht het vertoon en de stilistische varianten van een bouwkunst die, van 1880 tot het interbellum, er alles aan gedaan heeft om deze Brusselse gemeente een architecturaal erfgoed te geven dat beschouwd wordt als een van de rijkste van de hoofdstad, met name op het vlak van art nouveau. Met als achtergrond een golvend groen Josaphatpark en, aan de achterkant van de woningen, tuinen die zich in alle bescheidenheid uitstrekken onder het gebladerte van eeuwenoude bomen.

Voor het Autriquehuis, de eerste meesterwoning die aan Horta gecommitteerd werd.

Het Autriquehuis, een woning van de hand van Horta

Het **Autriquehuis** 1, dat zich onopvallend en discreet verheft op nummer 266 van de Haachtsesteenweg, dankt zijn naam aan zijn eigenaar, die de bouw ervan in 1893 toevertrouwde aan Victor Horta (zie p. 128). Het Autriquehuis, de eerste belangrijke verwezenlijking van de architect, die toen nog bij de aanvang van zijn carrière stond, en zijn gevel in witte steen met geaccentueerde voegen in rode mortel, zijn een kennismaking met de art nouveau (zie p. 110), die toen nog in zijn kinderschoenen stond.

Bel aan en stap binnen in dit burgerhuis van het einde van de XIXe eeuw, en wandel door zijn van de kelder tot de zolder met vilt beklede vertrekken, als een bezoeker die uitgenodigd wordt om zijn intieme karakter te delen. De binnen- en buitenkant tonen een overgang van classicisme naar art nouveau, een beweging waarvan Horta in België de leider was. Het mozaïekwerk in het voorportaal, de zichtbare metalen lateien in het salon en de eetkamer op de benedenverdieping, en de trapleuning en de glas-in-loodramen van de liftkooi vormen de uitgangspunten van een stijl. In elk van de vertrekken, die gerestaureerd en opnieuw ingericht werden in dezelfde geest die het oorspronkelijk bezielde, wordt de sfeer van een bewoond huis geprojecteerd. Het huis, dat gevuld is met gravures, oude foto's en boeken die het relaas doen van de metamorfoses van een hoofdstad, stelt ook de constructies van Horta tentoon, zoals het Huis van het Volk, dat nu gesloopt is (zie p. 30).

Aan de achterkant van het huis komt de tuin, langs de andere kant van zijn scheidingsmuur, uit op een onvermoed groen gebied, dat beschaduwd wordt door rijzige bomen. Een stukje natuur dat je overziet terwijl je je de smaak van de seizoenen tussen deze muren inbeeldt. Op straat brengt het zware gerommel van tram 92 je terug naar de stad en naar deze wijk, die 'Klein Anatolië' genoemd wordt, een verwijzing naar de grote Turkse gemeenschap die er woont.

De renovatie van het Autriquehuis is een verhaal van ontmoetingen en vriendschappen. Met name die van François Schuiten en Benoît Peeters, en vervolgens diegene die ontstaan zijn, naarmate de restauratie van deze door het gemeentebestuur overgenomen meesterwoning vorderde, om ze opnieuw tot leven te wekken. De scenografie van de beide auteurs van de reeks *De duistere steden* weerspiegelt tot in de kleinste details (het behangpapier, de tinten van de verf, de stoffen, de verlichting...) hoe het er oorspronkelijk uitzag. Het archeologische werk, en vervolgens de restauratiewerken die dat van 1996 tot 2004 (het jaar waarin het voor het publiek geopend werd) met zich meebracht, was voor de hoofdfiguren een avontuur, geleid door zorg voor de nagedachtenis, een nagedachtenis waarin je wegglijdt als in een verhaal waaraan je van hoofdstuk tot hoofdstuk meer gehecht raakt.

De oorsprong van de naam Schaarbeek zou teruggaan naar het Frankische woord schaer (snee, scheur) en het Nederlandse woord beek. Anderen verbinden de eerste lettergreep met een bos (scara). Hoe dan ook, Schaarbeek werd lang de stad van de ezels genoemd, omdat deze trekdieren in de XVIIIe eeuw bijna even talrijk waren als de bevolking.

In het verlengde van de Koningsstraat, dat Koninklijke Sinte-Mariastraat gedoopt werd, werden in de tweede helft van de XIXe eeuw de **Koninklijke Sint-Mariakerk** (op het Koninginneplein) en het ongelofelijke **gemeentehuis** (op het Colignonplein), in Vlaamse neo-renaissancestijl, gebouwd. Dat laatste lijkt aan de binnenkant op een echt museum dat ontdekt moet worden. Op nummer 22B vindt u de **hallen van Schaarbeek**, die omgebouwd werden tot een dynamische culturele scène.

Van de Sint-Servaaskerk naar het Josaphatpark, langs de Louis-Bertrandlaan

Bij het uitgaan van het Autriquehuis gaat u naar rechts de Haachtsesteenweg op, met de **Sint-Servaaskerk** 2 vlakbij in het vooruitzicht. Hier staat de wieg van de gemeente Schaarbeek, die in de middeleeuwen geboren werd.
Het dorp, dat rond zijn kerk gebouwd werd (die sindsdien afgebroken en tussen 1871 en 1876 door Gustave Hansotte weer opgebouwd werd in neogotische stijl), heeft zich lange tijd verankerd in een plattelandsomgeving, bestaande uit groenteteelt, wijngaarden en boomgaarden die een plateau bestreken tussen de valleien met molens van de Zenne en de Maalbeek. Vier factoren hebben het echter naar een nieuw tijdperk geleid: eerst de vernieling vanaf 1818 van de tweede omwalling van Brussel en de opening in 1835 van de spoorweglijn Brussel-Mechelen, en vervolgens de aanleg van het Noordstation (in 1863 voltooid op het Rogierplein) en de verlenging van de Koningsstraat tot aan het koninklijk paleis van Laken. Uiteenlopende industrieën en fabrieken van het centrum van Brussel vestigden zich toen rond het kanaal en de spoorwegen. In de omgeving van de Koningsstraat en de Sint-Servaaskerk werden meesterwoningen, herenhuizen, gemeentelijke gebouwen en scholen opgetrokken langs de pas getrokken verkeersaders, waaronder de Louis-Bertrandlaan, die in de as van de kerk ligt. Het uitzicht is vrij.
Waag u op haar licht glooiende, brede en lichtjes gebogen helling die tot aan het Josaphatpark loopt, met zijn verspreide massa restaurants, bakkerijen en uiteenlopende winkels.

De Louis-Bertrandlaan, die voorzien is van een centraal, met bomen en bloeien begroeid terreplein, werd in 1905 aangelegd en wordt beschouwd als een van de mooiste van Brussel. De blik dwaalt rond van het linker- tot het rechtertrottoir, vleiend, verleid door dit vertoon van opvallende gevels met concurrerende art-nouveau-architectuur.

René Magritte (zie p. 70), die begraven ligt op het kerkhof van Schaarbeek, bracht de laatste tien jaar van zijn leven door in de **Mimosasstraat 97**, nadat hij vanaf 1954 in een flat op de benedenverdieping van de **Lambermontlaan 207** gewoond had. Aan de andere kant van het vlakbij gelegen Josaphatpark, aan de Luzernestraat 20, woonde zijn assistent, de Belgische surrealistische schrijver en dichter Louis Scutenaire.
In de Wijnheuvelenstraat (loodrecht op de Louis-Bertrandlaan, en even dicht bij het park) lagen dan weer de ateliers van Alfred Verwee, van Thomas Vinçotte en een tijdlang dat van Constantin Meunier.
Aan de **Maarschalk Fochlaan 9** (aan de achterkant van het gemeentehuis) verheft zich de woning-atelier van Henri Jacobs, een andere grote naam van de art nouveau. Dit prachtige, met sgraffiti verfraaide huis (zie het kader op p. 118) wordt langs beide kanten (op nummer 7 en op nummer 9) opgesierd door andere art-nouveauhuizen die hij getekend heeft.

De typische bel-etage van een burgerwoning van het einde van de XIXe eeuw.

De Josaphatstraat, loodrecht op de Louis-Bertrandlaan, huisvest twee pareltjes van de art nouveau, beide werken van Henri Jacobs: een **gymnasium** (op nummer 241) en een **scholencomplex** (op nummer 259), waarvan de centrale overdekte speelplaats een paleisdecor prijsgeeft met verbluffende sgraffiti, glas-in-loodramen en siersmeedwerken.

Het sportpaleis, dat afgebroken werd in 1966, was de plek in de hoofdstad die het meest in trek was voor haar sportafspraken, met name haar baancompetities. Eddy Merckx debuteerde hier.

Geen enkele lijkt op de andere. Materialen, kleuren en decoratiemotieven ontvouwen een palet van een verbazingwekkend meesterschap, bevrijd van elk architecturaal dogma. Een gevoelige interpretatie van de art nouveau, die dicht bij de fictie staat. Blijf even stilstaan bij de details van elke bijzonderheid die zo getoond wordt: ineengestrengeld siersmeedwerk, sgraffiti en keramiek, torentjes, vensters, lijsten en glas-in-loodramen, balkons, loggia's en deuren.

De tijgers van de Elektrische Mast van Lalaing.

Schenk ook aandacht aan het werk van de architect Frans Hemelsoet op **nummer 38** ③ van de laan, en aan dat van Gustave Strauven op **nummers 43** ④, **55-61 en 63-67** ⑤. Victor Horta heeft inderdaad in deze buurt het pad geëffend voor andere architecten die, in de rivaliteit van zowel privé- als openbare opdrachten, juweeltjes hebben gebouwd. De voorzieningen van de buurt in scholen, in sociale woningen en in openbare parken proberen evenzeer elkaar te overtreffen in allure.

De oorlog van 1914-1918 luidde het einde van deze periode in. De pas aangekomen burgerij heeft verderop, in Ukkel, Tervuren en het Terkamerenbos (zie p. 126), andere ruimtes gezocht om zich te ontplooien. Tal van meesterwoningen en woningen van de gemeente hebben, in navolging van de huizen die gebouwd werden in de gemeenten Sint-Gillis en Elsene (zie route p. 114), hun verdiepingen geleidelijk aan tot flats zien ombouwen, en de culturele en sociale gemengdheid zich zien ontwikkelen, wat hen trouwens vaak gered heeft van sloop- en reconstructiebedrijven die zich aan het eind van de jaren 1950 van de gemeente meester maakten.

Na de Italiaanse immigratie volgden in de jaren 1970 de immigratie van de Maghrebijnen, en daarna die uit het Middellandse-Zeegebied, met name van de Turken.

De **Brusiliatoren** ⑥, die zich onder aan de Louis-Bertrandlaan verheft, tegenover het Josaphatpark, bezegelt

een van die breuken in het landschap, die uitgevoerd werden zonder een spier te vertrekken, ten koste van een afgebroken sportpaleis. Keer dit grove bedrog de rug toe, en bekijk het park dat zich uitstrekt langs de Paul Deschanellaan en waarop de Louis-Bertrandlaan uitkomt. Op het kruispunt van de twee lanen strengelen de bronzen tijgers van de door Jacques du Lalaing ontworpen **Elektrische Mast** ⑦ zich ineen, verstijfd in hun strijd met open bek en scherpe tanden. Bekijk ze aandachtig, en steek dan over om u te laten meevoeren op de weelderige, serene golven van groen van het **Josaphatpark** ⑧, een prachtig en luchtig stukje aangelegde natuur, schitterend met watervlakken en beschaduwd door eeuwenoude bomen.

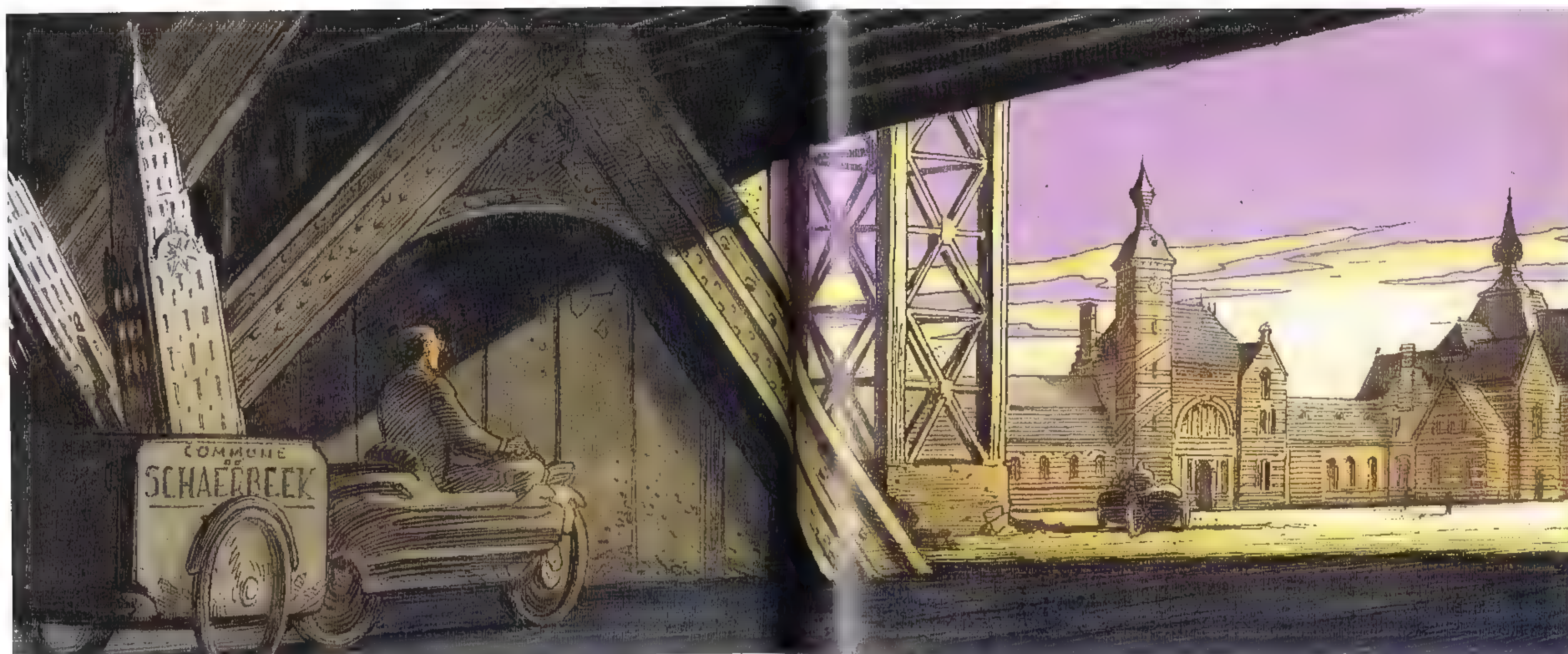
Het gekras van raven die samen wie weet wat bekokstoven, het glijden van eenden en zwanen op de meren, het levendige, lichte gekrijs van vogels, de buste van de dichter Emile Verhaeren, die dol was op deze ruimte, en beelden begeleiden uw doortocht onder de blik, in de verte, van de mooie woningen met twee of drie verdiepingen van de Azalealaan, die langs de zuidkant van het park loopt. Af en toe doorklieft een vliegtuig de hemel, tegen zijn zin.

Van het Josaphatpark naar het station van Schaarbeek

Maak u los van het park en ga langs de Paul Deschanellaan naar de Voltairelaan, die in haar verlengde ligt. De as met twee wegen en het centrale terreplein, afgebakend met platanen met rijzige stammen, vatten tijdens de afdaling

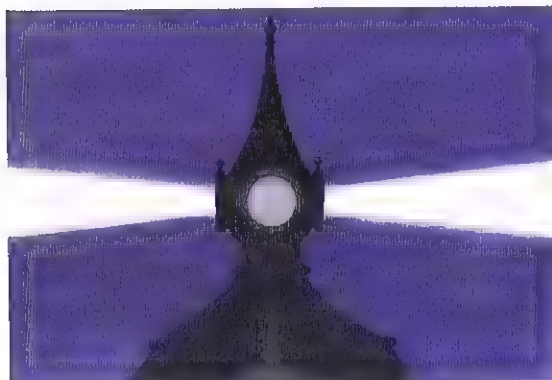

Boreas (god van de Noorderwind), 1922. Een bekend silhouet in het Josaphatpark, gebeeldhouwd door Joseph Van Hamme.

Het station van Schaarbeek ziet er nog altijd uit als een spoorwegpaleis.

de architecturale varianten van het interbellum samen; een bloemlezing van woningen waar we graag zouden binnenstappen.

Lichtbaken voor het station.

Aangekomen in de Metsysstraat gaat u naar rechts, in de richting van het Eugène Verboekhovenplein, verwarrend, om niet te zeggen mistroostig op dit knooppunt van weg-, tram- en treinverkeer waaraan het gehecht lijkt te zijn. Ontsnap aan deze 'berenkooi', zoals het sinds de XIXe eeuw genoemd wordt (ten gevolge van zijn inrichting, die voor sommigen deed denken aan de kooi van de zoo in Bern), en zet langs de Eugène Demolderlaan uw ontdekking van de architectuurcatalogus van het begin van de XXe eeuw van de gemeente voort. Op **nummers 32** ⑨ en **98** ⑩ vindt u twee van de vele huizen in deze laan die door de architect Frans Hemelsoet ontworpen werden.

Dit project, dat uitgewerkt werd in de jaren 1960, voorzag de bouw van torens voor kantoren en woningen en omvatte de gemeenten Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node en Brussel. Het heeft in de omgeving van het kanaal geleid tot de verwoesting van hele woonwijken, opslagplaatsen en ondernemingen. Slechts enkele van de torens van dit totaalplan, waaronder Belgacom en het World Trade Center (WTC), werden gebouwd in de Noordwijk, die door deze grote werken helemaal haar structuur kwijtraakte. De werken gingen ook gepaard met de transformatie van het kanaal en de aanleg van een nieuwe haven.

Op **nummer 44** ⑪: het werk van Henri Jacobs. Op **nummers 51-53** ⑫: de twee huizen onder één kap van Joseph Diongre. De laan is bezaaid met elegante woningen. Tegen elkaar gedrukt trekken de bijzonderheden van hun architectuur de aandacht, in navolging van de enkele tuintjes die voor de deuren aangelegd werden en die voorlopig bewaard gebleven zijn van een mogelijke aanpassing tot parkeerplaats.
Op het einde van de tocht steekt de indrukwekkende **Heilige Familiekerk** ⑬ (waarvan het achterste gedeelte dateert

vervolg blz. 112

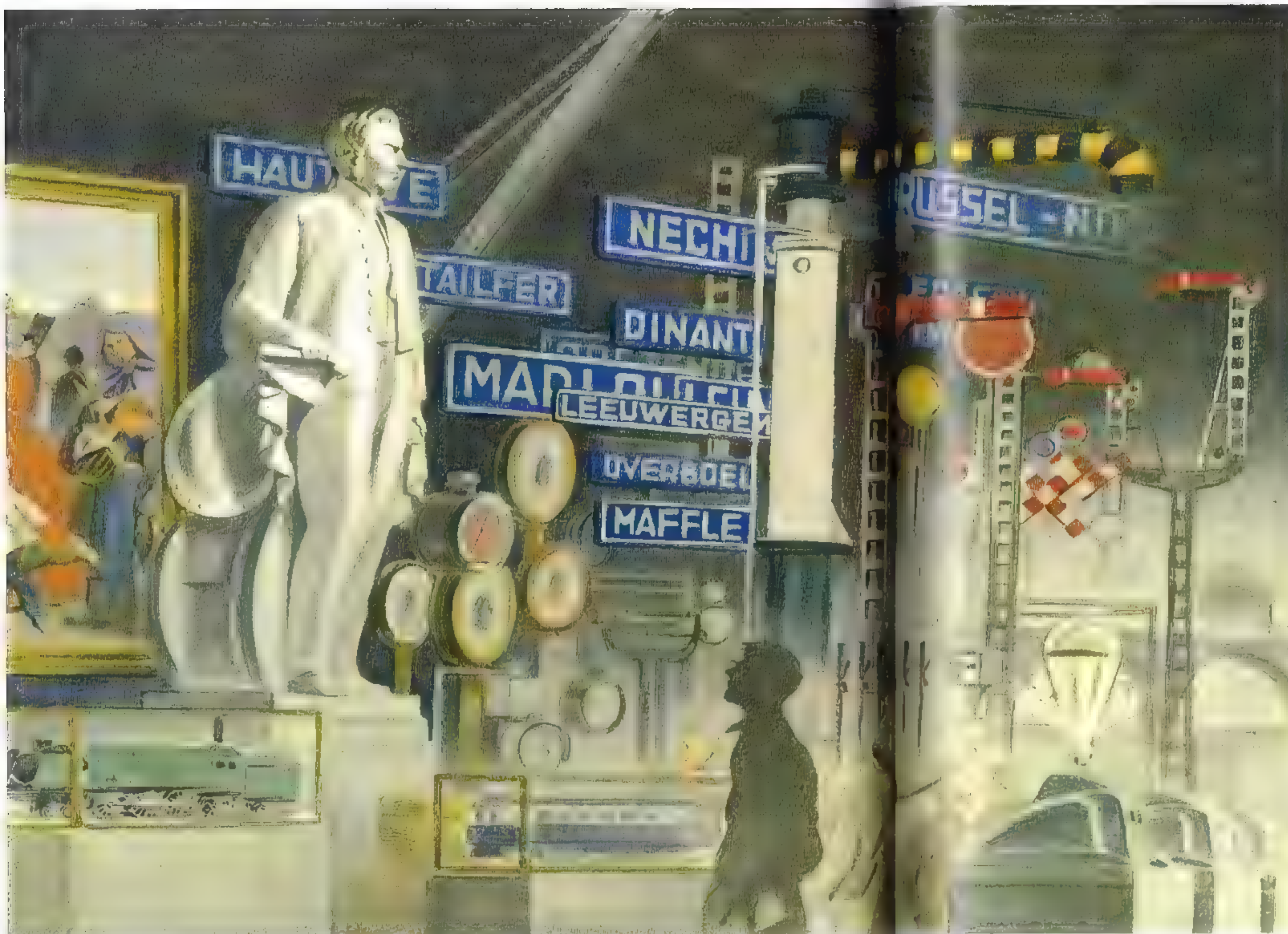
Paul Deschanel, de kortstondige president van de Franse republiek (februari – september 1920), werd op 13 februari 1855 in Schaarbeek geboren, in de Brabantstraat 182.

De art nouveau, een totaalkunst

De art nouveau ontstond aan het einde van de XIXe eeuw. Het is een Europese architecturale en artistieke beweging die uit de natuur, en vooral uit de plantenwereld, lijnen, vormen, krommingen, kleuren en lichtsterktes puurt. Hij wordt ook gekenmerkt door het gebruik van materialen als smeedijzer, glas, fijne houtsoorten en marmer. Gevels, interieurs, balustrades, openingen, trapleuningen, deuren, handvaten, tegels, mozaïeken, glas-in-loodramen, lampen, stoffen, behangpapier, meubilair en voorwerpen vormen een samenhangend geheel, samengesteld uit creaties die tot in het kleinste detail bedacht en ontworpen werden om een uniek en harmonieus levenskader te vormen. De breuk met de stijlen uit het verleden is radicaal, zowel in België als in Duitsland, Wenen, Spanje en Frankrijk. Europa is op dat moment in volle industriële ontwikkeling, en de handel krijgt een andere betekenis. Een nieuwe burgerij ontluikt, en samen met haar de behoefte om een eigen en unieke moderniteit en enigheid uit te drukken. De opdrachten voor herenhuizen weerspiegelen en bevestigen deze instelling, die van Victor Horta, Paul Hankar en Henry Van de Velde in Brussel tot Gaudí in Barcelona, Mackintosh in Glasgow, Olbrich in Wenen en Guimard in Parijs, om er maar enkele te noemen, stuk voor stuk originele creaties oplevert, zowel in de privésfeer als in de openbare sfeer, met de bouw van winkels en openbare gebouwen. Brussel was het epicentrum van een kunst die maar even standhield, van 1887 tot 1910, maar die in Europa en in Chicago juweeltjes zonder precedent opleverde. Alle knowhow en talent worden samengeroepen "om schoonheid in alle huizen, tot de meest bescheiden toe, binnen te laten", om het met de woorden van Françoise Aubry, de conservatrice van het Hortamuseum, te zeggen. De zorg voor een mooi werk, gekoppeld aan de zorg voor het ontwaken van de blik en voor het welzijn, vormt de basis voor elke verwezenlijking. De grenzen tussen ambachtslui en kunstenaars, maar ook die tussen architectuur, schilderkunst en industriële kunst, worden weggeveegd. Hun vrije samenvoeging is nochtans weldoordacht. Het idee van zo dicht mogelijk bij de harmonie en bij een volledig ontplooide en stimulerende natuur te staan verwijst naar een humanistische gevoeligheid met een absolute controle over het element. Nabij de Eerste Wereldoorlog geometriseert de art nouveau zich om plaats te ruimen voor een nieuwe stijl: de art deco.

Gevel van het Autriquehuis, een juweeltje uit een tijdperk van originele creaties.

Opeenstapeling van al hetgeen de spoorwegsector gecreëerd heeft in het toekomstige Treinmuseum.

uit 1893 en het voorste uit 1937) in rode baksteen en met een klokkentoren in neogotische en neo-Byzantijnse stijl uit boven een ander deel van Schaarbeek. De Huart Hamoirlaan, die aan het begin van de XXe eeuw aangelegd werd, weerspiegelt er de nieuwe gezichten van tot aan het lager gelegen **station van Schaarbeek** ⓮.

Ook daar, in het met plantsoenen doorspekte lofwerk van deze met bomen begroeide verkeersader zult u plezier krijgen in de onopvallende charme van de burgerij. Maar binnen het gezichtsveld nodigt de intrigerende schoonheid van het station uit om zich naar het voorbeeld van het Autriquehuis te laten pakken door de geschiedenis en de intimiteit van een bouwwerk in Vlaamse renaissancestijl, dat word je gewaar. Dit werk van de architect F.-J. Seulen, dat in twee keer ontworpen werd (de linkervleugel in 1887 en de rechtervleugel na de oorlog van 1914-1918) en dat op het Prinses Elisabethplein staat, is het enige bewaarde station van Brussel.

Ga naar het perron en wacht op de trein naar Brussel-Kapellekerk, het Noordstation of het Centraal station voor de vlakte van zilverkleurige lijnen die de treinsporen vormen. Passagiers- en goederentreinen kruisen elkaar in dit sorteerstation. Rechts tekent zich het natuurreservaat Het Moeraske af, het laatste bewaarde moeras van de Zennevallei en een belangrijk wandelgebied. We zouden ernaartoe kunnen gaan, even aarzelen.

Er dient zich echter een ander alternatief aan. Tegenover het station wacht tram 92 op zijn passagiers. Neem hem en doorkruis de gemeente Schaarbeek in al haar identiteiten tot aan de Zavel (zie de route op p. 62). Zo kunt u de gevel van het Autriquehuis en zijn buurt opnieuw bekijken, terwijl u zich laat dragen en meevoeren door de stemmen van de tram.

Binnenkort, in 2010-2011, zal het station van Schaarbeek plaats bieden aan het Treinmuseum, dat door François Schuiten bedacht werd. Het wordt een ongewoon museum, want het zal verbonden worden aan een station dat nog gebruikt wordt en het zal verschillende collecties verenigen, waaronder diegene die afkomstig zijn uit het oude treinmuseum van het Noordstation.

VERTREK: HALLEPOORT
AANKOMST: SINT-BONIFAASPLEIN
TE WETEN: Een drukke route, die u best over twee dagen spreidt, zodat u de tijd kunt nemen om de verschillende sferen en het gevarieerde aanbod, met name cultureel en nachtelijk, die deze gemeenten kenmerken, te waarderen.

Sint-Gillis, Elsene

Het buurtleven

De snelle verstedelijking van deze gemeenten in de eerste kroon tussen de tweede helft van de XIXe eeuw en het begin van de XXe eeuw heeft het pad geëffend voor alle architecturale vrijheden en virtuositeiten van een generatie van gewaardeerde ambachtslui. Tal van dromen van woningen hebben hier vaste vorm gekregen. De kleine burgerij en de middenstand vonden er met name het kader om hun toekomstplannen te verwezenlijken, en arbeiders en onteigende families van de Marollen en het centrum een toevluchtsoord.

Met de Portugese, Spaanse, Griekse, Marokkaanse en Afrikaanse immigratie is de bevolking geconcentreerder geworden, en in hun kielzog is het aantal winkels en cafés toegenomen. In deze gemeenten met vele heterogene wijken, die als microdorpen variëren van straat tot straat, hebben zich van bij het begin ook kunstenaars en intellectuelen gevestigd, die sindsdien het gezelschap gekregen hebben van de eurocraten.

De aanleg van de Kleine Ring, de uitbreiding van het Zuidstation aan de kant van Sint-Gillis en de vestiging van de Europese wijk in Elsene hebben echter de nabije omgeving van deze gemeenten uiteen doen vallen, waardoor ze overgeleverd zijn aan functionele identiteiten en herleid tot de dagelijkse mensenmassa's die ze doorkruisen. Het is een wreed, behoedzaam lot, waarmee je omgaat als een gewone, onverschillige voorbijganger, voor je beetje bij beetje overstapt op andere, veel meer consistente woorden.

Van de Hallepoort naar de Amerikastraat

In het midden van de door het grijzende verkeer doorploegde laan staat de **Hallepoort** ❶ (zie kader p. 22), een vluchtig overblijfsel in de palm van een grote, gerimpelde hand die zeker is van haar stuwkracht. Dit verbindingspunt tussen de Zuidlaan en de Waterloolaan verheft zich in zijn massa van lichte stenen als een verlaten en gespaarde uitkijktoren. De volledige afbraak van de tweede omwalling bracht de zes andere poorten met zich mee, die vroeger de doorgang vormden van Brussel naar de omringende dorpen.

Het is Napoleon I die in 1810 de opdracht gaf voor de volledige afbraak van de tweede omwalling van Brussel, om haar te vervangen door brede lanen met bomen erlangs, wandelruimtes die bij de aanvang van de jaren 1950 de Kleine Ring zouden worden.

Als je de regelmatige routineuze beweging bekijkt die zich rond dit kasteel in pocketformaat afspeelt, bespeur je het verlangen dat in zijn muren gevangen zit om de voetgangers, die uit de metro Hallepoort komen om naar de Marollen (zie de route op p. 18) of de grensgemeente Sint-Gillis te gaan, even tegen te houden. Er zou nochtans niet veel nodig zijn om zijn schreden te richten naar dit versteende monument, deze vluchtheuvel die nu een centrum voor stadscultuur is waar op elke verdieping de geschiedenis van de versterkte stad verteld wordt aan de hand van oude harnassen voor paarden en ruiters, gravures, schilderijen en kaarten om zich te projecteren. Regel dus snel een bezoek aan dit gebouw, dat vroeger de doorgang was van de stad naar een platteland dat nog vrij was van elk programma voor uitbreiding van de stad, en begrijp de onomkeerbare metamorfose die heel snel, tussen 1840 en 1925, het oorspronkelijke plattelandsdorp Obbrussel omtoverde in de gemeente Sint-Gillis, met haar compacte en eclectische architectuur.

Aan de voet van de Hallepoort, een kruispunt van vele verkeersaders, nodigt het timbre van de stad uit om gauw de weg te kiezen die u wilt nemen om zo goed mogelijk dit kleine grondgebied tegemoet te treden, dit bijeenraapsel van dichtbevolkte, jonge wijken (60 % van de bevolking is jonger dan 44) die voor bijna de helft samengesteld zijn uit Portugezen, Spanjaarden, Grieken en Marokkanen, met sinds enkele jaren een sterke toename van eurocraten, Fransen en Britten. Deze laatste verenigen zich binnen duidelijk afgebakende zones, zoals op de lange, elegante Molièrelaan, die door de Fransen ingenomen is.

Voor haar verstedelijking vanaf de jaren 1860 was de gemeente Sint-Gillis bezaaid met bouwland voor groenteteelt, waaronder de beroemde spruitjes.

De techniek van de sgraffiti is ontstaan tijdens de Italiaanse renaissance. Ze zijn verwant aan muurfresco's en voltooien in Brussel de architectuur van de art-nouveaugevels, en soms ook het interieur. Deze polychromie van de gevels duikt in de jaren 1880 op in België en vormt een centraal element in de benadering van de architecten van het einde van de XIXe eeuw, die wil dat elk bouwwerk (herenhuis, openbaar of industrieel gebouw) een origineel kunstwerk is. De sgraffiti, die bijzonder veel voorkomen in Brussel, illustreren een thema (de seizoenen, de kunsten...) en verschijnen als fries onder de kroonlijsten, in de cartouches onder de ramen of tussen twee verdiepingen. Sgraffiti, prachtige, zelfs verbluffende versieringen in het motief en het kleurrijke lofwerk geven de stedelijke architectuur en achtergrond een unieke poëtische en esthetische dimensie, die ook ontroert door de knowhow die hen inspireert.

Plastische ingreep van de hand van François Schuiten in het station Hallepoort.

Tegen de achtergrond van de Hallepoort zuigt de Waterloolaan bussen, trams en auto's aan, terwijl ze het Sint-Gillisvoorplein bestormt. Zonder dralen ploetert ze voort tot het Terkamerenbos, waar ze haar weg vervolgt langs het Zoniënwoud, onverschillig voor de misvormde, toegetakelde of integendeel gevrijwaarde lagen die zich door de tijd heen opgestapeld hebben in haar omtrek, helemaal vastgeroest in haar rol als openbare weg. Neem haar zonder stil te staan bij de eerste, saaie en eentonige aanblik van de aanpalende, neoklassiek geïnspireerde woningen.
Zo trekt op de hoek van de Waterloolaan en de Vanderschrickstraat een art-nouveaugevel op slinkse wijze de aandacht, het uitgangspunt van een geheel van **zeventien woningen** die in 1900 gebouwd en door Ernest Blerot ontworpen werden. Van nummer 1 tot 25 volgen ze elkaar op als een bloemlezing van verbijsterende architectuurelementen. Sgraffiti, siersmeedwerk, deuren, lijsten; muren: van gevel tot gevel creëren de variaties een sierlijke, inventieve, originele en wervelende stadsnatuur.
Als u verder loopt langs de Waterloolaan, vindt u op het Sint-Gillisvoorplein andere elementen waarbij u even kunt blijven stilstaan. Markt, cafés en brasserieën zijn de plaatsen waar de bevolking samenkomt. Men praat en blijft hangen bij **Verschueren**, een kader waarvan de inrichting sinds de jaren 1930 onveranderd gebleven is. De beiaard van de **Sint-Gilliskerk**, die gebouwd werd volgens de plannen van de architect Victor Besme (1834-1904), scandeert de tijd die omvliegt. Het historische hart van Sint-Gillis houdt je op. Vervolg de Waterloolaan, en loop langs trottoirs die een aaneenschakeling zijn van de meest uiteenlopende boetieks, tot aan de Sint-Gillispoort, een verkeersknooppunt waarboven zich de elkaar kruisende leidingen van trams 81 en 92 aftekenen, terwijl hun zilverkleurige, glanzende rails de bochten van het plein volgen.

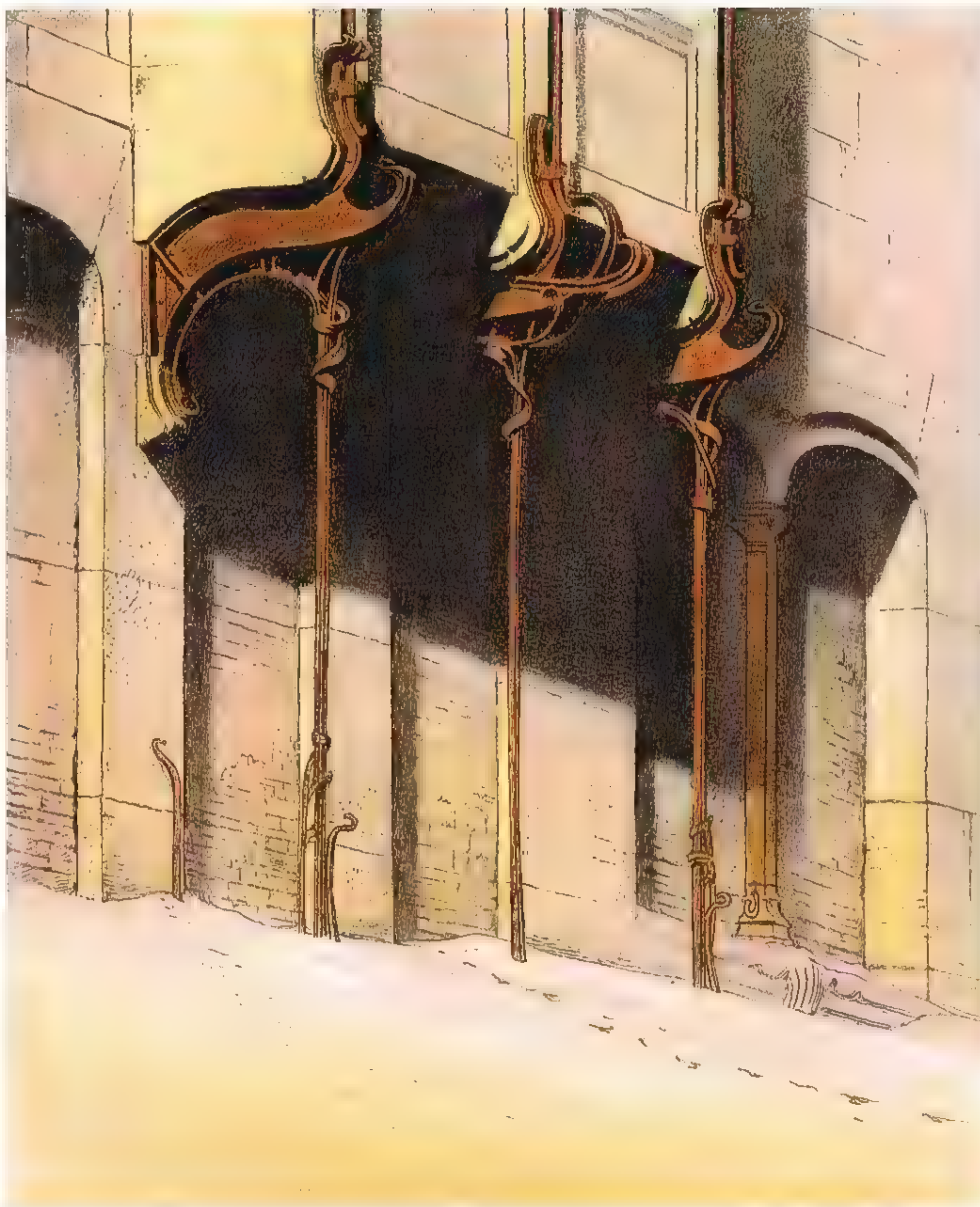

De waterdraagster in de verkeerschaos van de Sint-Gillispoort.

Een reeks door Haussmann geïnspireerde woningen zijn er rondom gebouwd. In het midden staat een fontein, met daarop de **Waterdraagster** van Julien Dillens, een beeld dat in 1900 opgericht werd om de aanvoer van het water van de Bocq naar Brussel aan het einde van de XIXe eeuw te vieren. Onverstoorbaar, de schouders bloot, de blik de horizon afturend, verwijst het beeld naar de jonge vrouwen die het water van de Bocq putten om de paarden te drinken te geven die de omnibussen trokken die de verbinding tussen de Sint-Gillispoort en de lanen van het centrum verzekerden. Ze ziet er chic uit in dit perk van straatstenen en wegen die rondom dit grote kunstwerk van de hand van Victor Besme, de trouwe raadsman van Leopold II, uitwaaieren.
Het beeld van het **gemeentehuis** op het einde van de Paul Dejaerlaan leidt echter de blik af. Een bombastisch vertoon van op de renaissance geïnspireerde architectuur tekent zich af, met een weelderige versiering de mooiste paleizen waardig. Net als in Schaarbeek (zie de route op p. 98) wedijveren binnen- en buitenkant met versierselen, beelden en verguldsel, en de omgeving met elegante woningen, een juweeltje dat jammer genoeg vertroebeld wordt door een perk van auto's. Samen met de bouw van het gemeentehuis, dat in 1904 voltooid werd, organiseerde de gemeente een wedstrijd voor de mooiste gevels, die gebouwd moesten worden op de Paul Dejaerlaan, het Maurice Van Meenenplein en de Adolphe Demeurstraat, die pas aangelegd waren. Dicht tegen elkaar aangedrukt en op vrijwel gelijke hoogtes gebouwd, openbaren ze zich in een eclectisch en uniek art-nouveaupaneel, waarvan je de verbeelding en knowhow die in een aanhoudend ritme onthuld wordt gefascineerd blijft volgen, zonder er genoeg van te krijgen. Zoals in Schaarbeek of Elsene verwijst de verstedelijking in Sint-Gillis naar het soort van versnippering die eigen was aan die tijd, en die bestond uit terreinen die lang en smal waren (5 tot 8 meter breed) en die loodrecht op de openbare weg stonden. Dit type bouw brak met de woningen in Haussmannstijl die enkele jaren eerder langs de lanen van het centrum opgetrokken waren, nadat het succes van de alleenstaande woning vanaf het einde van de XIXe eeuw het einde van deze laatste inluidde. Het verlangen naar individualisering, het nationale dogma tijdens het bewind van Leopold II, tekent het karakter van deze woningen, waarvan men zich de verborgen stukjes groen aan de achterkant kan voorstellen. Van het Maurice Van Meenenplein tot het Antoine Delporteplein (langs de Jef Lambeauxlaan) volgt u al slenterend de onopvallende, zachte helling van een Sint-Gillis dat zich, zoals men hier in de buurt zegt, aan het 'boboïseren' is na enkele decennia van verval.
Hoewel de gemeente gespaard bleef van de grootschalige afbraken die in de jaren 1950-1960 Brussel teisterden, behalve

Tussen 1878 en 1884 werd aan de Edouard Ducpétiauxlaan de **gevangenis van Sint-Gillis** gebouwd (gedeeltelijk in de gemeente Vorst) in dezelfde bombastische geest als het gemeentehuis, tegelijk nostalgisch en modernistisch. Het plan, een stervorm rond een centrale kern, sluit zich aan bij het model van de Engelse strafinrichtingen van die tijd, en de gevel is geïnspireerd door de Tudorarchitectuur.

Kunstig siersmeedwerk van Horta's eigen huis.

in de omgeving van het Zuidstation, is ze, in navolging van haar 'collega's' van de eerste ring, toch niet kunnen ontsnappen aan de mutaties die begonnen vanaf het interbellum, en waarbij deze privéwoningen verdeeld werden in flats en een groot aantal in verval geraakten. Zoals op een bepaald moment Horta's eigen huis en atelier, gelegen aan de Amerikastraat 23-25 (sla vanaf het Antoine Delporteplein links de Ducpétiauxlaan in en volg deze tot aan de Charleroisesteenweg, waar de Amerikastraat uitkomt). Deze trend begint zich echter langzaam aan om te keren, zodat gevels en interieurs geleidelijk aan een nieuwe glans krijgen. Dit huis, dat in 1963 door de gemeente Sint-Gillis gekocht werd, is op dat vlak baanbrekend. Gered en in zijn oorspronkelijke toestand hersteld, huisvest het sinds 1969 het **Hortamuseum** 7, dat bezoekers uit de hele wereld trekt die het tot in zijn kleinste details komen bewonderen.

Het huis en het atelier, die tussen 1898 en 1901 gebouwd werden, respecteren het stramien van de buurt en sluiten perfect aan bij de stadsstructuur. Aan de achterkant van de huizen is een eilandje van tuinen voorzien. Ruimtes, decoratie en meubilair vormen een harmonieuze wereld waarin proporties, kleuren en openheid van de in licht badende vertrekken zich perfect integreren in een delicaat en gedurfd spel van industriële (ijzer en keramiek) en luxueuze (fijne houtsoorten) materialen.

Aan de monastieke eenvoud van het atelier, dat de leider van de art nouveau wilde, is 'een woning die niet ruïneus mocht zijn' toegevoegd, zoals Horta het in zijn memoires schrijft. De architect was nog niet welgesteld, vandaar zijn vestiging in Sint-Gilles, meer bepaald in deze wijk, die 'Ma Campagne' genoemd werd. Zo kon hij zowel de universiteit, gelegen in de buurgemeente Elsene, als de werf van het Solvayhotel aan de Louizalaan of het centrum, waar de vrijmetselaarsloge waarvan hij deel uitmaakte gevestigd was, makkelijk te voet bereiken. Op de kelderverdieping van het huis kunt u de maquettes zien van het Paleis voor Schone Kunsten, van het Huis van het Volk (dat in 1965 afgebroken werd) en van het Aubecqpaleis (dat ook, maar vijftien jaar eerder, gesloopt werd aan de Louizalaan 520).

Kort na de Eerste Wereldoorlog raakte de art nouveau uit de mode, zowel in België als in Frankrijk. Er wordt niet veel waarde meer gehecht aan de beweging, en men ziet er zelfs een lelijkheid, een oubolligheid in die alleen maar goed is om geheel en al te verdwijnen. De bescherming van de creaties van deze beweging is heel recent.

Wanneer Victor Horta in 1919 zijn huis verkoopt om zich na zijn terugkeer uit de Verenigde Staten te vestigen aan de Louizalaan 136, is hij zelf overgestapt op een andere stijl. De verstedelijking van Sint-Gillis, van haar kant, nadert haar einde.

Louizalaan

De Louizalaan, enkele meters verderop, staat op haar beurt aan het begin van haar piek. Deze elegante verkeersader-wandelweg van meer dan 2 km, die aangelegd werd vanaf de jaren 1860 om Brussel (vanaf het Louizaplein) te verbinden met het Terkamerenbos, dat als park ingericht werd, is van het begin tot het einde een aaneenschakeling van meesterwoningen en grote toeristenhotels, waar een aristocratie en een burgerij logeren die elkaar de loef proberen af te steken met buitensporige

Op nummer 71 van de Defacqstraat is de **woning van de architect Paul Hankar** (1859-1901) opgetrokken, die onmiskenbaar is voor zijn kunst. De sgraffiti onder de daklijst, van de hand van Adolphe Crespin, roepen de dagen en de nachten op.

Koop in het Hortamuseum de kaart met de vijf art-nouveauroutes die u doorheen de hoofdstad kunt ontdekken, met name in Sint-Gillis en Elsene. Ze verduidelijkt welke gebouwen toegankelijk zijn voor het publiek.

Voor de bouw van het Solvayhotel beschikte Horta over een beperkt budget. Het bestaan van dit totale kunstwerk (met zijn feeërieke interieur) werd gered toen het in 1957 gekocht werd door het echtpaar Wittamer, die er hun couturehuis onderbrachten en het tot in het kleinste detail restaureerden. Deze restauratie werd door hun zoon, **Michel Wittamer**, voortgezet: zijn **galerij** aan de Louizalaan 404A was de eerste die aan de strip gewijd was.

De Innovation, een grote winkel van de hand van Horta, werd op 22 mei 1967 verwoest door een tragische brand.

uitgaven voor hun neoklassieke, art-nouveau- of art-decowoningen en hun verblijven in Brussel.

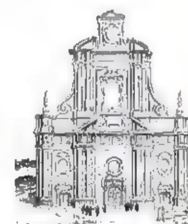
Het eerste gedeelte heette oorspronkelijk Louizastraat, en het tweede, waarmee in 1849 begonnen werd, de Terkamerenlaan. Ze heeft haar naam te danken aan haar twee meters: de koningin van de Belgen, Louise Marie, en de oudste dochter van Leopold II, prinses Louise Marie Amélie.

Verlaat dus het Hortahuis en volg (rechts) opnieuw de loop van de Amerikastraat, die u in de gemeente Elsene binnenleidt. Deze gemeente is even productief als Sint-Gillis op het vlak van straten en wijken met een uiteenlopend cultureel aanbod en met een boeiend menselijk en architecturaal eclecticisme. De Amerikastraat, de Edelknaapstraat (links), het Kasteleinsplein, de Simonisstraat (links), de Baljuwstraat (rechts): tijdens uw tocht ontrafelt zich een buurtleven waarin winkels en restaurants tot aan de Louizalaan elkaar opvolgen in een veelkleurig, pretentieloos net waarin je gevangen raakt en waarbij je rustig blijft stilstaan. Plots slaat de wandeling een weg in die u niet wil ophouden. Zebrapaden, tramrails onder het bladerdak van rijen bomen en spuwende auto's zetten ertoe aan om de Louizalaan snel over te steken. De meesterwoningen die tussen 1859 en 1914 in uiteenlopende stijlen gebouwd werden zijn vrijwel allemaal verdwenen, met de grond gelijk gemaakt en vervangen door vormloze, ordinaire figuren. De enkele specimens die nog overblijven gaan door voor overlevenden van deze driftige ramp, zoals het Conradhotel of het **Solvayhotel** ⑧ (nummer 224), dat gevangen zit tussen twee gevels van hoge flatgebouwen. De infrastructuurwerken die in Brussel uitgevoerd werden met het oog op de Wereldtentoonstelling van 1958, en de nabootsende voorliefde voor wolkenkrabbers die de hoofdstad vanaf de jaren 1960 hebben ingenomen, hebben de Louizalaan met dezelfde afbraakkoorts bejegend die in diezelfde tijd het centrum van Brussel teisterde, onder het mom van sanering en modernisme. Brussel was de eerste Europese stad waarin torens opgetrokken werden.

De projectontwikkelaars speelden maar wat graag dit vernietigingsspel op de Louizalaan: ze bouwden er drie torens onder invloed en met steun van enkele mensen van kwade wil. De Louizatoren (Generali), de Blauwe toren en de ITT-toren, gebouwd tussen 1963 en 1973, dringen hun zware, pregnante aanwezigheid in de hemel op. Er werd nochtans heel wat strijd tegen hen gevoerd. Tevergeefs. Sinds de hoofdstad onder leiding van Leopold II in stukken gesneden werd, maken de Louizalaan en het Terkamerenbos deel uit van de gemeente Brussel, die doof is gebleven voor het protest van de gemeente Elsene omdat ze zich te sterk concentreerde op de belastingsinkomsten die hun vestiging met zich zou meebrengen.

Neem aan de halte Baljuw tram 94 in de richting van het Abdijstation, waar u in de straat met dezelfde naam uw ogen en oren een beetje rust kunt gunnen. Een ander fragment van Elsene verspreidt zich over tal van bijzondere plekjes met een aantrekkelijk uiterlijk, met het **Constantin-Meuniermuseum** ⑨ van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten (nummer 59) en de kunstgalerijen in zijn omgeving als aanknopingspunten.

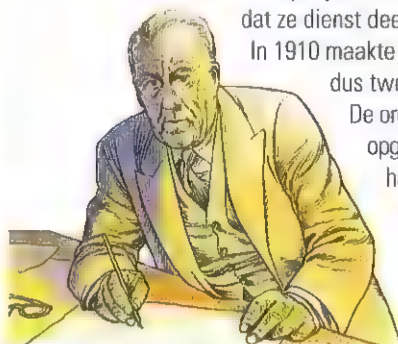
In dit vroegere huis van de schilder

De mooie Palladiaanse gevel van de **Heilige Drievuldigheidskerk**, achter in de Baljuwstraat, is afkomstig van de Tempel van de Augustijnen, die rond 1625 gebouwd werd in het centrum van de stad en afgebroken werd voor de vergroting van het Brouckèreplein.

De kamer in Nazareth waar de moeder van Christus leefde (Camera Beatae Mariae) zou aan de oorsprong liggen van haar naam. Een andere versie brengt hem in verband met de aan de Maagd gewijde cultus van de cisterciënzers, een kloosterorde die verantwoordelijk was voor de bouw van de abdij vanaf 1200 op een terrein in het Zoniënwoud, aan de voet van de bron van de Maalbeek. Ze is een van de zeldzame abdijen in de stad die bewaard gebleven is, al heeft ze een bewogen geschiedenis achter de rug.

De kerk van de abdij in gotische stijl, die dateert uit de XIVe eeuw, werd in 1585 door de Spanjaarden in brand gestoken, omdat ze vreesden dat ze dienst deed als schuilplaats voor de calvinisten. In 1910 maakte ze een tweede brand mee, en ze werd dus twee keer gerestaureerd.

De orde werd in 1796 door het Franse bewind opgeheven. De abdij dankt haar redding aan haar omvorming tot armenhuis en school. Vanaf 1926 werd de kerk opnieuw gebruikt voor erediensten. De vestiging van de Terkamerenschool, enkele jaren eerder, in de vroegere ziekenzaal, heeft op haar beurt een nieuw tijdperk ingeluid.

Ooit dacht Leopold II erover om het *Monument van de Arbeid* van Constantin Meunier op de Louizalaan te plaatsen. Het idee werd echter snel verworpen uit vrees dat de route van enkele betogingen in deze omgeving zou eindigen. Deze humanistische en grootse allegorie werd uiteindelijk in 1930 neergezet aan de Jachtenkaai, tegenover het kanaal, of anders gezegd ongewoon weggestopt en afgesloten.

en beeldhouwer Constantin Meunier (1831-1905), dat omgebouwd werd tot museum, hebben de tentoongestelde beelden van de kunstenaar bezit genomen van de ruimte, en ze onthullen er al hun bedoelingen. Schilderijen, beelden en werken op papier vertellen het levensverhaal van deze man, die beïnvloed werd door het realisme van Courbet en door zijn reis naar het 'pays noir' die hem liet kennismaken met de wereld van de arbeiders. Door het succes dat hij in Parijs oogstte kon hij dit huis laten bouwen, waar hij vijf jaar leefde en werkte voor hij er stierf. Loop in het midden van het beeldhouwatelier rond de gipsmodellen van het Monument van de Arbeid, waaraan hij in 1884 begon zonder dat hem daartoe de opdracht gegeven was.

Sluit de deur van het museum achter u, en loop terug de Abdijstraat in, waar u de kunstcreaties van vandaag kunt meepikken in de **galerijen Almine Rech** 10 (Abdijstraat 20), **Xavier Hufkens** 11 (Sint-Jorisstraat 6-8) en **Meessen-De Clercq** 12 (Abdijstraat 2). Ga van daar terug naar de Louizalaan en steek ze over. Aan de andere kant van het trottoir, net daaronder, vindt u de **cisterciënzer abdij van Terkameren** 13 en de vijvers van Elsene, de horizon van een natuur waar het water opnieuw (een beetje) aan de oppervlakte komt. Een reeks trappen voert u naar de terrasgewijs aangelegde Franse tuin van de abdij. Verscheidene gebouwen tekenen zich af: in de eerste plaats de École Nationale Supérieure des Arts Visuels of Terkamerenschool, gesticht in 1926 door de architect en kunstenaar Henry Van de Velde, en vervolgens de kerk, die nog altijd voorbehouden is voor erediensten, met haar aangrenzende lokalen, en ten slotte het Nationaal Geografisch Instituut. De Terkamerenschool heeft meerdere generaties professoren en kunstenaars opgeleid (met name Pierre Alechinsky). Haar reputatie is er niet op achteruitgegaan. De filosofie buiten de traditionele academiën, die doorslaggevend was voor haar bestaan, blijft evolueren. De onderwezen disciplines, zoals grafische vormgeving, werden uitgebreid met fotografie, industrieel design, mode, de stadsruimte en het behoud en de restauratie van kunstwerken. In 1980 is de opleiding architectuur, die oorspronkelijk in de Terkamerenschool gegeven werd, verhuisd naar een nieuw onderkomen enkele honderden meters verderop, op het Eugène Flageyplein, in **La Cambre Architecture** 14.

'Grandes écoles' en de universiteit drukken door hun aanwezigheid een stempel op het grondgebied van Sint-Gillis en Elsene. Al even bekende instituten als Sint-Lucas in Sint-Gillis weerspiegelen Terkameren en de vlakbij gelegen Université Libre de Bruxelles (ULB) en zorgen voor een versterking van de jonge bevolking in deze gemeenten.

Van de vijvers van Elsene naar Matongé

De uitgang langs het Rode-Kruissquare en het onmiddellijke vooruitzicht op de vijvers verlengen het betoverende kader van de abdij en het aanpalende Terkamerenbos. Treurwilgen en mooie, elegante spiegelwoningen stralen onopvallend hun charme uit langs een onverharde weg waarover je loopt. Een zachtjes hellend grasperk, lover van weelderige bomen die hun takken laten hangen aan de rand van de vijver en watervlakken die gerimpeld worden door het ploeteren van enkele zwemvogels: de stilstaande tijd legt het moment vast en de blik richt zich op hetgeen hem aantrekt. Dit deel van Elsene is een van de meest gegeerde en duurste delen van de hoofdstad. De afdaling naar het Eugène Flageyplein volgt de omtrek van de vijvers, waarop, in groep of alleen, zittend of vliegend, mandarijneenden, duikereenden, blauwe reigers, kokmeeuwen, zwanen en waterhoentjes deze twee watervlakken met elkaar delen, de enige sporen van

vervolg blz. 130

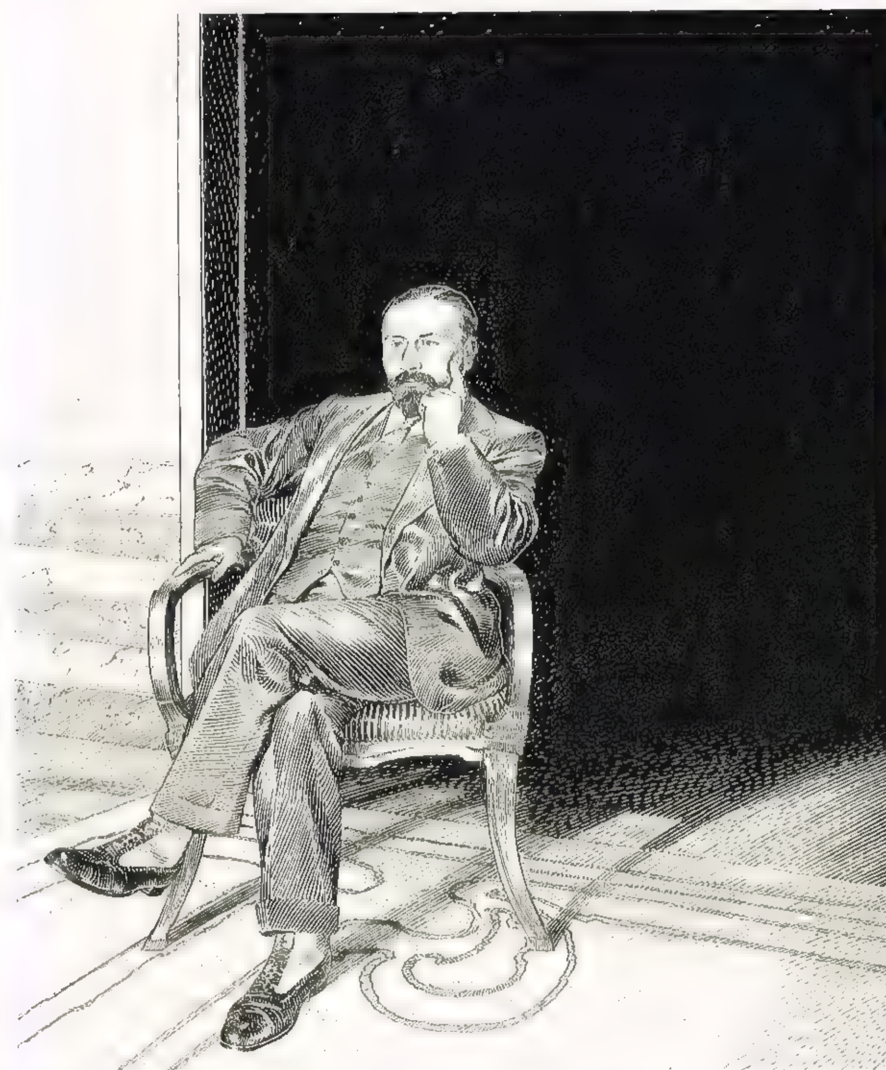
Het Monument van de Arbeid van Constantin Meunier.

Horta, de verfijnde strenge man

Horta (geboren te Gent op 6 januari 1861 in een familie die maar liefst 11 kinderen telde) was de zoon van een meester-schoenmaker. Hij raakt al op erg jonge leeftijd bezeten van muziek (hij wil een hele tijd violist worden) en architectuur. Als hij 17 is, vindt hij werk in Parijs bij een architect-interieurverzorger, maar de dood van zijn vader in 1880 doet hem naar Gent terugkeren, waar hij met een jeugdvriendin trouwt en zich inschrijft aan de Academie voor Schone Kunsten te Brussel. Daar volgt hij meer bepaald de lessen van Jean Baes.

Na briljante studies, die met tal van prijzen bekroond worden, krijgt Horta een beurs, waarmee hij naar Frankrijk en Duitsland reist. Daar ontdekt hij de moderne architectuur. Bij zijn terugkeer werkt hij af en toe bij Alphonse Balat (zie p. 74 en 77) en tekent hij sokkels voor vrienden die beeldhouwer zijn, zoals Constantin Meunier. De verwezenlijking in 1892 van de plannen voor het kleine paviljoen dat plaats moet bieden aan *Les Passions Humaines*, het monumentale beeldhouwwerk van Jef Lambeaux (zie kader op p. 142), vormt het begin van zijn carrière. Zijn lidmaatschap van de vrijmetselaarsloge van de Filantropische vrienden, vijf jaar eerder, levert hem zijn eerste klanten op, waaronder Eugène Autrique en Emile Tassel, die hem de vrije hand geven om een nieuwe architectuur te creëren. Daarna zullen andere creaties van herenhuizen volgen, die ook het talent van Horta als interieurverzorger zullen tonen, zoals het Solvayhotel.

In 1885 geeft de arbeiderspartij hem de opdracht om het Huis van het Volk te ontwerpen, gevolgd door het Kinderhuis in de Marollen. Wanneer Horta zich met zijn familie in Sint-Gillis vestigt, is hij een eminent universiteitsprofessor en een hippe architect, die ingehuurd wordt door de eigenaars van grote winkels in Brussel, maar ook in Antwerpen en Frankfurt am Main. Bij zijn terugkeer uit de Verenigde Staten in 1919, waar de architect college gegeven heeft, verhuist hij naar de Louizalaan 136, in een meesterwoning waarvan hij het interieur compleet verandert. Hij start in Brussel met het project voor het Paleis voor Schone Kunsten en herneemt de plannen voor het Centraal station. Zijn inzet voor de hervorming van het architectuuronderwijs blijft echter ijdel. Deze nederlaag versterkt het bijtende karakter van deze strenge man, die een knauw gekregen heeft door het mislukken van twee huwelijken en vooral de dood in 1939 van zijn dochter Simone. Tot twee keer toe, in 1939 en in 1945, zal Horta zijn archief en persoonlijke papieren verbranden. Bij zijn dood op 9 september 1947 blijken alleen de *Memoires* in manuscriptvorm gespaard te zijn. Een groot deel van zijn verwezenlijkingen zullen verwoest worden in de tweede helft van de XXe eeuw. De afbraak van het Aubecqhotel aan de Louizalaan in 1950, dat Horta als zijn meesterwerk beschouwde, staat bovenaan de lijst van deze voor altijd verdwenen gebouwen.

Horta werd 'de kurkdroge man' genoemd omwille van zijn karakter.

Achttienvijftig vijvers regelden vroeger het hoogwater van de Maalbeek, voor ze in 1872 overwelfd werd. Er blijven er nog slechts zes over, verdeeld over de Terkamerenabdij (2), de vijvers van Elsene (2), het Leopoldpark (1) en het Josaphatpark (1) in Schaarbeek.

de vier natuurlijke vijvers die gevormd werden door de loop van de Maalbeek, die erom gekend was dat ze woest en onvoorspelbaar kon overstromen, en waarvan de bron, aan de zoom van het Zoniënwoud, aan de basis lag voor de bouw van de Terkamerenabdij.
De bovenste vijver heeft inderdaad plaats moeten ruimen voor het Rode-Kruissquare, en de grote, in 1860 gedeeltelijk drooggelegde vijver wordt gedeeltelijk bedekt door het Eugène Flageyplein, een uitgestrekt, geplaveid en onbegroeid terreplein, dat beschouwd wordt als een van de grootste pleinen van Brussel, waarop je uitkomt nadat je een erg populaire frituur gepasseerd bent.
Na vele jaren van werven en verschillende werken om het in te richten, heeft het plein een vlak, lichtjes uitspringend uitzicht, blootgesteld aan alle winden en opvallend afgesloten van het perspectief van de vijvers. Het is een lege bladzijde die je oversteekt, hoewel sommigen op zijn houten banken die in de omgeving geplaatst werden een aanvaardbaar plekje om te zitten vinden. Zelfs de dagelijkse markt die er elke ochtend plaatsvindt (behalve op maandag) lijkt op doorreis te zijn in deze onmetelijke ruimte, die aangegeven wordt door een tram- en busstation in blinkend glas en met kapitelen die het zicht op de watervlakken belemmeren. Achter de banken zijn de hoge flatgebouwen, waaronder het Malibranblok, dat in 1938 gebouwd werd in opdracht van de Société des Habitations à Bon Marché van Elsene, gelijkmatig over het plein verdeeld. Sinds de renovatie van het immense art-decogebouw in de stijl van een passagiersschip van de RTBF (Radio et télévision belge de la communauté française, de Franstalige openbare omroep in België) en haar gedeeltelijke omvorming tot een cultureel centrum met de naam **Flagey** ⑮, met het Belgacafé op de benedenverdieping, is dit deel van het plein een trendy plek geworden, waar mensen met name op het einde van de dag of tijdens het weekend afspreken. Kantoren van ondernemingen en banken bezetten de andere lokalen in dit architecturale monument, dat in 1930 door Joseph Diongre ontworpen werd. De schaduw van zijn in 1970 aangekondigde sluiting begint te vervagen. Het was een schok voor deze buurt van Elsene, die vervolgens wegzonk in een totale onverschilligheid, een progressieve veronachtzaming die niets had kunnen omkeren tot de renovatie en heropening van het gebouw in 2002. Een ander tijdperk kondigt zich aan. De beroemde studio 4 van de RTB (de vroegere RTBF), die bij zijn creatie de beste opnamestudio ter wereld was, werd omgevormd tot een concertzaal, en de andere studio's tot toneelscène en tot bioscoopzalen (het programma wordt samengesteld door het Filmarchief).
Het aanbod van Flagey tast alle genres af, van een jazzfestival gekoppeld aan het nabije Marnitheater (de Vergniesstraat 25) tot klassieke of hedendaagse muziekconcerten (in dat geval vaak geprogrammeerd in samenwerking met Bozar).
Op mooie dagen worden 's avonds theater- en muziekvoorstellingen gegeven op het plein. Op een dag zal het circus, dat er opgesteld werd voor de werken aan het plein het verjoegen naar Tour & Taxis (zie p. 54), het opnieuw komen opvrolijken.
Neem vanaf het Flageyplein opnieuw de Elsenesteenweg en draai linksaf. Zo komt u uit bij het Internationaal **Centrum voor Stad, Architectuur en Landschap (CIVA)** ⑯. In zijn lokalen kunt u de antwoorden vinden op de vragen die de uiteenlopende werken in Brussel oproepen.
In de archieven en de bibliotheken worden tekeningen, geschriften van Belgische architecten, foto's,

Voor hij de Terkamerenschool oprichtte, leidde Henry Van de Velde (in 1863 geboren in Antwerpen en in 1957 in Zurich gestorven) van 1907 tot 1914 de Kunstgewerbeschule van Weimar, de school die aan de wieg stond van de Bauhaus, waarvan hij een vergeten hoofdfiguur is.

Stralende toren van het gebouw in de stijl van een passagiersschip, dat vroeger door de RTBF bewoond werd.

La Cambre Architecture (of Hoger Instituut voor Architectuur van de Franstalige gemeenschap), dat rug aan rug ligt met de 'Paquebot' (het passagiersschip), stelt regelmatig tijdelijke tentoonstellingen voor.

Tot in 1959 had het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika de naam Congomuseum.

Opgezette insecten en zoogdieren (waaronder een olifant), maskers, muziekinstrumenten, juwelen en zelfs een prauw van 22 meter van de Lengolastam: ziedaar enkele van de stukken van het buitengewone **Koninklijk Museum voor Midden-Afrika**. Het gaat er prat op dat het de grootste collectie ter wereld van Afrikaanse voorwerpen en kunst bezit buiten Afrika! De meeste werken werden trouwens geplunderd tijdens de kolonisatie van Congo in de XIXe eeuw door Leopold II, een hinderlijke kwestie die eindelijk door het museum behandeld wordt in zijn tentoonstellingen. Dit museum is dé gelegenheid voor een leuke escapade van een halve dag, te beginnen met de reis zelf, op de door bomen omzoomde rails, aan boord van de oude tram 44, van het metrostation Montgomery tot de Vlaamse stad Tervuren (14 km ten oosten van Brussel). Onderweg zult u indrukwekkende villa's (en evenveel ambassades) zien, de vijvers van het park van Woluwe en het noordelijke deel van het Zoniënwoud. Aan de eindhalte van de tram, in Tervuren, moet u nog 300 meter stappen om het museum te bereiken.

De **Heilig Kruiskerk** van het Flageyplein werd in 1864 vernield bij de gedeeltelijke drooglegging van de grote vijver. Ze werd met bakstenen heropgebouwd in moderne stijl en wordt nu soms omgetoverd tot concertzaal.

graveerplaten en maquettes van gebouwen bewaard, die zo informeren over de geschiedenis van de moderne architectuur in België, maar ook over de evolutie van haar groene ruimtes en het milieu. Verschillende bibliotheken en fondsen, die inderdaad onder hetzelfde dak ondergebracht zijn, houden verband met deze onderwerpen. Met name de Archives d'architecture moderne (de AAM werden in 1968 opgericht door architecten en historici die bezorgd waren over de evolutie van Brussel) en de Fondation pour l'architecture, waarvoor het initiatief genomen werd door de architect Philippe Rotthier, die 25 jaar lang in het buitenland op zoek gegaan is naar nieuwe architectuur die respect heeft voor de eigen identiteit van een plaats en het milieu.

Het CIVA omvat ook het Centrum Paul Davignaud voor Ecologische Documentatie en de René Pechère Bibliotheek, die ontstaan is uit de persoonlijke bibliotheek van de stedenbouwkundige architect Victor Gaston Martiny, die ook professor en tuinarchitect is.

Tussen de bibliotheken en tijdelijke tentoonstellingsruimtes weerspiegelen de verschillende beelden van de hoofdstad die duidelijk worden naar herhaaldelijk bijgewerkte en onvoltooide schetsen, en geplande dromen van een nieuwe, betere stad. Aan de overkant, aan de Kluisstraat 86, is het **Architectuurmuseum De Loge** 17, dat in 2002 plechtig geopend werd door de AAM, ondergebracht in een gebouw van de jaren 1930 met gezuiverde vormen dat vroeger de zetel was van de vrijmetselaarsorde Het Mensenrecht. Ook dit museum roert doorheen zijn tijdelijke tentoonstellingen enkele van de verhalen van de stad aan.

Neem opnieuw de Kluisstraat in tegenovergestelde richting en sla linksaf de Elyzeese Veldenstraat in, een steegje dat tussen twee oevers vol unieke woningen slingert. Ga rechts, via de Mercelisstraat, naar de Elsensesteenweg en het Fernand Cocqplein. Recht voor u ziet u het **gemeentehuis** 18, ondergebracht in het paviljoen dat de violist Charles de Bériot in 1833 liet bouwen voor zijn vrouw, de operazangeres Maria Felicité Garcia, die bekend was onder de naam Malibran. Ga voort tot in de Afrikaanse Matongéwijk (loop vanaf het plein de Tulpstraat af, die uitkomt op de Waversesteenweg en de Sans-Soucistraat snijdt. Deze straat, die overgaat in de Lang-Levenstraat, komt ook uit op deze steenweg). Dit deel van de steenweg is het epicentrum van de wijk. De Congolese gemeenschap heeft zich er in 1950 geleidelijk aan gevestigd. Sinds enkele jaren verspreidt ze zich echter ook in de andere gemeenten van Brussel, waaronder Anderlecht. Deze wijk, die ook een ankerplaats is voor Burundezen, Rwandezen, Senegalezen, Matongés en latino's, ondergaat nu ook andere mutaties. Hoewel je op de Waversesteenweg en in zijn omgeving nog enkele winkels, cafés, nachtclubs en Afrikaanse restaurants vindt, hebben deze zich vermengd met andere winkels die er gekomen zijn door andere immigratiegolven.

De **galerij van Elsene** 19, die tussen de Waversesteenweg en de Elsensesteenweg gebouwd werd, vormt een uniek eiland met haar concentratie van kapsalons voor mannen en vrouwen.

In Matongé versnelt de renovatie van de woningen. De nabijheid van het Europees Parlement en de instellingen van de Europese Unie leidt tot radicale transformaties.

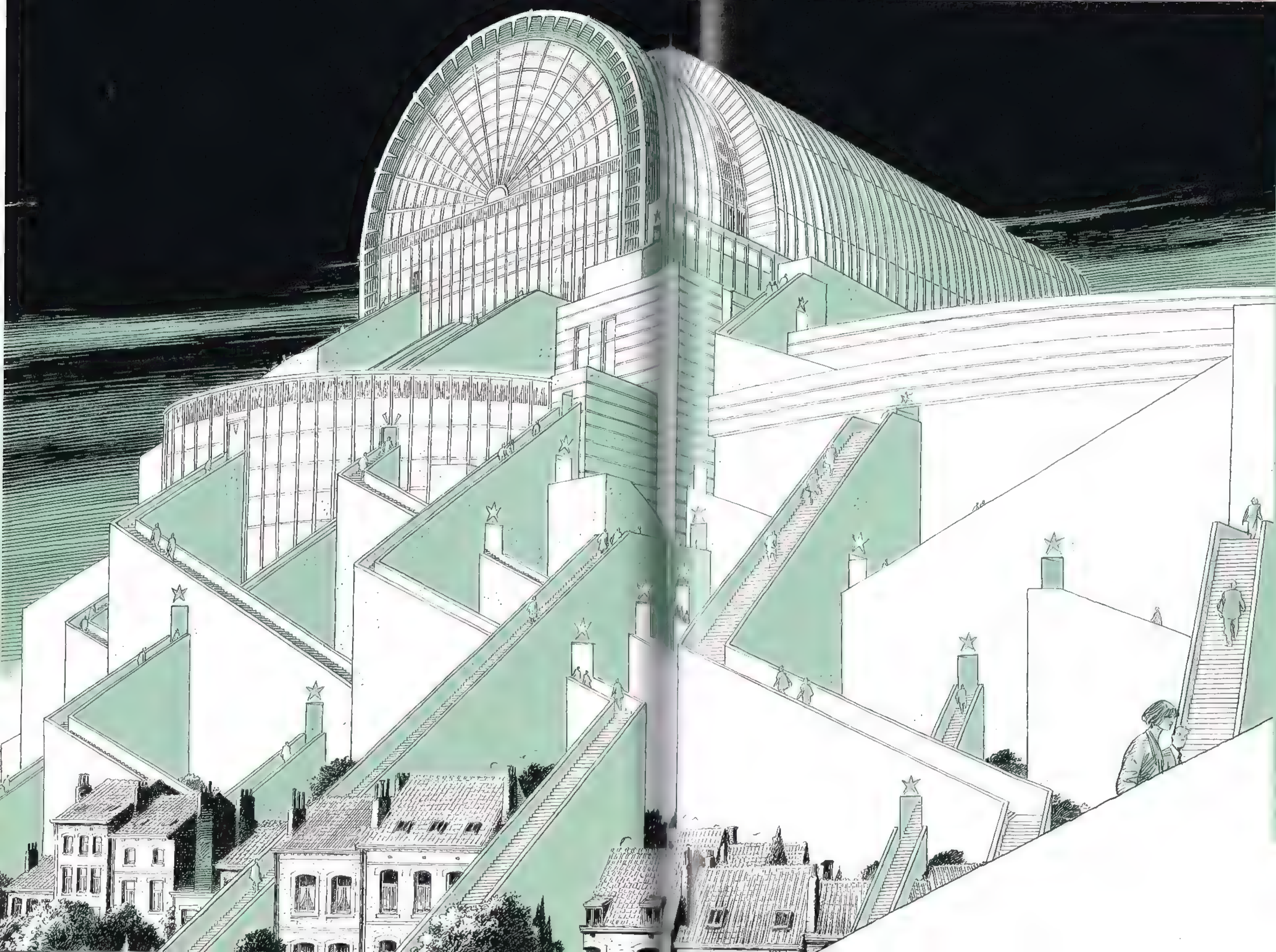
Tussen de Waversesteenweg en de Elsensesteenweg strekt zich de Ernest Solvaystraat uit die, afgezien van de art-nouveaupareltjes die haar sieren, een deel van deze metamorfose onthult die u terugvindt in de Vredestraat (een evenwijdige verkeersader) en op het Sint-Bonifaasplein, dat nu het hoofdkwartier is van enkele van de trendy cafés-restaurants van de hoofdstad, die erg in trek zijn bij de naburige eurocraten.

Shoppen in Matongé.

Het **gemeentemuseum van Elsene** kwam tot stand in 1892, in het vroegere slachthuis van de gemeente, na een schenking van een honderdtal werken van de schilder en verzamelaar Edmond de Pratere. Van de Vlaamse schilderkunst tot het impressionisme, van de kubisten en affiches van Toulouse-Lautrec tot doeken van Delvaux, Magritte, Pierre Alechinsky en logogrammen van Christian Dotremont: van zaal tot zaal onthult de permanente collectie haar schatten, en de zalen die voorbehouden zijn voor tijdelijke tentoonstellingen een ander, even uiteenlopend aanbod. Elsene was de eerste gemeente van de Brusselse agglomeratie die zich voorzag van een museum. Al gauw breidde het zich uit naar een ander gebouw dat het gemeentebestuur liet bouwen, uitgerust met een scène en twee galerijen die bedoeld waren om plaats te bieden aan tijdelijke tentoonstellingen en vieringen. Het sloeg meteen in. In die tijd woonden al heel wat kunstenaars en letterkundigen in Elsene. In de Parijse literaire kringen werd deze gemeente trouwens het 'Brusselse Montparnasse' genoemd omwille van haar vele cafés en cabarets. Schenkingen en legaten hebben de collecties van het museum de hele XXe eeuw lang verrijkt, en ze worden nu beschouwd als enkele van de rijkste van het land. Ze bestrijken tal van periodes en bewegingen in de kunstgeschiedenis, met enkele rariteiten, zoals De Ooievaar, een van de zeldzame gekende tekeningen van Dürer.

Het is het café-restaurant Nganda Matonge dat zijn naam aan de wijk gegeven heeft. Matongé verwijst naar een wijk in Kinshasa.

VERTREK: METROSTATION TROON
AANKOMST: LEOPOLDPARK
TE WETEN: Om de unieke sfeer van de Europese wijk helemaal in zich op te nemen en de verschillende boeiende musea van de Leopoldwijk te ontdekken geeft u best de voorkeur aan het weekend. Tenzij u kiest voor een bezoek aan het Parlement, dat alleen op weekdagen toegankelijk is.

LEOPOLDWIJK EN EUROPESE WIJK

ONTBOEZEMINGEN VAN EEN PARK

Lente, zomer, herfst, winter: als je door het Leopoldpark loopt, word je bekoord door de intieme variaties van zijn oevers. De hoge bomen laten hun silhouetten uitzwermen over de tamelijk steile hellingen met kortgeknipt gras van dit beperkte gebied, met een binnenkant waarover verscheidene gebouwen verdeeld zijn. Sommige, zoals het Museum voor Natuurwetenschappen, getuigen van zijn eerste identiteit: een sierpark, voorzien van een zoo; andere, zoals de Solvay Bibliotheek, van wat ervan terecht gekomen is na zijn heraanleg aan het einde van de XIX[e] eeuw: een wetenschapsstad.

Het Leopoldpark, dat de rol van bewaarder vervult, vertelt het bijzondere verhaal dat in het midden ervan, en erbuiten, de boventoon voert. Want zijn woorden weiden uit, vertrouwt het u toe, zodra u het langs voren of langs achteren nadert langs de glooiing van de ramen van het Europees Parlement, dat op zijn heuvels is opgetrokken als bescherming tegen wie dan ook. De *Caprice des Dieux* (zoals het genoemd wordt) dringt een ostentatieve aanwezigheid op, die bomen die de aanleiding van de wijk, hun wijk, volgen, met hun takken trachten te overtreffen.

In de wijk, die geboren werd onder de beste voortekenen en beloofde een van de elegantste van de hoofdstad te worden, blijven vandaag hier en daar alleen maar enkele resten van deze flamboyante periode over. Een wrede metamorfose voor een gebied dat nu het centrum van Europese instellingen en tal van ondernemingen is die, zodra het avond geworden is en tijdens het weekend, leeglopen en veranderen in een woestenij van grijze straten en trottoirs.

Een reuzenfresco van Hergé, dat dateert uit 1932, strekt zich uit aan de ingang van het nieuwe station Brussel-Luxemburg. Het stelt een bezoek van Sint-Nicolaas aan Brussel voor, waarbij hij door de menigte, de journalisten en een handvol officiële kopstukken van de stad ontvangen wordt.

In het perspectief van de Luxemburgstraat

Als je Brussel te voet bezoekt, wen je eraan: weinig verkeersborden om uit het centrum weg te geraken, en nog minder in de omgeving van de Europese wijk. De uitgang van het metrostation Troon, aan het Troonplein, wijkt niet af van dat principe. Om het Leopoldpark te bereiken, moet u alleen, wanneer u uit de metro komt, de naam van de Luxemburgstraat (rechts) onthouden, die in rechte lijn en op een paar minuten ernaartoe leidt.

Begeef u op de trottoirs van deze verkeersader met zijn reeks perfect geordende, donkergrijze kantoorblokken. U loopt voorbij de stoet fastfood- en dienstenbedrijven (stomerij, drogisterij, schoenmaker...) voor de bedienden van de tertiaire sector die over deze eilandjes verdeeld zijn. Loop langs hun etalages met de indruk dat u een nieuwe stad binnenkomt, zoals je er tegenwoordig zoveel vindt overal ter wereld, die volgens haar eigen codes en normen leeft.

Brussel, de Europese hoofdstad, biedt het begin van een landschap op de drempel van een doordeweekse dag, met haar gebruikelijke ritme. Aan het einde van het perspectief tekenen zich het Luxemburgplein, de eerste gebouwen van het Europees Parlement en **de gevel van het vroegere station Luxemburg** ① af, dat laatste in blauwe steen, gered na veel protest van het buurtcomité. Op de wijzerplaat van de klok geven de zwarte wijzers op een witte achtergrond de tijd aan die je automatisch opmerkt wanneer je het gebouw nadert.

De creatie van het Leopoldpark past in het kader van die van de gelijknamige wijk, die vanaf 1837 oprijst buiten de omwallingen, ten oosten van de hoofdstad, volgens de plannen van de architect Tilman-François Suys. Deze wijk, gelegen tussen de gemeenten Elsene en Etterbeek en onmiddellijk in trek bij de gegoede Brusselse burgerij, voor wie ze bestemd was, ligt langs het domein Eggevoort, dat langs de Maalbeek gevestigd is. Dit domein van 10 ha met vijvers werd in 1851 door zijn eigenaars afgestaan aan de *Société royale de zoologie, d'horticulture et d'agrément* (koninklijke vereniging voor dierkunde, tuinbouw en sierteelt), die aan Alphonse Balat (zie p. 74 en 77), architect van de koning, en aan Louis Fuchs, landschapsarchitect, vroeg om het in te richten als een sierpark in Engelse stijl.

Het grote geplaveide plein is omringd door woningen met twee of drie verdiepingen die dateren van het einde van de XIXe en het begin van de XXe eeuw. Hun benedenverdiepingen worden in beslag genomen door cafés, restaurants en brasserieën, die allemaal even charmant en gaaf zijn, met uitzondering van een of twee die 'dans leur jus' gebleven zijn. Aan het einde van de dag zijn ze de favoriete ontmoetingsplaats voor de eurocraten. Wanneer u op het plein uitkomt, ontdekt u (rechts) de onopvallende ingang van

De geredde gevel van het oude station Luxemburg aan de 'Caprice des Dieux'.

een supermarkt, voor het geval u zin zou krijgen in een geïmproviseerde picknick in het Leopoldpark. Bekijk, terwijl u voortstapt, snel de verschillende bushaltes, hun nummers (54, 84, 80, 95...) en hun routes. Weet ook dat achter de gevel van het vroegere station de toeristische dienst gehuisvest is.

De Leopoldwijk heeft tussen 1960 en 1981 50 % van haar woonoppervlakte en meer dan 65 % van de kleinhandels, cafés, restaurants, handwerkers en ondernemingen moeten afstaan ten gunste van de administratieve activiteiten en de Europese instellingen, en aansluitend de verschillende ambassades, hoofdkantoren van grote maatschappijen en lobbyfirma's.

De ingang van het nieuwe, volledig ondergrondse station Brussel-Luxemburg ligt even verderop aan de rechterkant, langs de Trierstraat, die langs een eerste salvo van administratieve gebouwen van het Parlement en langs het plein loopt. U had het park ook langs deze straat kunnen bereiken. Op weekdagen vindt het meeste komen en gaan van de eurocraten trouwens plaats tussen dit station en het station Brussel-Schuman, dat vlakbij de Schumanrotonde ligt, het knooppunt van de Europese instellingen. Aan de achterkant van de bewaarde gevel van het oude station strekt zich een immense dreef uit voor een volgende salvo van administratieve gebouwen van het Parlement. Dankzij deze volledig geplaveide, lichtjes gekromde en zacht glooiende wandeldreef kunt u te voet de twee grote verkeersaders die langs het **Parlement** ② en het Leopoldpark lopen, de Waversesteenweg enerzijds en de Belliardstraat anderzijds, bereiken.

Als u van de ene naar de andere loopt worden de radicale transformaties duidelijk die hun omgeving ondergaan heeft opdat Brussel zou kunnen opklimmen tot Europese hoofdstad. De Belliardstraat (links als u met uw gezicht naar het Parlement staat) confronteert u met een lawaaierige stedelijkheid, die teruggebracht is tot haar meest functionele aspect, dat men ontvlucht zodra men erop uitkomt; behalve wanneer bepaalde verplichtingen u naar het **Europees Economisch en Sociaal Comité** ③ (nummer 99-101) of het **Comité van de Regio's** ④ (nummer 101) leiden, of zelfs verder, enkele honderden meters verderop aan de overkant van de straat, naar de Justus Lipsiusstraat voor de **Raad van ministers van de Europese Unie** ⑤, of naar het Schumanplein voor de hoofdzetel van de Europese Commissie, in het **Berlaymontgebouw** ⑥.
Uw nieuwsgierigheid tot het uiterste drijven in dat deel van de wijk biedt geen bijzondere voldoening, alleen het gevoel dat u rondzwerft in een buiten de realiteit staande, kleurloze, vervelende, om niet te zeggen ontmoedigende wereld, die de Belliardstraat en de Wetstraat (die er evenwijdig mee loopt tot aan het **Jubelpark** ⑦) samenvatten door druk verkeer op weekdagen en hun verlaten asfalt tijdens het weekend.
Ze bieden een misselijk makend, mistroostig uitzicht, deze twee belangrijke assen, die lijken op riolen met auto's langs kantoorblokken en nog eens kantoorblokken, geblokt geplaatst, de symbolen van de verstedelijking van de jaren 1960-1980. In maart 2009 hebben de Europese Commissie en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan de architect Christian de Portzamparc gevraagd om deze buurt 'menselijker te maken' en om een manier te vinden om de band met het Jubelpark nieuw leven in te blazen. Keer ze in afwachting de rug toe, en ga terug naar de boomrijke dreef die zich voor het Parlement uitstrekt.

Aan het einde van de Wetstraat strekt zich het Jubelpark uit, waarboven een kolossale triomfboog uitsteekt, het verbindingspunt van twee vleugels van een al even gigantisch paleis, dat drie musea herbergt: het **Jubelparkmuseum**, het **Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis** en **Autoworld**. In dit immense park, dat door Leopold II gefinancierd werd om in 1880 de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid van het koninkrijk te vieren, staan ook een moskee en, net ernaast en heel discreet, het **Hortapaviljoen**, dat door de architect gebouwd werd om plaats te bieden aan *Les Passions Humaines*, een immens bas-reliëf in wit marmer van de hand van Jef Lambeaux. Achter de deur van deze kleine tempel worden het geluk en de zonden van de mensheid weerspiegeld, die door de dood gedomineerd worden. Het tafereel, dat in een lyrische stijl van in elkaar verstrengelde lichamen gebeeldhouwd werd, veroorzaakte een schandaal bij zijn onthulling aan het publiek. Het was tot heel recentelijk niet toegankelijk.
Informatie over de bezoeken vindt u in het Jubelparkmuseum.

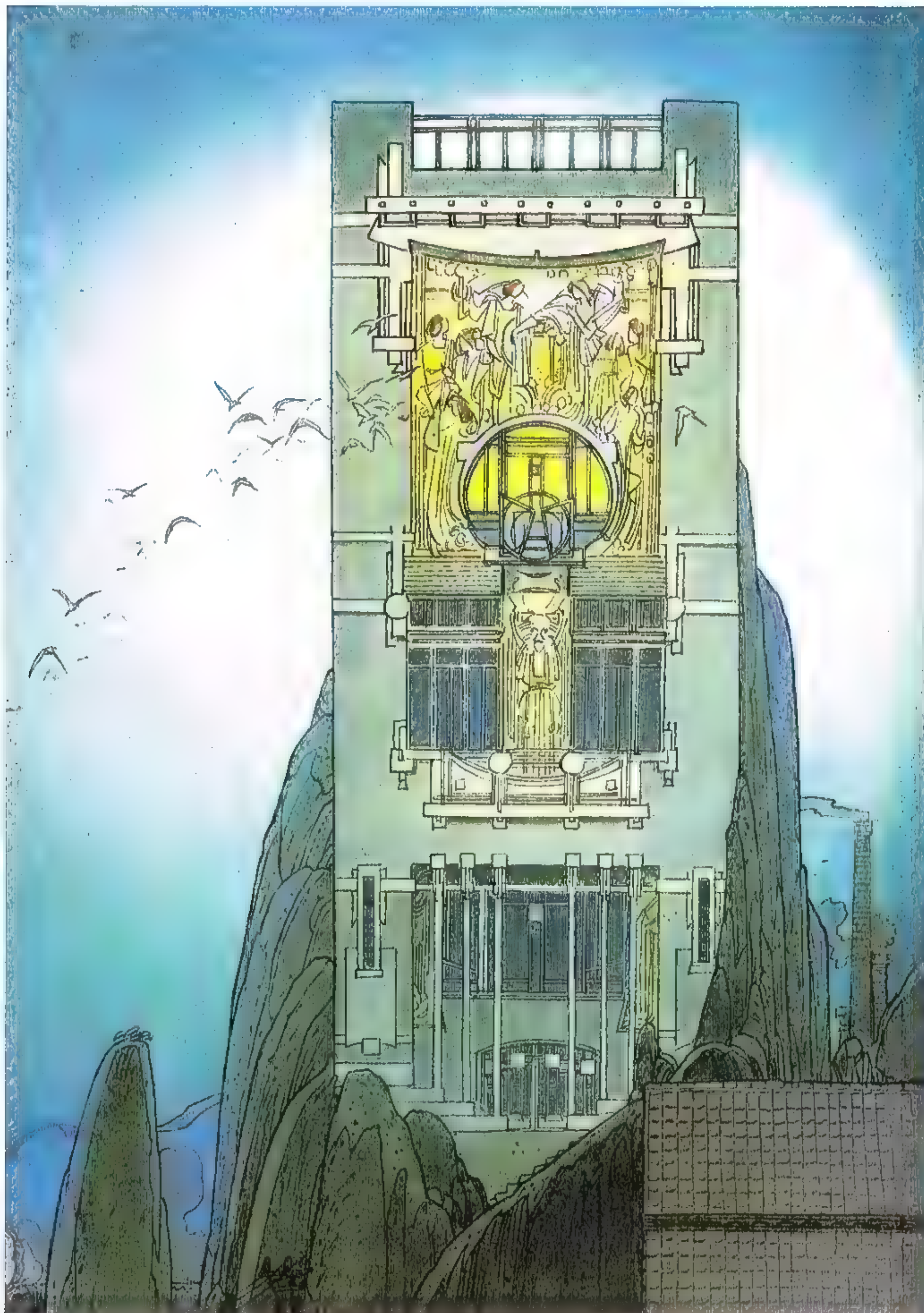
Wiertzstraat, Vautierstraat

Het Leopoldpark, verborgen, bevindt zich er net achter. Haast u dus om het tweede salvo van Parlementsgebouwen achter u te laten. Neem daarvoor de overdekte dreef die zich recht voor u aftekent (lichtjes naar links als u van het Luxemburgplein komt).

Het Europees Parlement beschikt over zijn eigen postcode: 1047 Brussel, en over een wandelgang met kappers, stomerijen, krantenwinkels, cafés en een eetzaal.

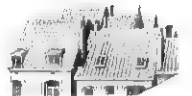
Les Passions Humaines, beschermd door het Hortapaviljoen.

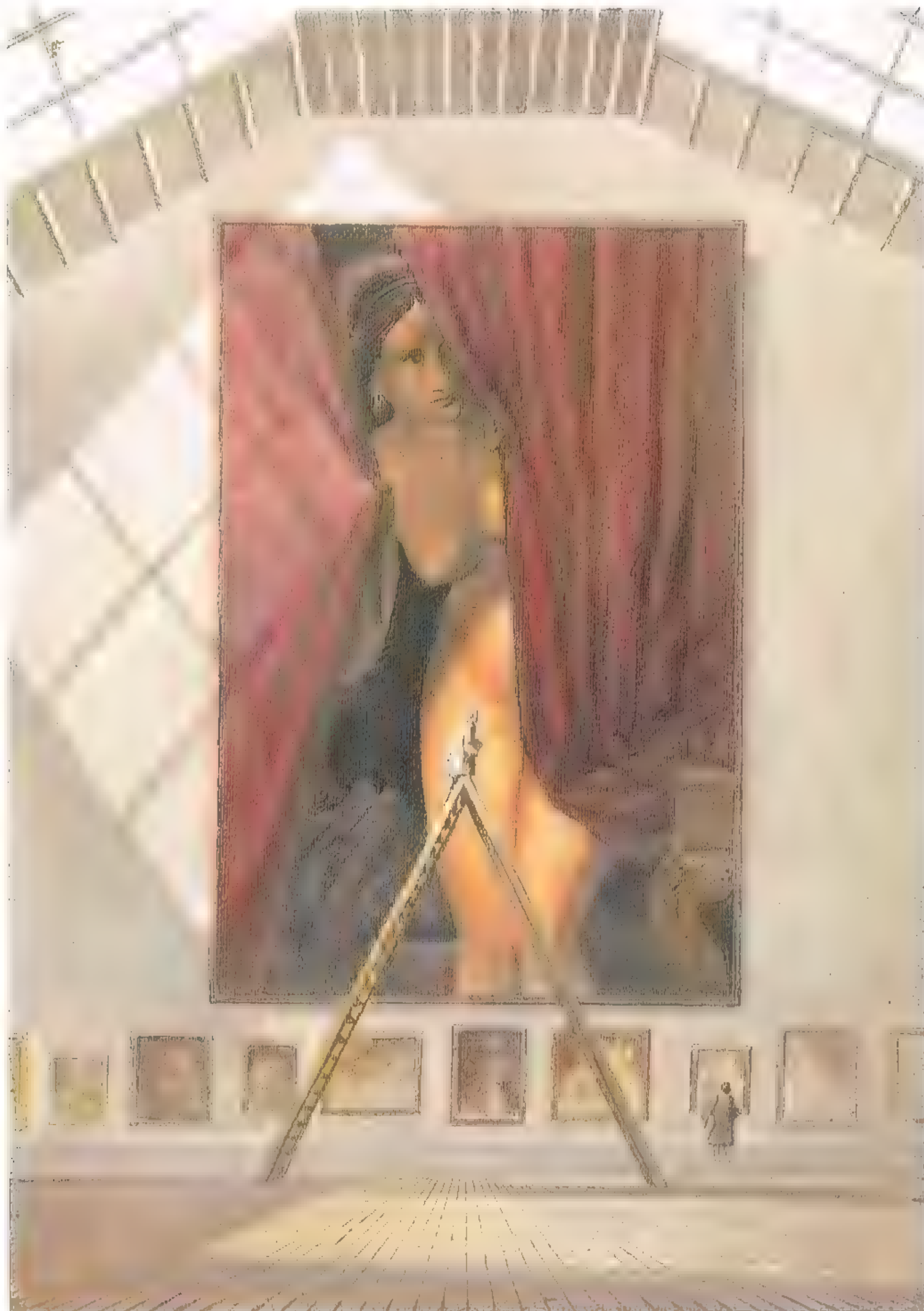
De wulpsheid en bevalligheid van het Cauchiehuis, dat boven de stad uitsteekt.

Het **Cauchiehuis** (Frankenstraat 5), een prachtig art-nouveaubouwwerk en trouwens een pareltje van het genre, heeft op miraculeuze wijze de chaos overleefd die de Leopoldwijk trof, doordat het in 1980 gekocht werd door Guy en Léona Dessicy. Deze restaureerden het en gaven het de glans weer waarvan Paul Cauchie, zijn ontwerper en eerste eigenaar, het bij zijn creatie in 1906 voorzien had door er al zijn talent als interieurinrichter en meester in sgraffiti in te steken, met name in de gevel. Dit herenhuis, dat toegankelijk is voor het publiek, had na zijn restauratie plaats moeten bieden aan een Kuifjemuseum, maar van dit door Hergé goedgekeurde project werd afgezien ten gunste van het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal.

Het Informatiebureau van de Europese Unie links, en de inkomhal voor de werknemers rechts: ga tussen de twee door, en ga de trap in ricochet af tot aan de Wiertzstraat. Hier ligt de hoofdingang van het Parlement, een instelling die alleen bij plenaire vergaderingen werkt. Op alle andere dagen zie je weinig mensen binnen en in de omgeving. Loop er dus langs door de Wiertzstraat (rechts) om vervolgens de Vautierstraat te nemen. Deze laatste tekent zich links af, met over haar hele lengte, in het eerste deel ten minste, een hoge bakstenen muur die u volgt terwijl u met gestrekte nek een handvol bomen met weelderig lover ziet opduiken. Ze zijn trots op hun panache, maar lijken enigszins verbaasd dat hun perspectief op het Leopoldpark van hen afgepikt werd door dat Parlement, een lomp gebouw dat in 1998 opgetrokken werd door enkele projectontwikkelaars om oorspronkelijk plaats te bieden aan een congresgebouw. Aangekomen op het nummer 43 van de Vautierstraat tekent zich de mysterieuze identiteit af van een tuin 'achter gesloten deuren'. Hij behoort toe aan het **huis en het atelier van de schilder Antoine Wiertz** (8), wiens werken (met bovenmaatse afmetingen) en hun verhalen een boeiend museum opleveren. Het levensverhaal van deze humanistische kunstenaar, een hoofdfiguur van de Belgische romantische beweging, periodiek beeldbouwer en visionair letterkundige introduceert u in een nieuw tijdperk. Ga dus terug in het leven van deze teruggetrokken, trotse en gulle schilder, die in deze groene wijk een stukje grond vond waar hij, volgens zijn plannen, een huis en aanpalend atelier liet bouwen waarin hij leefde tot aan zijn dood in 1865, trachtend het voortbestaan van zijn werk te verzekeren. Ontdek in het bijzonder, tijdens het bezoek, het profetische pamflet dat hij schreef naar aanleiding van de weigering van de stad Parijs om zijn werk tentoon te stellen op het Salon van 1838, dat plaatsvond in het Louvre. "Het is mijn plan, mijn nieuws om van Brussel de hoofdstad van Europa te maken. Kom op, Brussel! Kom in opstand! Word de hoofdstad van de wereld, en zorg ervoor dat Parijs, voor jou, niet meer is dan een provinciestad." Wat zou hij vandaag geschreven hebben, wanneer hij zag dat zijn woning in het nauw zat? Bij het buitenkomen van het museum, aan de andere kant van het trottoir,

Antoine Wiertz, geboren te Dinant op 22 februari 1806 in een bescheiden familie, was erg onder de indruk van *De kruisafneming* van Rubens. Hij leefde van portretten waarvoor hij gecommanditeerd werd, maar weigerde zijn doeken te verkopen om er telkens opnieuw naar te kunnen terugkeren en ze te bewaren voor zijn museum, dat hij al voorzien had terwijl hij nog in leven was.

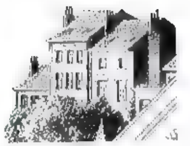
In het atelier van de schilder Antoine Wiertz waakt *L'Attente*, een doek van de kunstenaar, over de plek.

tekent zich een van de ingangen van het Leopoldpark af, gekneld tussen het Europees Parlement en de vreemde toren van het Museum voor Natuurwetenschappen, die bedacht werd voor de Wereldtentoonstelling van 1958. Loop, voor u er binnenstapt, verder de Vautierstraat af om de mooie reeks privéwoningen, die er liggen, te bekijken. Snuif de sfeer op van deze straat, een van de mooiste van Brussel, die trouwens vaak het kader is voor fictionele opnames. In navolging van het Wiertzmuseum – dat gered werd van de afbraak doordat het deel uitmaakt van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten – weerspiegelen deze huizen met alle elegantie die hen eigen is hoe de Leopoldwijk eruitzag voor de burgerij verhuisde naar nog groenere gemeenten.

Toen de mijnwerkers van Bernissart in maart 1878 het eerste met pyriet versierde iguanodonbot opgroeven, dachten ze dat ze een met goud gevulde boomstam ontdekt hadden. De opgravingswerken die eruit voortvloeiden brachten een dertigtal volledige of fragmentarische specimens aan het licht, die opmerkelijk goed bewaard waren. Een uitzonderlijke ontdekking, die ook honderden andere fossielen opleverde, waaronder vier krokodillen, zes zoetwaterschildpadden en een salamander. Hun opbouw en hun tentoonstelling in het Museum voor Natuurwetenschappen vandaag bieden een fantastisch tijdloos schouwspel.

In het Leopoldpark

Aangekomen aan het einde van de Vautierstraat keert u op uw stappen terug om de ingang van het **Museum voor Natuurwetenschappen** 9 te bereiken. Ook dit museum is een getuige van de transformatie van de buurt, en het verzet zich evenzeer, maar op zijn manier, tegen de wil om uit te breiden van de Europese wijk. Het museum is een van de belangrijkste elementen van het park. Collecties, zuiver wetenschappelijk onderzoek en onderzoek naar de verschillende aspecten van de evolutie (biologie, biodiversiteit, milieubeheer) tonen de dynamiek van deze instelling aan, die tegelijk museum en onderzoekscentrum is. Van de beroemde galerij van de iguanodonten van Bernissart tot de gloednieuwe galerij van de Evolutie

De collectie van het Museum voor Natuurwetenschappen, met zijn 37 miljoen specimens, 11 miljoen insecten, 10 miljoen schelpen en 100.000 modelspecimens, is de op drie na grootste ter wereld.

Parade van iguanodonten.

Het Europees Parlement, een onbereikbaar bolwerk, bijgenaamd de 'Caprice des Dieux'.

worden ontelbare verhalen verteld, die je een voor een aan je oog voorbij laat trekken, te beginnen bij de fascinerende en beroemde galerij van de dinosaurussen, waarna je verder gaat in de permanente zalen van het museum, die het verhaal van 250 jaar natuurwetenschappen in België vertellen, met als eerste de opgezette olifant van de vroegere zoo van het Leopoldpark. Neem, wanneer u het museum buitenkomt, opnieuw de Vautierstraat (langs rechts) en sla de laan in die naar het park loopt. Ontdek de drie kleine huisjes in baksteen van het museum, met het Parlement dat er bovenuit steekt, en daarna de prachtige **Solvaybibliotheek** (10) in art-nouveaustijl, getekend Constant Bosmans en Henry Van de Velde, die vandaag omgebouwd is tot een ontvangst-, conferentie- en concertruimte. Net daaronder tekent zich het **Fysiologish Instituut** (11) af, dat vandaag plaats biedt aan de middelbare school Emile Jacqmain. Het Leopoldpark verdeelt zijn gebouwen, die aan het einde van de XIXe eeuw opgetrokken werden, op het moment dat het gekozen werd om plaats te bieden aan universiteiten en centra voor wetenschappelijk onderzoek. De verhuis in 1921 van de Université Libre de Bruxelles (ULB) van het centrum naar Solbosch, dat de voorkeur kreeg op het Leopoldpark, leidde tot de geleidelijke vervreemding van de gebouwen. Het Instituut voor Anatomie, het Institut Pasteur, het Instituut George Eastman en de vroegere Ecole de Commerce, opgericht onder impuls van de industrieel Paul Solvay en dokter Paul Héger en gesteund door bankiers, hebben echter wel de naam van hun eerste identiteit behouden.
Loop er voorbij langs de rustige, sobere dreven van dit park in Engelse stijl, die omringd worden door essen, kastanjebomen, platanen, esdoorns en cipressen. Raven discussiëren luid en samenzweerderig. De beladen lucht en de windstoten kondigen regen aan. Het water van de vijver wordt grijzer en het gras groener. In de dreven begint men sneller te stappen, de schaduwen verdwijnen. Kijk hoe de bladeren heftiger beginnen te bewegen en de storm opsteekt.

HET ZONIENWOUD, EEN VERZAMELING BEUKEN

Historische aanknopingspunten

X^e^-XIe eeuw De naam Brussel (Brucsella) verschijnt voor het eerst in een document dat verwijst naar een gebeurtenis uit 965. De stad begint zich te ontwikkelen rond drie aparte kernen, waarvan er een zich in het bijzonder uitbreidt op de rechteroever van de Zenne. In 1015-1020 wordt Brussel aangeduid als *portus*. Op de Coudenberg, tegenover een aan Sint-Michiel gewijde kapel die op de tegenoverliggende heuvel gebouwd is, richten de graven van Leuven (die later de hertogen van Brabant zullen worden) rond 1100 een burcht op.

XIIe eeuw Brussel, dat nu een halte is op de handelsroute tussen Brugge en Keulen, ondergaat een metamorfose met de drooglegging van de moerassen en de bouw van molens aan de rand van de gecreëerde loop van de Zenne rond 1175.

Begin van de XIIIe eeuw Bouw van de eerste omwalling van Brussel, die 4 km lang is.

Tweede helft van de XIIIe eeuw Brussel wordt de verblijfplaats van de hertogen van Brabant, die haar verkiezen boven Leuven. Deze nieuwe status zal bijdragen tot de ontwikkeling van de luxeambachten en de lakenindustrie.

1353-1379 Bouw van de tweede omwalling, die 8 km lang is en die zal blijven bestaan tot de XIXe eeuw.

1421 Onder hertog Jan IV krijgt Brussel een gemeentewetgeving, waarvan de basis behouden zal blijven tot de XVIIIe eeuw.

1430 Dood van hertog Filips van Saint-Pol. Het hertogdom Brabant gaat over naar Filips de Goede, en bijgevolg van het huis van Leuven naar het huis van Bourgondië, dat een aantal prinsdommen verenigt onder de naam de Nederlanden of Vlaanderen. Brussel wordt er de hoofdstad van, Filips de Goede verfraait het paleis van de Coudenberg. Voor de stad breekt een lange periode van welvaart aan, die zal aanhouden van de hertogen van Bourgondië tot de Habsburgers.

1455 Einde van de bouw van het stadhuis, het symbool van de autonomie van de stad.

1477 Maria van Bourgondië geeft Brussel de toelating om een kanaal te graven tot Mechelen.

1482 Dood van Maria van Bourgondië, vrouw van Maximiliaan van Oostenrijk. Deze laatste wordt de nieuwe sterke man van Brabant, tot zijn zoon Filips de Schone meerderjarig is. Het huis Habsburg erft zo alle prinsdommen die de Nederlanden vormen, waaronder Brussel.

1488 Burgeroorlog en pestepidemie in de zomer van 1489.

1507 Margaretha van Oostenrijk (1480-1530) wordt na de dood van Filips de Schone algemeen landvoogdes over de Nederlanden. Ze verplaatst de zetel van de centrale regering van de Nederlanden van Brussel naar Mechelen, waar ze Karel V, haar neef, opvoedt, de latere keizer van de Nederlandse gewesten en koning van Spanje. Deze laatste zal Brussel opnieuw benoemen als hoofdstad en zetel van de Staten-Generaal van de Nederlanden. De Nederlanden sluiten zich aan bij Oostenrijk.

1516 Met Karel V aan de macht begint de Spaanse overheersing. Brussel bloeit en wordt de machtigste stad van Brabant.

1551 Begin van de werken aan het kanaal van Willebroek, dat Brussel met Willebroek verbindt en een snelle doorgang naar de Noordzee biedt. Het zal plechtig geopend worden in 1561 en dé zeeweg van het land worden.

1555 Karel V treedt af ten gunste van zijn zoon Filips II, die ervoor kiest om zich in Spanje te vestigen. Tijdens de tweede helft van de XVIe eeuw wordt Brussel gedegradeerd tot verblijfplaats van de landvoogden van de Nederlanden. Er breken opstanden uit tegen een achtergrond van godsdienstoorlogen, de Spaanse onderdrukking leidt tot de val van de stad. In 1568 worden de graven van Egmont en Horne terechtgesteld op de Grote Markt.

1579 Brussel neemt deel aan het Verbond van Utrecht. Van 1577 tot 1585 is de stad, die opnieuw in volle bloei is, een autonome calvinistische republiek, voor ze weer ingenomen wordt door de Spanjaarden en ze de zetel van de regering van de Spaanse, en vervolgens Oostenrijkse Nederlanden wordt. Tijdens deze tweede helft van de XVIe eeuw scheiden de noordelijke provincies zich af van de zuidelijke.

XVIIe eeuw Brussel neemt aan de zijde van de zuidelijke Nederlanden deel aan de katholieke beweging van de Contrareformatie door tal van religieuze gebouwen op te trekken in barokstijl. Kant wordt een belangrijke bron van welvaart.

1695 Beschieting van Brussel door maarschalk de Villeroi op bevel van Lodewijk XIV, die de zuidelijke Nederlanden begeert. Het centrum van de stad, de Grote Markt, het stadhuis en meer dan 4.000 huizen worden vernield en zullen heropgebouwd worden.

1713 Na de Spaanse Successieoorlog komen Brussel en de rest van de zuidelijke Nederlanden terecht onder het gezag van de Oostenrijkse tak van het Huis Habsburg. De textiel- en luxesector in de stad ontwikkelen zich. Op de ruïnes van het paleis van de Coudenberg, dat in 1731 vernield werd door een brand, wordt in de tweede helft van de XVIIIe eeuw een neoklassieke wijk gebouwd. Onder prins Karel van Lotharingen (1744-1780) ondergaat de hoofdstad een metamorfose door grootse verfraaiingswerken in klassieke stijl.

1789-1790 Tijdens de Brabantse revolutie wordt Brussel de hoofdstad van de Verenigde Belgische staten, die zich onafhankelijk verklaren van de Oostenrijkse macht, maar kort daarna opnieuw onder haar voogdij komen.

1795 Het revolutionaire Frankrijk annexeert de vroegere zuidelijke Nederlanden, en Brussel wordt een eenvoudige departementshoofdstad.

Begin van de XIXe eeuw In Brussel, dat onder het gezag van Napoleon I staat tot zijn nederlaag in Waterloo, maakt de textielindustrie een enorme groei door dankzij de blokkade die door de Franse keizer opgelegd werd aan Engeland. In 1801 richt Bonaparte het Museum voor Schone Kunsten op in Brussel, de latere Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van de Stad.

1815 Na de nederlaag van Napoleon I en het Congres van Wenen wordt België opgenomen in het koninkrijk der Nederlanden. Samen met Den Haag vervult Brussel de rol van hoofdstad van dit

nieuwe geheel, dat de vroegere noordelijke en zuidelijke Nederlanden omvat. Willem I wordt uitgeroepen tot koning van Nederland en België.

1827 Begin van de werken voor de aanleg van het kanaal van Charleroi.

Nacht van 24 op 25 augustus 1830 Tijdens de opvoering van *De Stomme van Portici* van Esprit Auber in de Koninklijke Muntschouwburg, waarvan een van de liederen het patriottisme van de Napolitanen tegen de Spaanse agressor verheerlijkt, toont het publiek zijn enthousiasme. Het is het begin van de revolutie, die op 23 september ontaardt in een volksopstand en vervolgens in een nationale opstand. In de nacht van 26 op 27 september verlaten de troepen van Willem I de stad.

4 oktober 1930 Een tijdelijke regering verordent dat de provincies van België een onafhankelijke staat vormen. Brussel wordt er de hoofdstad van. Daarna stemt het Congres dat het toekomstige België een monarchie zal zijn.

21 juli 1831 De Duitse prins Leopold van Saxen-Coburg en Gotha bestijgt de troon onder de naam Leopold I.

December 1865 Leopold II volgt zijn vader op, zet de grote werken in de hoofdstad voort en breidt ze zelfs uit: de stad ondergaat een verregaande transformatie, terwijl Leopold ambieert om zijn koninkrijk te voorzien van een rijk dat het zal ophijsen naar het niveau van een grote koloniale mogendheid.

30 april 1885 Na de expeditie van Henry Morton Stanley in Congo wordt Leopold II koning van de onafhankelijke staat Congo. De ontginning van de mijnrijkdommen van dit land zal de stedenbouwkundige projecten van Leopold II financieren. Toch zal hij in 1908 Congo aan België moeten afstaan na onthullingen over de gewelddaden die gepleegd werden bij de productie van rubber.

Einde van de XIXe – begin van de XXe eeuw Brussel, een industrie- en handelsstad, is getuige van de creatie van nieuwe wijken, van parken, maar ook van de overwelving van de Zenne en de nivellering door middel van verscheidene nieuwe wegen van het hart van het oude Brussel met het oog op de aanleg van de Noord-Zuidverbinding. Op 17 december 1909 sterft Leopold II; zijn zoon, koning Albert I, volgt hem op.

1910 Wereldtentoonstelling van Brussel.

4 augustus 1914 Duitsland verklaart de oorlog aan België, dat weigert om het Duitse leger vrije doorgang te geven om Frankrijk aan te vallen. Op 20 augustus 1914 trekken de Duitse troepen Brussel binnen.

1932 Plechtige opening van het kanaal van Charleroi. De werken hebben vijf jaar geduurd.

17 februari 1934 Albert I, de zegevierende held van de Eerste Wereldoorlog, de bindende kracht van de nationale eenheid en erg geliefd door zijn volk, sterft wanneer hij te pletter stort bij het beklimmen van een rots aan de oevers van de Maas. Zijn oudste zoon wordt koning Leopold III.

1935 Wereldtentoonstelling van Brussel.

10 mei 1940 Zonder oorlogsverklaring valt het Duitse leger het land binnen en bombardeert het Brussel, dat op 28 mei de wapens neerlegt.

3 september 1944 Brussel wordt bevrijd, de stad is tijdens de jaren 1943-1944 meermaals gebombardeerd, en zal tot in april 1945 gebombardeerd worden met de vliegende bommen, de V2's.

1948 De Benelux wordt geboren, de economische unie van België, Nederland en Luxemburg.

De nacht van 31 juli op 1 augustus 1951 Tegenover de polemiek en de talrijke incidenten die zijn terugkeer naar België en vervolgens op de troon teweegbrengen, treedt koning Leopold III af ten gunste van zijn zoon Boudewijn, die op 17 juli in het paleis van Brussel uitgeroepen wordt tot koning.

1958 Wereldtentoonstelling. Brussel wordt ook verkozen tot voorlopige zetel van de EEG, die op 1 november 1993 de Europese Unie wordt.

4-7 januari 1959 Rellen in Leopoldstad, die op 30 juni 1960 tot de onafhankelijkheid van Congo zullen leiden.

Winter 1960-1961 Zware stakingen.

1963 Brussel wordt verdeeld in 19 gemeenten.

1967 Het hoofdkwartier van de NAVO in Europa vestigt zich in Brussel.

1973 De Vlaamse vlag – een zwarte leeuw met rode tong en klauwen op een gele achtergrond – wordt officieel aangenomen; daartegenover staat de rechtstaande haan, die het officiële symbool van Wallonië zal worden. Vanaf 1973 heeft de Vlaamse gemeenschap haar eigen feestdag – 11 juli – ter nagedachtenis van de Guldensporenslag van 1302. Twee jaar later, in 1975, legt de Franstalige gemeenschap haar feestdag vast op 27 september, ter nagedachtenis van de dag in 1830 waarop de Nederlanders uit Brussel verjaagd werden.

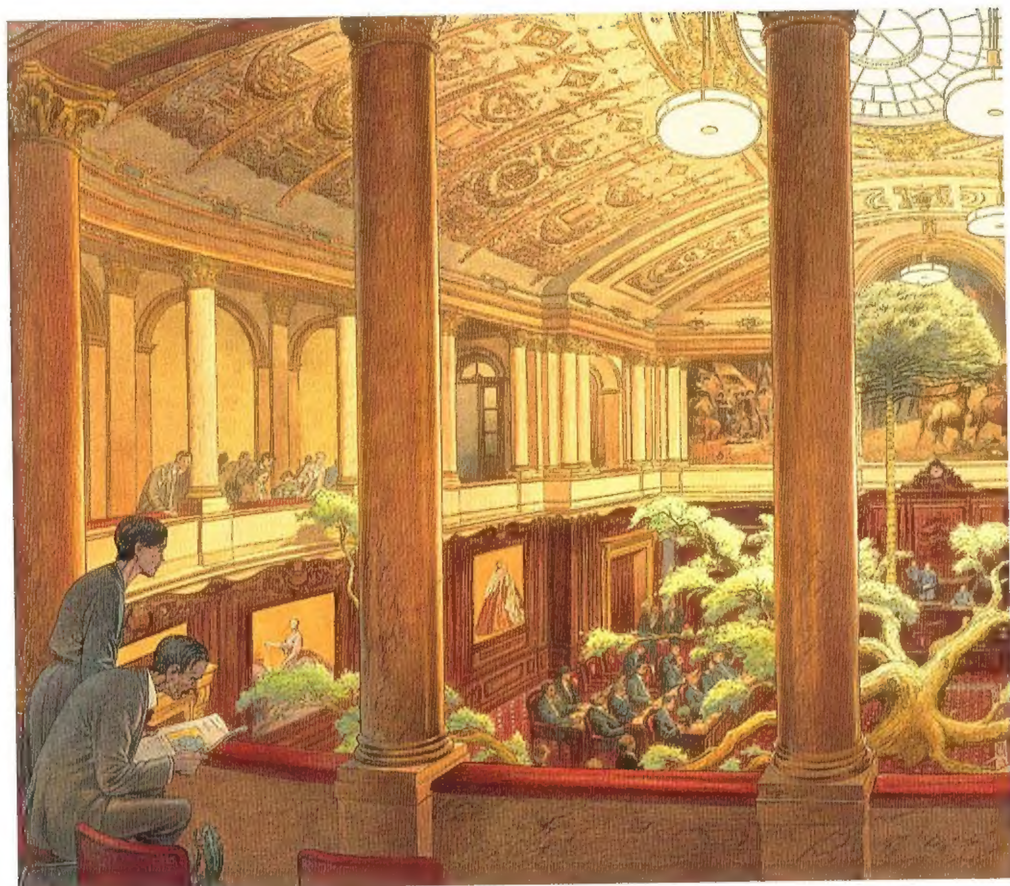
1992 Het 'compromis van Edinburgh' bevestigt het statuut van zetel van de EEG aan Brussel. De stad wordt zo de hoofdstad van Europa.

5 mei 1993 België wordt een federale staat, die samengesteld is uit drie gemeenschappen (de Vlaamse, de Franstalige en de Duitstalige) en drie gewesten (het Vlaams, het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk gewest), die elk een eigen autonoom parlement krijgen. Brussel, dat gepromoveerd wordt tot het Brussels Hoofdstedelijk gewest, blijft de hoofdstad van België.

31 juli 1993 Dood van koning Boudewijn. Op 9 augustus bestijgt Albert II de troon, de tweede zoon van Leopold III, de zesde koning der Belgen en de eerste federale koning.

2000 Het Huis van de Koning en de volledige Grote Markt worden ingeschreven in het werelderfgoed van de Unesco.

Index

www.lonelyplanet.fr
www.casterman.com

BRUSSEL
Routes

François Schuiten, auteur van De Duistere Steden, onthult ons een nieuw gezicht van Brussel. Aan de hand van zijn tekeningen en de door Christine Coste geschreven routes, laat hij ons de verborgen kant ontdekken van zijn geboortestad, zijn verblijfplaats, de stad waar hedendaagse realiteit en verleden zich vermengen, waar dichterlijke schoonheid opduikt op de hoek van een steegje.
Vergeten figuren van de stad, architecturale ongepastheden, de passies van haar bewoners... de geschiedenis van Brussel en van haar metamorfoses dient als basis voor de wandelingen in deze reisgids van een heel nieuw soort. Deze gids, met prachtige originele illustraties, trekt ons mee in de verbeelding van de stripauteur en brengt ons in contact met een heel andere Brusselse realiteit.

- **Precieze routes om de stad te ervaren en haar stap voor stap te (her)ontdekken**
- **Originele illustraties waardoor u Brussel in een heel ander daglicht zult zien**
- **Gedetailleerde plannetjes voor elke wandeling**
- **Alle buurten van de hoofdstad, hun evolutie en hun sfeer**
- **Geheime plekjes die niemand kent, om de platgetreden paden te verlaten**
- **Originele culturele gezichtspunten**

N001 NUR 502
ISBN 978-90-303-6365-1

